

LTK Beets

E 5 1

DE JEUGDIGE DICHTERES JOHANNA WILHELMINA ALBERTINA KEHRER.

MEDEGEDEELD DOOR DEN HEER A. J. VAN DER AA.

Johanna Wilhelmina Albertina Kehrer werd den 19. October, 1826, te Gorinchem, geboren. Haar vader, een welgesteld koopman dier stad, om zijne regtschapenheid en trouw hooggeacht, en hare moeder, om christlijke en huislijke deugd vereerd, droegen haar, het jongste en zwakste hunner kinderen, eene teedere liefde toe en kweekten haar met vele zorgen op.

Ook vond haar vader, toen hij in 1839 zijne vrouw door den dood verloor, in haar eerst zijne grootste levensvreugd, en later, tot aan haar doodsbed, zijne trouwste verzorgster.

Haar verstand, waarvan de voortreffelijkheid reeds in hare kinderlijke spelen doorblonk, moest met zorgvuldigheid worden ontwikkeld, daar er beleid noodig was, om hare zucht naar verstandelijke bezigheden te breidelen, aangezien haar zwak ligchaamsgestel voorzeker daardoor zou geleden hebben.

Het gewone speelgoed der kinderen werd door haar, zoo al niet versmaad, dan toch vergeten en voorbij gezien voor voorwerpen, die haar hoofd bezig hielden.

Nadat zij in hare vroegste jeugd een en andermaal door gevaarlijke ziekten was aangetast, heeft zij haar volgend leven in ongestoorde gezondheid mogen doorbrengen, en was zij hierdoor in staat, om groote vorderingen te maken in hetgeen haar onderwezen werd.

Behalve de kennis van het wetenswaardige, dat onder haar bereik viel, ging het onderzoek van de goddelijke openbaringen haar boven alles ter harte, en was het

Evangelie van Jezus Christus voortdurend de hoofdzak, waarmede zij zich bezig hield.

Zij betrachtte met naauwgezetheid de voorschriften, haar zoo in dat Evangelie, als in haar geweten gegeven, en mogt met alle regt een toonbeeld genoemd worden van stille, onbevleete deugd en ingetogen, godsdienstigen wandel. Dit leidde haar echter geenszins tot de verachting van de genietingen des levens en van de vreugde der jonkheid, maar om daaraan slechts in zóó verre deel te nemen, als die niet in strijd waren met haar teeder geweten.

Niets was er echter, wat haar meer bekoorde dan de indrukken, door lieflijke of stoute natuurtooneelen veroorzaakt, terwijl zij bovendien verrukt werd door gewrochten van menschlijke kunst.

Ook de bloementuin was haar lievelings-uitspanning, en een der laatste verkwikkingen op haar ziekbed was een ruiker herfstbloemen, die dagelijks in hare nabijheid werd geplaatst.

Zij vereerde de toonkunst en beoefende, door haar fijn gevoel gescherpt, die op eene allergelukkigste wijze: duizend toonen van haar lieflijk snarenspeel ruischen ons nog in het oor, en zullen evenmin vergeten worden als de lichtspranken van het vernuft, dat in hare belangwekkende gesprekken doorblonk.

Haar geest was dichterlijk, en, ofschoon zij zich vaak beklaagde over armoede in scheppings-vermogen, mogt het niet zelden haar gelukken, om in zielvolle, ongekunstelde verzen haar volle hart lucht te geven. Weinige

hiervan zijn bewaard gebleven, daar zij ze niet anders dan in haar geheugen opschreef.

Die echter, welke zij aan haren vriendenkring ten beste gaf, ademen een diep gevoel, en behandelen meestal een verheven onderwerp; zelfs die, waarin de dardelheid der jeugd doorschemerde, laten niet na, de grondtrekken te vertoonen van een-echt-godsdienstig hart.

Ook was zij met een gemoed, blakende voor al wat schoon, edel en goed is, eene voorstanderes van menige nuttige instelling; vooral mogt het Asyle Steenbeek in hare bijzondere zorgen deelen, zoodat zij al, wat zij vermogt, aanwendde, om den bloei van dat gesticht te bevorderen, zoo door te trachten, om er begunstigers voor aan te winnen, als door het verspreiden van de geschriften, die daartoe dienstbaar konden zijn.

Bij zooveel beminnelijks is het wel te regt, dat velen haar lief hadden, dat allen haar beweenden, toen zij op den 19. December dezes jaars 1852 aan het vaderhart werd ontrukkt, door eene langdurige, smartlijke ziekte;

toen zij is heengereisd naar het oord, zooals zij het ergens noemde :

Naar 't oord waar 't eeuwig Schoon zijn vormen zal onthullen
In altijd nieuwe jeugd en pracht,
Waar nooit gedroomd genot de harten zal vervullen
En de eeuwig groene lente lacht;
Waar 't onkruid — haat en twist — zal sterven en verleppe
Bij 't gloeiend licht der Liefdezon,
En elks geheiligd hart gestaag op nieuw zal scheppen
Uit de allerhoogste Liefdebron!
Waar in 't vernieuwd gemoed geen zonde meer zal wonen,
Geen zondestrijd, geen zondesmart,
En God, in zijn genâ, zal tot verwinnar kroonen
Die tot den einde heeft volhard.
Waar ik den Heer zal zien, in wien mijn ziel geloofde,
Het Lam, voor ons op aard geslagt,
Den Vorst des Levens, die den dood zijn prikkel roofde
En licht schiep uit der graven nacht!
Waar ik 't harmonisch lied, te zijner eer hoor klinken
Der duizenden, door hem gered,
En, overstelpt van vreugd, mag aan zijn knieën zinken,
Meestemmend in hun dankgebed!

Althea May. 1853. N° 2

LTK Beets

E 5 2

1853.

De bladz 202 en volg.

D E G I D S.

ZEVENTIENDE JAARGANG.

Nieuwe Serie,

ZESDE JAARGANG.

ONDER REDACTIE VAN :

J. VAN GILSE, J. HEEMSKERK, Bz., E. J. POTGIETER,
H. J. SCHIMMEL, G. E. V. SCHNEEVOOGT, P. J. VETH
EN JOH. C. ZIMMERMAN.

SEPTEMBER 1853.

**Amsterdam,
P. N. VAN KAMPEN.**

I N H O U D.

De Toonkunst bij de Hebreëen, door Prof. P. J. VETH.....Blz. 241.

Iets over het graf der de Witten (uit eenen brief aan Mr. J. HEEMS-
KERK, Bz.), door D. VEEGENS....." 272.

Piëtistische Poezij, door E. J. POTGIETER.

Gedichten van Albertine Kehler, met een voorbericht van Dr. Nicolaas Beets. " 281.

De Journalist....." 317.

Bibliographisch Album.

*Dr. M. W. Hefster, De Godsdienstleer der Grieken en Romeinen, uit het
Hoogduitsch door D. Koorders, (door Dr. E. MEHLER).....* " 328.

*J. Hoffmann et H. Schultes, Noms indigènes d'un choix de plantes du
Japon et de la Chine (door Prof. F. A. W. MIGUEL).....* " 346.

*Stedelijk Gymnasium te Leijden. — Dr. J. A. C. Oudemans, Beschrijving
en Afbeelding van een Universaal-Instrument van Repsold, (door
J. BOSSCHA JR.).....* " 350.

*De werkzaamheden van het Algemeen Hygiënisch Congres, gehouden te
Brussel, (door Dr. L. J. EGELING).....* " 354.

E. Laurillard, Primulae veris. Eerste gedichten..... " 359.

*A. J. Lastdrager, Tafereel der omwentelingen in Europa (door Dr. C. A.
ENGELBREGT).....* " 365.

Cath. Sinclair, Bloemen en Vruchten..... " 368.

DE TOONKUNST DER HEBREËN.

in de verklaring der schriften van het Oude Testaments meer onzeker dan wat op de toonkunst der Hebreëen betrekking heeft. De sporen dat muziek en zelfs de lyrische poëzij met liefde en lust door het volk beoefend werden, en dat deze kunsten bij de Godsvereering aan de verheerlijking van het Opn werden dienstbaar gemaakt, zijn in overvloed voorkomen maar schier overal waar meer bepaald en in bijzonder van de muziek en de verhouding van de poëzij tot de uitvoering wordt gewag gemaakt, stoot de poging tot op op onoverkomelijke moeijelikheden. Aanzienlijk is al van uitdrukkingen in den Bijbel, maar inzonderde de opschriften der Psalmen voorkomende, die op en zang betrekking hebben; doch voor ons zijn zij zonder zin. De gevoelens en gissingen der exegeten hemelsbreed uiteen, en de meeste vertalers hebben oop die uitdrukkingen doorgaans onvertaald gelaten. Hettemin is er veel over de Hebreeuwsche toonkunst en wij hebben slechts de namen van van Til, Molette du Contant, Pfeiffer en Forkel uit vroeger en Ewald, de Wette, Sommer, Saalschütz en Rée

II, Digt-, Sang- en Speelconst der Ouden, inzonderheid der Hebreëen; la Molette du Contant, traité sur la poésie et la musique des Hébreux; Pfeiffer, über die Musik der alten Hebräer; Forkel, Allgemeine Geschichte der Musik; Ewald, Poët. Bücher d. A. B., I, S. 164, über die Musik der Lieder; de Wette, Commentar über die Psalmen, I, S. 164; Sommer, Biblische Abhandlungen, Erklärung des Selah; Saalschütz, Geschichte und Würdigung der Musik bei den Hebräern; Rée, über die Ueberschriften der Psalmen.

PIËTISTISCHE POËZIJ.

Gedichten van Albertine Kehler, geboren 19 October 1826, overleden 19 September 1852. Met Portret en Fac-Simile. Bijeenverzameld door haren broeder J. K. W. Kehler. Met een voorbericht van Dr. Nicolaas Beets. Amsterdam, de Erven D. Onder de Linden en Zoon (Metzler en Basting). 1853.

De dichterlijke nalatenschap eener zes en twintigjarige - wie heeft er met ons de hand niet gretig naar uitgestrekt? Het boekje is meer dan iets nieuws, het is iets zeldzaams tevens; want al hebben wij den tijd gekend, die de ruimste bibliotheek te eng zag worden voor de breede rij van bundels onzer poëten zonder tal, welk eene bescheiden plaats volstaat ten onzent voor de verzen van vrouwen der jongste halve eeuw! Het is er verre van, dat de vlugt der muze dit verschijnsel verklaren zou. Gezellig verkeer, huisselijk heil, lief en leed des gemoeds, waren deze niet de snaren, die men bij voorkeur tokkelde, verzekerd van den weérklank, dien zij vinden zouden in het harte des volks? En toch, hoe schaars geviel het, dat, in stede der sterke vingeren, de schoone naar het speeltuig grepen; dat zij, aan wie wij al die weelde hadden dank te weten, er zich tot zingen door voelden opgewekt! De dichterlijke nalatenschap eener zes en twintigjarige, de teedere toonen eener maagdelijke lier, - wie vleide zich niet met het verrassende eener nieuwe lente, eener eerste min? Er is verwachting in den knop, en niet de geringste geneugten van het voorjaar schuilen in het bespiên, hoe de blaadjes zich ontzwochtelen; hoe het groen wordt in het verschiep en straks ook digtebij. Wat al vreeze voor

de dreigende vlagen aan den trans; maar welke vreugde ook, als de wolke is overgedreven, als de zoele lucht de komst des zomers meldt! Het kost ons moeite, der verzoeking weérstand te bieden, de beeldspraak voort te zetten; maar we zullen haar overwinnen en bovendien niemands verbeelding te kort doen, door de aanduiding toe te passen op het leven der ziel. Wie onzer lezers stelt zich het genot, getuige te wezen van het uitslaan dier wieken, niet levendiger voor, dan wij het kunnen schilderen? De dichterlijke nalatenschap eener zes en twintigjarige, - eene kleine maar keurige verzameling, - door de zorg eens bloedverwants bijeengegaard, en aan den smaak van een kunstvriend getoetst, boezenden deze bladen ons nog hooger belangstelling in. Vroeg verscheiden, heeft zij echter lang genoeg geleefd, om onze bewondering te verdienen, om onze liefde te winnen, niet enkel door het frissche der bloesems van haar talent, ook door het geurige zijner vruchten; er zal niet louter ontwikkeling zijn gâ te slaan, stijgen zal ze tot rijpwordens toe! Streefend vooruitzigt, misschien door het deelen in de smarte harer achtergeblevenen geboet. Het zij zoo, het genot zal niet te duur zijn gekocht, wanneer we, zoodra in uw of in mijn gemoed de vraag mogt opkomen: waarom we zoo veel zoo vroeg moesten derven? meer leeren doen dan slechts den vinger op den mond te leggen; zoo wij de verzuchting weten te smoren, om te danken dat het onvergankelijk-schoone ons en volgenden geslachten overbleef!

Een vlugtige blik op den inhoud, en ge zult den toon, dien wij aansloegen, niet te hoog noemen; ge zult de verwachtingen, bij ons door het boekje opgewekt, van geen overdreven spanning beschuldigen. Het tijdperk, waarin de zangeresse ontlook, wettigt het vermoeden, dat ze hare modellen zou kiezen uit wat voor weinige jaren, schoon ze al vast droevig verouderde, nog altijd de jonge school werd geheeten. En inderdaad, wij treffen er een vers op Dr. Bernard ter Haar in aan; wij lezen er, ten blijke van vertrouwelijker verkeer, de opschriften in van zangen aan ten Kate en aan Beets. Was zij eene kweekeling dier vernuften, vragen wij onwillekeurig, en bij het dwalen van onzen blik over de titels der gedichten: Een Sterfbed, - Paaschlied, - Verlangen, - Zielszucht, - Een Harptoon, - Herfstbloemen, - Vertrouwen, - wordt het ons allengs waarschijnlijker. Wij maken hier kennis met eene leerlinge, die zich niet tot eene bewondering hunner gaven

PIËTISTISCHE POËZIJ.

Gedichten van Albertine Kehrer, geboren 19 October 1826, overleden 19 September 1852. Met Portret en Fac-Simile. Bijeenverzameld door haren broeder J. K. W. Kehrer. Met een voorbericht van Dr. Nicolaas Beets. Amsterdam, de Erven D. Onder de Linden en Zoon (Metzler en Basting). 1853.

De dichterlijke nalatenschap eener zes en twintigjarige - wie heeft er met ons de hand niet gretig naar uitgestrekt? Het boekje is meer dan iets nieuws, het is iets zeldzaams tevens; want al hebben wij den tijd gekend, die de ruimste bibliotheek te eng zag worden voor de breede rij van bundels onzer poëten zonder tal, welk eene bescheiden plaats volstaat ten onzent voor de verzen van vrouwen der jongste halve eeuw! Het is er verre van, dat de vlugt der muze dit verschijnsel verklaren zou. Gezellig verkeer, huisselijk heil, lief en leed des gemoeds, waren deze niet de snaren, die men bij voorkeur tokkelde, verzekerd van den weêrklank, dien zij vinden zouden in het harte des volks? En toch, hoe schaars geviel het, dat, in stede der sterke vingeren, de schoone naar het speeltuig grepen; dat zij, aan wie wij al die weelde hadden dank te weten, er zich tot zingen door voelden opgewekt! De dichterlijke nalatenschap eener zes en twintigjarige, de teedere toonen eener maagdelijke lier, - wie vleide zich niet met het verrassende eener nieuwe lente, eener eerste min? Er is verwachting in den knop, en niet de geringste geneugten van het voorjaar schuilen in het bespiên, hoe de blaadjes zich onzwoachtelen; hoe het groen wordt in het verschiep en straks ook digtebij. Wat al vreeze voor

de dreigende vlagen aan den trans; maar welke vreugde ook, als de wolke is overgedreven, als de zoete lucht de komst des zomers meldt! Het kost ons moeite, der verzoeking weêrstand te bieden, de beeldspraak voort te zetten; maar we zullen haar overwinnen en bovendien niemand's verbeelding te kort doen, door de aanduiding toe te passen op het leven der ziel. Wie onzer lezers stelt zich het genot, getuige te wezen van het uitslaan dier wicken, niet levendiger voor, dan wij het kunnen schilderen? De dichterlijke nalatenschap eener zes en twintigjarige, - eene kleine maar keurige verzameling, - door de zorg eens bloedverwants bijeengegaard, en aan den smaak van een kunstvriend getoetst, boezenden deze bladen ons nog hooger belangstelling in. Vroeg verscheiden, heeft zij echter lang genoeg geleefd, om onze bewondering te verdienen, om onze liefde te winnen, niet enkel door het frissche der bloesems van haar talent, ook door het geurige zijner vruchten; er zal niet louter ontwikkeling zijn gâ te slaan, stijgen zal ze tot rijpwordens toe! Streelend vooruitzigt, misschien door het deelen in de smarte harer achtergeblevenen geboet. Het zij zoo, het genot zal niet te duur zijn gekocht, wanneer we, zoodra in uw of in mijn gemoed de vraag mogt opkomen: waarom we zoo veel zoo vroeg moesten derven? meer leeren doen dan slechts den vinger op den mond te leggen; zoo wij de verzuchting weten te smoren, om te danken dat het onvergankelijk-schoone ons en volgenden geslachten overbleef!

Een vlugtige blik op den inhoud, en ge zult den toon, dien wij aansloegen, niet te hoog noemen; ge zult de verwachtingen, bij ons door het boekje opgewekt, van geen overdreven spanning beschuldigen. Het tijdperk, waarin de zangeresse ontloek, wettigt het vermoeden, dat ze hare modellen zou kiezen uit wat voor weinige jaren, schoon ze al vast droevig verouderde, nog altijd de jonge school werd geheeten. En inderdaad, wij treffen er een vers op Dr. Bernard ter Haar in aan; wij lezen er, ten blijke van vertrouwelijker verkeer, de opschriften in van zangen aan ten Kate en aan Beets. Was zij eene kweekelinge dier vernuften, vragen wij onwillekeurig, en bij het dwalen van onzen blik over de titels der gedichten: Een Sterfbed, - Paaschlied, - Verlangen, - Zielszucht, - Een Harptoon, - Herfstbloemen, - Vertrouwen, - wordt het ons allengs waarschijnlijker. Wij maken hier kennis met eene leerlinge, die zich niet tot eene bewondering hunner gaven

bepaalde, die op verwantschap van geest aanspraak maken mogt. Eersteling niet der schare, die de hand van den eenen of den anderen dezer meesters hunne grepen op de heilige harp trachtte af te zien; neen, eersteling die zij erkennen, die zij opleiden, die zij aanbevelen, verdient de verzameling harer proeven eene dubbele studie: - terwijl eene nalatenschap, ondanks al wat er aan falen mogt, dankbaar zou worden aanvaard, eischt een voorbeeld, anderen kweekelingen gegeven, in het belang der kunst, den toets der kritiek.

Gij die dit leest, meesmuil er niet over; al spreekt uw hollandsch zwak "de lofrede lief te hebben en de gisping te haten" nergens sterker dan bij een graf, waar mag het tegelijk verderfelijker heeten? Van de dooden niets dan goeds - opdat de levenden getroost van de groeve mogen gaan en huns gelijke blijven of worden! Welk een leer! Zoo ergens, dáár, op de grens van twee werelden, moesten de zwakheden, in deze aan geest en gemoed eigen, wijken voor de kracht, die ons tot gene opheffen moet; - zoo ergens, dáár moesten wij waar willen wezen, wetende, dat geene windselen baten voor het licht, dat wij uit die duisternis hopen te zien opgaan! Stof waren wij en tot stof keeren we weder; maar stof, door een geest bezielde, wiens werkkring zelfs hier beneden door de plaatse noch de dagen van zijn verkeer op aarde wordt begrensd of beperkt. Klein of groot, wie gij geweest moogt zijn, als mensch hebt gij niet zonder doel, niet zonder gevolgen onder menschen geleefd! Volk en Vorst, is aan uw onderdaanschap en uwe regering een langer toekomst beschoren, dan uwe oogen zullen zien; - vriend, werkt gij voort op uwe vrienden; - ouders, herleeft gij in uw kroost; - staatsman, verhaast of vertraagt ge ook na uwen dood den bloei of, helaas! het verval van uw volk; - en priesteren van wetenschap of kunst, oefent gij invloed uit op geslachten, die zich uwer nauwelijks herinneren; treft, en verleidt of verheft, en bederft of bezielt nog uwe schets en uw beeld, uw lied en uw woord, als uwe asch met den wind is verwaaid, als uw naam vergeten werd als deze!

En trots die verantwoordelijkheid, waaraan niemand zich onttrekken kan, zou slechts de stem der vergoelijking, wat zeggen wij? slechts die der vleijerij, bij het wegzinken van ons hulsel, over ons leven, over onzen arbeid mogen opgaan?

Albertine Kehrer, - wij danken de bijzonderheden, waaruit

wij zullen beproeven, een vlugtigen omtrek der dichteresse van deze verzen te leveren, der hand des Heeren A. J. van der Aa, in "de Astrea" van dit jaar, - Albertine Kehrer schijnt een ernstig kind te zijn geweest; het laatste, het zwakste harer ouders; zoo zeer geest, zoo weinig ligchaam, dat zij, om te leeren, eer breidel dan prikkel behoefde. Ge ziet het harer gelithographeerde beeldtenis voor het bundeltje aan, dat de lachjes zelden om dien mond hebben gespeeld; - al wijt gij, en te regt, een deel der stroefheid van het gansche gezigt aan de daguerreotype, die wij gelooven dat haar ten voorbeeld diende, er blijft strafs genoeg over om aan geene vrolijke, geene dartele jeugd te denken. Arme kleene, zij was niet speelsch - een boekske had meer aanlokkends dan de pop, - hoe zou zij wild zijn geweest, die in de eerste vaag harer ontwikkeling "met krankte bij krankte worstelde?" Vraagt ge naar hare vroegste lektuur, de berigtgever blijft in gebreke, maar zij zelve zal het u zeggen, niet Van Alphen, niet zijn gelukkige kinderwereld, - eene hulde aan echte beschaving, dewijl de rijkdom van gemoed den rijkdom van goud in die schetsen niet op- maar overweegt, - neen, Helters, en wel zijne Hollandsche Natie, was haar lievelingsstuk. "Een hooge blos", zingt ze, "verving het ziekelijk bleek," als ze op zijne vleugelen in het verleden omdoolde, - onthuilende, zich zelve nog onbewuste dichteresse, maar wier hart de behoefte voorgevoelde aan een onderwerp, dat het geheel vervullen zou. En echter, niet in het aardsche vaderland was zij bestemd dat te vinden, het toefde haar in het hemelsche; - maar gij allen, die haar hebt gekend, Van der Aa, en Ten Kate vooral! waarom de aanleiding niet medegedeeld, die haar, tot miskenning dezes levens toe, met het volgende dweepen deed? Ach! dat wij gissen moeten, waar een enkel woord zou hebben volstaan, niet om haren voortbrengselen van ziekelijkheid vrij te pleiten, maar om die eenzijdige rigting ten minste verklaarbaar te doen worden; - werd zij heel de overige helft haars levens beheerscht door den schok, dien de dood eener lieve moeder haar toebragt; door den eersten onvergetelijken blik, dien de dertienjarige wierp in een graf?

Of schort het slechts aan ons, dat wij geen vrede kunnen hebben met dit piëtistische verschijnsel?

Het heeft er iets van, - want de Heer Van der Aa, die hare verzen kende, schijnt er niets verbazends in te vinden: "het Evangelie van Jezus Christus was voortdurend de hoofd-

zaak, waarmede zij zich bezig hield." Hoe wij gewenscht hadden hier eene schets te ontvangen van den indruk, door eene eerste avondmaalsviering op dat teeder gemoed gemaakt; hoe wij vooral gaarne den leeraar hadden leeren kennen, die een zaad strooide, dat zóó, dat, lacy, al te welig opwies! Immers, "hare stille onbevleete deugd, haar ingetogen godsdienstige wandel, mogten haar niet leiden tot de verachting van de genietingen des levens en van de vreugde der jonkheid," mogten er haar slechts deel aan doen nemen, "in zoo verre ze niet in strijd waren met haar teeder geweten;" het verwondert den berigtgever niet, dat hare gedichten geen bewijs leveren van "dien zin voor lieflijke of stoute natuurtooneelen", dien hij haar toekent, - dat alle blijk van "verrukking, door gewrochten van menschelijke kunst", zich in het boekske bepaalt tot een vers op den Dom te Keulen, tot eene hulde aan een twee- of wilt ge drietal gevierde geestelijke zangers onzes tijds. "Ook de bloementuin was haar lievelings-uitspanning", zegt de Heer Van der Aa verder, en deze trek, als die harer trouw in het verzorgen van haren grijzen vader, behooren tot de innemendste en aandoenlijkste der beelddenis, die hij van Albertine Kehrler ontwierp; "ook de bloementuin was haar lievelings-uitspanning, en een der laatste verkwikkingen op haar ziek-bed was een ruiker herfstbloemen, die dagelijks in hare "nabijheid werd geplaatst." En toch springt het den berigtgever niet in het oog, dat in haar bundeltje die schoone kinderen des velds naauwelijks, slechts eenmaal voorkomen, om nog stoffe te geven tot eene alledaagsche, maar sombere beschouwing! "Zij vereerde de toonkunst," dus besluit hij de schets harer bekwaamheden, "en beoefende, door haar "fijn gevoel gescherpt, die op eene allergelukkigste wijze; "duizend toonen van haar lieflijk snarenspeel ruischen ons nog "in het oor;" maar zonder er zich over te beklagen, dat uit hare gedichten geen weërgalm dier liefde voor de muziek opgaat, zonder te wenschen, dat zij dien zin in woorden hadde vertolkt, in plaats van ons, in hare navolgingen uit den vreemde, Spitta's stichtelijke bespiegelingen te schenken, of in droefgeestigheid van keuze van onderwerp, de Kindermoordenares van Schiller te laten wedijveren met den Dood der Tempelridders naar Raynouard.

Andermaal, het heeft er iets, het heeft er veel van, dat deze rigting slechts ons ergert, want - het wordt tijd, dat

wij proeven geven, opdat men onze teleurstelling begrijpe, - Albertine Kehrler schildert ons haren toestand in

ZIELZUCHT.

Ver in 't verschiet ligt het doel van mijn zwerfen,
Strijd en vermoeijng verwacht me op de baan;
Groot is mijn dagtaak nog, eer ik mag sterven,
En voor mij de ure der ruste zal slaan.

Ligt heeft Gods trouw mij nog droefheid en lijden -
Bitter geneesdrank der zielen - bereid;
Veel heb ik nog in zijn kracht te bestrijden,
Eer mij de vreugd des vervinnaars verbeidt.

Wel riep zijn Geest reeds een vonk in mij wakker
- Aanvang van 't hoogere leven der ziel -,
Ach maar hoe vaak nog verdringt in mijn akker
't Onkruid der zonde het zaad dat er viel!

'k Voel nog zoo dikwerf de liefde me ontbreken,
d'IJver verkouden, 't geloove zoo klein!
'k Zie dan de star van mijn vrede verbleeken,
'k Weet mij zoo arm, zoo misvormd, zoo onrein!

Soms heft mijn ziel, op de wick der gebeden,
Vurig en vrij zich omhoog tot haar God;
Bidt en ontvangt, voor zijn aanschijn getreden,
Kracht ter volbrenging van 't zwaarste gebod.

Ach, maar te ras trekt, met dubbele koorden,
't Werktuig van stof haar naar d'aard weer ter neer;
Nog wil zij bidden, maar 't faalt haar aan woorden,
Zuchten slechts heeft ze... Och! versta die, o Heer!

Ken en verhoor de ongesprokene bede
Let op de ziel die uw hulpe verwacht!
Och! deel de stroomen uws geestes mij mede!
Och! worde uw kracht in mijn zwakheid volbragt!

Leer me, onvermoeibaar, naar 't hoogste te streven,
 Heilig te zijn als uw heilige Zoon!
 Dat ik voor U in mijn hart en mijn leven
 't Beeld van een burger des Hemels vertoon!

Zij dan het uur mijner rust nog verschoven,
 Wacht mij nog arbeid en moeite op de baan:
 'k Hoop, onder wakend en biddend gelooven,
 Vrolijk mijn reisweg ten einde te gaan!

Zij schildert in deze verzen haren gemoedstoestand, zeiden wij; "ze verzucht dien voor haar zelve," verbetert gij onze uitdrukking; maar neen, het blad bleef niet in haren lesenaar, ook andere oogen dan de hare zouden het zien. "Die eener moederlijke vriendin?" meent ge. Dat het dus geweest ware! we kennen vrome vrouwen, die haar, met andere woorden dan waarmede Mad. de Staël zeide: "que tous les sentiments naturels ont leur pudeur," zouden hebben geraden, die dingen tusschen God en haar geweten te houden. Maar niet voor eene zulke schijnt het bestemd te zijn geweest; de Dichter en Leeraar J. J. L. ten Kate schreef er een antwoord op, waarvoor wij noch den herder, noch den zanger kunnen toejuichen. Van den eerste hadden wij verwacht, dat hij, als kunstenaar, der jeugdige kweekelingen raad zou hebben gegeven, dergelijke subjectieve gemoedsaandoeningen (zoo de behandeling van deze haar behoefte was) liever objectief te idealiseren, - hij had er haar onwillekeurig door opmerkzaam gemaakt, hoe aan verzuchtingen van dien aard, in haren toestand, alle plastiek ontbrak. Van den laatste, die het wel met ons eens zal zijn, dat niet enkel bij den heiden de hoogmoed door de scheuren van den mantel scheen, hadden wij ons, in het belang der zedelijke ontwikkeling zijner onervarene geloofsgenoote, met den wenk geleid, dat men gestreden en overwonnen moet hebben als de groote Apostel, om zich het regt te verwerven over onmagt te klagen!

Beslisse hij zelf, of zij, bij een dier beide gispingen niet beter zou zijn gevaren, dan bij de mengeling van wereldlijken en geestelijken trots, waarmede zijn antwoord op de verzen, die zooveel te wenschen overlieten, haar vervullen mogt of moest:

'k Heb de melody beluisterd
 Die, bij stille heimweesmart,
 In de diepte van uw hart
 Uit Eoolsche snaren fluistert;
 En in ieder zoet akkoord
 Heb ik de echo opgevangen
 Van mijn eigen pelgrimszangen;
 't Ongestilde zielsverlangen,
 Dat den hemel toebehoort!

"t Hoofd omhoog, het hart naar boven,
 Hier beneden is het niet!"
 't Is de grondtoon van uw lied,
 Van uw loven en gelooven;
 Gij kunt *bidden* wat gij *zingt*;
 De idealen die U boeien
 Zullen eens verwerklijkt bloeien,
 Als de laatste klanken vloeien,
 En het aardsche speeltuig springt.

O! 't is roemrijk en verheven
 Om op vleugels van een geest,
 Die voor zon noch wolken vreest,
 Als een aadlaar op te zweven;
 Maar, veel zoeter duizendmaal,
 Om, verborgen in de abeelen,
 Door wier loof de starren spelen,
 Jezus 't lied des lofs te kweelen,
 Weemoedvolle nachtegaal!

Zuster, U geen laauwerkransen
 Voor 't jonkvrouwlijk hoofd te raw,
 's Levens zoetst gebloemt voor U,
 Lelien en rozenlansen!
 En het voorspel in uw ziel
 Van de hallelujah-psalmen
 Die wij zamen zullen galmen,
 Als de schaduw van Gods palmen
 Eindlijk!... op ons voorhoofd viel!

We mogen niet stilstaan bij de opmerking, dat poëet en profet zijn ook hier weder niet synonym blijkt, want de rozen en leliën bloeijen, helaas! slechts op Albertine Kehler's graf; - het wordt tijd, dat wij ons tot Beets wenden, of zijne beschouwing der verscheidene het raadsel zal oplossen, dat voor ons in de droefgeestige dweeperij steekt.

Zie hier wat hij ons in het "Voorbericht" over zijne betrekking tot haar mededeelt:

"Eene schoone en geurige bloem, als ware het in eenen zelfden oogenblik, tot haren volkomenen bloei zich te zien ontwikkelen en verwelken - een beminnelijk meisje in den bloei harer jaren te zien nederdalen in het graf: ziedaar, wat onder alle omstandigheden het hart met een diepen weemoed vervullen moet.

"Maar hoe, indien wij de vroeg ontslapene hebben versierd gezien met de uitnemendste, met de inderdaad zeldzaamste gaven van hoofd en hart! Hoe, indien wij door haren ontijdigen dood de schoonste verwachting van de grootste en liefelijkste dingen zien afgesneden! Hoe, indien de met bittere tranen beweende niet slechts de vertroosting en de steun van een weduwlijken vader, niet slechts de vreugde en de hoogmoed van een liefhebbenden kring, van nabestaanden en vrienden geweest is, maar tevens eene, op de vruchtbare ontwikkeling van wier rijken geest alle beminnaars van het Schoone en Goede met een innig genoegen en de blijdste hope, het oog gevestigd hielden! Hoe eindelijk, indien bij de zoo vroeg tot hare ruste ingegane, de uitstekende gaven, die haar de bewondering van velen verwierven, geheiligd waren door een geloof, eene hope en eene liefde, die haar maakten tot den oogappel der godvruchtigen, tot een voorbeeld voor allen.

"Zoodanig eene was Albertine Kehler, zoodanig de schoone ziel, van wier waarlijk dichterlijken aanleg, van wier zuiver en levendig gevoel, van wier reine en innige gods-vrucht de volgende bladeren, door eene broederlijke hand vergaderd, de sprekende bewijzen opleveren; zoodanig was de zesentwintigjarige, wier brandend hart, wier naar volmaakte schoonheid, waarheid, en heiligheid smachtende geest, wier vurige liefde voor haren God en Heiland thans reeds hare voldoening vinden voor zijnen thron.

"Haar om haar gemis treurende, maar door haar gewis zalige standverwisseling getrooste bloedverwanten, stelden

"er prijs op, dat de uitgave van deze hare kleine, maar reine dichterlijke nalatenschap, van een enkel woord zou vergezeld gaan van de hand van my, aan wien de ontslapene bij haar leven een recht hartelijk gevoel van dankbare vriendschap heeft toegedragen, waarvan de herinnering my ten hoogsten dierbaar blijven zal.

"En welkom was my deze schoone gelegenheid, om eene enkele bloem te strooien op het graf eener ontlukende dichteresse en eener volleerde discipelinne van onzen Heer."

Zoo verre Nicolaas Beets, en tot staving van den lof in deze regelen der verscheidene bedeed, maar ook ter regtvaardiging der vragen, die wij fluks, naar aanleiding daarvan, in het midden zullen brengen, volge hier een der voortreffelijkste verzen uit den bundel, volge

VERWACHTING.

Neen 't is geen ondank, geen miskennen uwer gaven,
Gij weet het, die de harten kent!

Als zich mijn zoekend oog naar de overzij der graven
Met onbepaald verlangen wendt.

Ik neem ze dankend aan uw duizend zegeningen,
't Gebloemde ontlukend voor mijn voet;

Met duizend stemmen wilde ik van uw liefde zingen

En juichen: o de Heer is goed!

Maar toch terwijl voor mij de wijn der vreugde perelt,

Mijn beker vullend tot den rand,

Keert hopen zich mijn oog naar 't heil der hoogre wereld,

De zoetheên van mijn vaderland!

Naar 't oord waar 't eeuwig schoon zijn vormen zal onthullen

In altijd nieuwe jeugd en pracht,

Waar nooit gedroomd genot de harten zal vervullen

En de eeuwig groene lente lacht.

Waar 't onkruid: haat en twist - zal sterven en verleppe

Bij 't gloeiend licht der Liefdezon,

En elks geheiligd hart gestaag op nieuw zal scheppen

Uit de allerhoogste Liefdebron!

Waar in 't vernieuwd gemoed geen zonde meer zal wonen

Geen zondestrijd, geen zondesmart,

En God in zijn genâ zal tot verwinnaar kroonen,
 Die tot den einde heeft volhard.
 Waar ik den Heer zal zien, in wien mijn ziel geloofde,
 Het Lam, voor ons op aard geslagt;
 Den Vorst des Levens, die den dood zijn prikkel roofde
 En licht schiep uit der graven nacht!
 Waar ik 't harmonisch lied te zijner eer hoor klinken
 Der duizenden, door Hem gered,
 En overstelpt van vreugd, mag aan zijn knieën zinken,
 Meêstemmend in hun dankgebed!

O voor ik uit mijn borst dat stil verlangen weere
 De heimweezucht, zoo zoet, zoo rein,
 Moet eerst uw heilbeloft' min heerlijk, o mijn Heere!
 Min zeker haar vervulling zijn!

Bewonderenswaardige, maar beklagenswaardige tevens!
 was er dan niemand, die u waarschuwde voor de bedwelming
 des bekera, zoo gretig aan de lippen gezet?

"Uyt mijne cloostercelle" zou niet kwalijk gevoegd hebben onder dit lied: "ik weene, - ik wensch, - en ik wacht!" - of liep de ontluikende dichteresse niet groot gevaar eene ongelukkige dweepster te worden? Onvoldaanheid met het aardsche moge een blijk onzer hemelsche afkomst zijn, op zoo jeugdigen leeftijd is zij niet natuurlijk, of vindt in oververzadiging, ongesteldheid, ongeluk hare verklaring. Aan geene dier drie oorzaken valt bij Albertine Kehler te denken. Ondanks hare uitvallen tegen de wereld, vermoeden we, dat ze die weinig kende, - in de laatste helft haars levens, verzekert ons de Heer Van der Aa, genoot zij eene ongestoorde gezondheid, - en van bijzonder ongeluk tuigt geene enkele klagt haar ontsnapt. En toch is er iets scheefs in hare menschen-, levens- en wereldbeschouwing, dat innig samenhangt met hare begrippen over kunst en aan hare voortbrengselen hunne eenzijdige rigting geeft! Eene enkele gedachte beheerscht geheel haar gemoed, geheel haar gezang; maar die gedachte, vreezen wij, werd haar niet helder; zij school in het wordeke: bekeering!

Ten bewijze.

Beets verontschuldigt zich over het opnemen der hulde, hem door de lieve verscheidene gebragt, met den wensch des

verzamelaars, volgens wiens oordeel dit vers in dezen bundel niet ontbreken mogt, en wij zullen hem, die zelf "zeer wel inziet, hoe weinig hij beantwoordt aan die hooggestemde bewoordingen", den blos besparen, dien een overdruk hem aanjagen zou. Maar verzwijgen mogten wij den lofzang niet, dewijl er een paar dergelijke aan anderen onder de gedichten voorkomen, waarvan wij evenzeer de slotregels zullen moeten aanhalen, ten blijke, dat wij niet te veel zeiden, toen wij spraken van vereenzelviging van het doel des levens en het doel der kunst, van eene enkele gedachte, die alle andere overweegt:

Ontlok uw gouden lier op nieuw die zuivre akkoorden,
 Verruk ons menigmaal nog door uw tooverwoorden,
 Begraaf uw hemelgaven niet!
 Ligt zegent een bekeerde u in het uur van sterven,
 En zegt: "Ik ga den hemel crven:
 "En dank 't, o zanger! aan uw lied!"

Het zijn de laatste woorden van het gedicht, dat ten opschrift draagt: "Dr. Bernard ter Haar"

"Aan J. J. L. ten Kate" klinkt het:

O, moog nog de adem van uw lied,
 Uw vroom geloof in velen werken
 Den vrede Gods, die U kan sterken
 In iedre smart, bij elk verdriet!
 De vaste Hoop, die, zonder schrikken
 U over dood en graf doet blikken,
 In eindloos zalig heilverschiet!
 Maar meest de liefde tot den Heer,
 Wien Gij uw ziele hebt verbonden . . .
 Och dat hem veler harten vonden,
 Of - hem behoorden, meer en meer!

En "Aan Dr. N. Beets" zelve:

Mogen er velen, als ik, van u leeren
 Ernstiger waken, den blik naar omhoog;
 't Éénig begeerlijke vuur'ger begeeren,
 Christus in 't hart en den hemel in 't oog!

En zij u eenmaal de vreugde beschoren
 - Spreide die hoop eens uw stervensspond zacht -
 't Juichende lied veler zaal'gen te hooren,
 Die *gij* den hemel hebt nader gebragt!

“Si la religion est comme une magnifique broderie d'un imposant et auguste ensemble,” zegt Töpffer, “la théologie en est comme le revers: tout a disparu, et l'on n'y reconnaît plus rien”; en ge zult dus niet vreezen, dat wij, die bij de onzalige geschillen onzer dagen deze woorden maar te dikwijls beaanden, van de jeugdige dichteresse eene definitie van bekeering eischen, die alle twistende partijen voldoe. Verre vandaar, stemmen wij volgaarne toe, dat de opgave iets verbijsterends heeft bij de oneindige verscheidenheid van vormen, waarin het verschijnsel zich openbaart; wilt *gij* er eene proeve van? we geven er twee, die tevens billijker beoordeeling mogen leeren aan wie ons, om het opschrift van deze bladen, vreemd mogt achten aan zin voor vrome poëzij.

De eerste, wie kent ze niet, en wie hoort ze niet gaarne nogmaals weder, de voortreffelijke verzen, die ons zoo volmaakt den geheel individueelen gemoedstoestand schilderen van dezen bekeerling, een zoon van het Oosten, een andere Paulus, voor wien erkenning overgave is?

In diepten verzonken van leed en ellende,
 Het hart in bedwelmende droomen verward,
 Door prikkels van onrust, wier bron ik niet kende,
 Gedreven, gefolterd tot eindlooze smart,
 Heeft de aarde mij lang in mijn dorheid gedragen,
 In morrende wanhoop aan wereld en lot.
 Een knagend verlangen verteerde mijn dagen,
 Een woede van honger naar zielengenot!
 Ik zocht het, ik riep wat dit hart zich verbeelde,
 In alles wat de aarde verlokkendst belooft:
 In brandende driften, in bruischende weelde,
 In ridderverdienste, die 't maagdenhart rooft,
 In palmen, gewassen voor wereldbedwingren,
 In zangen, bewonderd door 't luistrend gewelf...
 Maar 't schaduwbeeld vluchtte voor d'indruk der vingeren;
 't Was ijdelheid ijder dan de ijdelheid-zelf! -

o God des ontfermens! *Gij* zaagt op mij neder
 En 'k werd tot een nieuwe bevatting herteeld!
 In d'Eeniggeboren keert God tot ons weder,
 In d'Eeniggeboren, Zijn uitgedrukt Beeld!
 Die Een'ge... Zijn hand heeft mijn oogen bestreden,
 En 't hartenbewindsel des ongeloofs viel.
 Ik zag Hem, ik gaf mij! De hel is geweken;
 De hemel ging op uit Uw woord in mijn ziel!

Mijn Redder, mijn Goël, mijn Zondenvernieler,
 Mijn Meester, mijn Heiland, mijn Heer en mijn God!
 Mijn Onheilverwinner, mijn Levensbezieler,
 Gezegend, geheiligd, beslist is mijn lot!
 Voor U wil ik strijden, voor U wil ik lijden,
 Voor U wil ik de aarde doorgalmen van lof!
 Aan U wil ik adem en levenskracht wijden,
 Tot de Engel des levens mij slake uit dit stof.

De tweede, - wijt het ter Haar niet, dat de meer algemeene voorstelling minder eigenaardigen gloed heeft dan Da Costa's uitzonderingstoestand, - de tweede is een tafereel, dat een, God geve beslissend, oogenblik uit uwe of mijne jeugd schildert, - wij, eeuwen na de hervorming in het Westen geboren, wier aanneming toewijding zijn moet:

o Plegtig tijdstip in die jaren!
 o Driewerf onvergeetlijk uur,
 Waarin de mond, met heilig vuur,
 't Geen 't hart omhelsd heeft, gaat verklaren;
 Waarin men 't eerst tot Gods altaren
 Met huivring treedt en 't offer plengt,
 Dat, als een reukwerk opgevaren,
 Den Hemel zijn geloften brengt;
 Als 't ruischt langs bogen en gewelven,
 In 't statig rollend tempellied:
 “Vergeet mijn regterhand zich zelve.

Dien heilgen eed vergete ik niet!"
 Als 't hart, dat in die zangen vliet,
 Zich zelf te groot voelt voor de wereld;
 Als 't oog, waarin verrukking parelt
 Met vromen blik naar boven ziet;
 Als scheen 't den Heer om kracht te vragen;
 Hem ieder Kruis, hoe zwaar het zij,
 Zich zelv' verloochnend, na te dragen,
 En, zonder omzien, voort te jagen,
 Tot men verwimmaar worde als Hij!

Er schijnt tusschen de twee een onderscheid als van hemelsbreedten; en toch is ons, ten bewijze voor beider opregtheid, ten borg voor beider duur één zelfden toetssteen gegeven - welken anders, dan dat de boom zich uit de vruchten kennen doe? Twiste wie het lust wat beter zij, goede werken uit dankbaarheid volbragt, of streven naar volmaking, dewijl de Heer het is; dáár, waar opwassing in kennis gepaard gaat met reiniging des harten, dáár is vernieuwing van Gods beeld in den mensch!

Maar eene bekeering als de volgende, waarbij de bate, die zij geeft, meer aan het licht komt, dan de vorming, waartoe zij voorbereiden moet, - die, wij weten geen beter woord, zoo dweepend zaligt, - zou zij het wezen, welke, in de krachtige taal van het voorgelacht, blijmoedig leerde leven om zalig te sterven?

EEN ZONNENSTRAAL.

Ik trad het somber klaaghuis in,
 Waar de arme weduw treurde,
 't Verblijf van 't vreedzaam huisgezin,
 Welks band de dood verscheurde.

Een kostbaar offer vroeg hij daar,
 De koning der verschrikking;
 Zoo ooit, nu viel het zwijgen zwaar
 In 't leed van Gods beschikking.

Ook zat ze in sprakeloozen rouw,
 Voor de aard geheel verloren,
 En smolt in tranen weg, en wou
 Der vrienden raad niet hooren.

Het lief en vrolijk daglicht scheen
 Haar haatlijk in haar smarte;
 't Was even donker om haar heen
 Als in haar nokkend harte.

Hoe treurig stak dat duister af
 Bij 't middaglicht daar buiten!
 Zij wilde 't zóó. Als in een graf
 Zou zij zich op gaan sluiten.

Maar door een oopning, klein en naauw,
 Een reetjen in de blinden,
 Wist toch een lichtstraal zwak en flauw,
 Een doortogt zich te vinden.

En zie, die zachte glans bescheen
 't Beeld des gedoornenkroonde,
 Dat - was het toeval? - dus alleen
 Als lichtpunt zich vertoonde.

Of gij het zaagt, bedroefde vrouw,
 Met uw benevelde oogen!
 Och, waarom houdt gij in uw rouw
 Halstarrig 't hoofd gebogen?

O gij, wier leed mij 't harte breekt,
 ('k Ween met U om den doode!)
 Zie op, merk wat dat lichtspel spreekt,
 Stomme evangeliebode.

"Hoe zwart een nacht van rouw daar viel,
 "Het beste is niet verloren;
 "Er blijft een lichtpunt voor de ziel
 "Die Christus mag behooren.

“Hij is het zelf, de man van smart,
 “Oncindig in erbarmen,
 “Hij, met zijn godlijk liefdehart,
 “Zijn open broederarmen.

“Hij, die de diepste boezempijn
 “Wil zalven en verzachten,
 “En ten volkomen trooster zijn
 “Hun, die Zijn troost verwachten!”

Verfrischt, verkwikt die hemeldauw
 U, neêrgebogen lelie?
 Of is dat woord - gij antwoordt naauw! -
 Is 't u geen evangelie?

Is Jezus liefde u niet genoeg,
 Hoe fel de wonden bloeden?
 Wat God u gaf en wedervroeg,
 Kan Hij 't u niet vergoeden?

Zoo was uw' ziel dan iets ter aard
 Naast, boven Hem begeerlijk;
 Hij, aller hoogste liefde waard,
 Niet éénig onontbeerlijk?

Zoo hoorde, schoon des Heilands beeld
 Den wand sierde uwer woning,
 Uw hart dien Heer niet onverdeeld,
 Ja, was een mindre er Koning?

Zoo 't waar... Wél diep beklagbre dan,
 Dat gij een troost moet derven,
 Die enkel vrede geven kan
 In leven en in sterven!

Zoo 't waar... Maar ik veroordeel niet
 Wie God zoo zwaar beproefde;
 En - mogelijk vormt uw zielsverdriet
 U tot “naar God bedroefde!”

De smart die thans uw borst doorboort,
 Uw schreijend oog verduistert,
 Wordt haast misschien het liefdekoord
 Dat u aan Jezus kluistert.

En dan, als duizenden welcer,
 Zult gij ervaren mogen,
 Hoe onbeschrijflijk zacht de Heer
 De tranen weet te droogen!

“Eene ontluikende dichteresse, eene volleerde discipelinne
 “van den Heer,” lezen wij in het Voorbericht, en door Beets
 aanbevolen, is dit boekje opgang en invloed beloofd, zal
 dezen verzen bewondering ten deel vallen, zullen zij navol-
 gers, neen, navolgeressen vinden; - dat hij ons door eene
 tempering der lofspraak, door eene erkenning van wat er
 ziekelijks en zwaks in schuilt, het pijnlijke van dit opstel
 hadde bespaard!

Er moge in de trits van aanhalingen, die wij gelooven on-
 partijdig te hebben gekozen, genoeg zijn om onze bezwaren
 tegen het genre te wettigen, wij hebben er onze gedachten
 over het bundeltje nog slechts ten halve door ontwikkeld.
 Ieder kunstenaar spiegelt zich als mensch, willens of onwil-
 lens, ten deele in zijnen arbeid af, de dichter welligt het
 getrouwt van allen; maar het beeld, dat ge uit zijne werken
 opvangt, blijft onvoltooid, zoo ge voorbijziet, welke stoffe,
 die voor zijne hand scheen te liggen, hij niet aanroerde,
 welken zin hij verzuimde aan te kweken of hem heeft ge-
 faald. Drie onderwerpen, die het getroffen christelijk gemoed
 het hoogste belang plegen in te boezemen, drie boeken zoo
 ge wilt, waarin de blik des geloofs zich gaarne vermeidt, zijn
 hier veronachtzaamd, zijn hier ongeopend gebleven, - slechts
 een allesoverheerschend verlangen naar den hemel geeft
 zich lucht!

Er is een zin aan armen en rijken gemeen; - een zin, die
 in iederen stand, in mindere of meerdere mate, te bevredigen
 valt; - een zin, welks ontwikkeling den mensch voegt, aan-
 beveelt, en tot vroomheid stemt: - de zin voor de natuur, de
 liefde voor het land. De stad, die hebben de menschen
 gemaakt; maar buiten, dat is het werk van hooger handen,”
 heeft een dichter gezongen; en ieder blijk van gevoel voor

het oneindig onderscheid tusschen beide scheppingen, ieder bewijs, dat men de laatste boven de eerste weet te waarden, - of met andere woorden, elke proeve van smaak voor dat schoon, elke poging het te genieten, voor zoo verre het ons in onze omstandigheden gegeven is, legt een gunstig getuigenis voor ons hoofd en ons harte af. Of voelt gij u in de achterbuurten onzer groote steên niet onwillekeurig ingenomen voor de bewoners van het huisje, om welks verweerden dorpel een wingert zijne bladeren wiegelt, voor de gezigtjes achter het scheeve raam, welks kleine ruiten voor gordijntjes muurbloem hebben en duizendschoon? Ons ten minste is het er bij te moede, als mogten we zeker zijn, zoo we dat schamel vertrek ingingen, onzen groet heuschelijk te hooren beantwoorden, - ons een zindelijken stoel aangereikt te zien, - meer nog, er misschien eene beschamende les te zullen ontvangen, zoo wij, met lot of leven ontevreden, bij die arme lieden waren binnengegaan. Er is zinnelijkheid, die tot zedelijkheid veredelt, in de zucht voor het schoone ook op dien lagen trap! - Of is er iets in al de weelde, waarmede de paleizen onzer vorsten prijken; in de mollige tapijten, waarover hun voet zoo zacht en toch zoo zeker voortglijdt; in de veêrkrachtige zetels, wier fluweel hunne onvermoeide leden met zoo zoet eene ruste streelt; is er in het tal van spiegels, den luister der kristallen kroonen weërkaatsend en verdubbelend; is er in dat alles iets, dat ge hen benijden zoudt, zoo ge benijden mogt; iets, dat u met hunnen overvloed bevredigt, als diens ondanks onbedorven; iets, dat hen in uwe oogen zoo beminnelijk maakt, als de bloementafels in de hoeken der zalen, als perk bij perk op binnenhof aan binnenhof, hunnen parken ontschaakt? Alles, waarvan het hofleven vervreemdt, eenvoud, onschuld, opzien prediken zij; en waar niemand van vergankelijkheid gewaagt, leeren zij die dag aan dag! - Of kent gij, opdat de middenstand bevestige, wat aan de beide grenzen van het maatschappelijk leven waarheid bleek, kent gij eene bezigheid, waaraan gij eene lieve verwante zoo gaarne verrast, als zorg dragende voor het bed van viooltjes, waarop bij ieder ontbijt uw blik zoo welgevallig rust? Onder al uwe aardsche bekommring blijve het u bij, dat de wasdom slechts van boven gegeven wordt! Of heeft u ergens ter wereld het meisje uwer keuze tevens bevalliger en beminnelijker toegeschenen, dan half overschaaúwd

door de meistruiken uwer gaarde; was ergens kus zoo zoet, als onder die geurige frischheid? Liefde is het eerste groen van het leven, zoo als de lente het eerste groen is van het jaar! Of is er school, die halen mag in vruchtbaaren invloed op geest en gemoed, bij den tuin achter uwe woning, wanneer de gade van uw hart dien met de kleinen binnentreedt en het langs rozen en leliën huppelende wicht woorden opvangt, die den volwassene zullen te binnenschieten, als zijn voet verdwalen of zijne hand zich vergrijpen zou! Wie er zich over verbaze, dat ge zelfs in het midden des winters behoefte aan die boden des voorjaars hebt, niet wij, wier veder te kort schiet, om de vlugt van gedachten vol te houden, waartoe ons een enkele greep uit het rijk der natuur verlokke.

Het woord lente kwam ons over de lippen, en er rijzen landschappen voor onzen starenden blik, zoo als wij allen er mogen genieten; dreven en beemden, maar binnen de grenzen van ons kleine land gelegen, die gij welligt in den vreemde overtroffen hebt gezien door stoutheid van vormen, - niet heuvel aan heuvel gereid, maar gebergte op gebergte gesteigerd, - geen zilveren lint klaterende over het groene tapeet, maar stroom en val van stroomen, bedding en baan brekende uit het hart eener, het dal aan haren voet bedreigende en toch niet derende rots, - de schepping eener sterke hand! Er rijzen, wij herhalen het, dreven en beemden voor onzen blik, maar binnen de grenzen van ons kleine land gelegen, en die gij echter nergens geëvenaard vindt in liefelijkheid van kleurschakering, in weelderigheid van bloei; die gij, gelukkigen als ge waart, van den oorsprong, of van de bouwvallendragende boorden, van den Rijn teruggekeerd, sedert dubbel genoot: - weiden, door den lommer van buiten bij buiten afgewisseld; oogsten, golvende tusschen eiken- en beukengroen, - welvaart zonder wedergâ, - God in al zijne goedheid!

Eene schilderschool, die het eigenaardige van ons landschap wist op te vatten en weêr te geven, die onzen bloemen wist regt te doen, droeg de bewondering der wereld weg; - wat wilt ge, dat wij van eene dichteresse getuigen, die, wij deelden het u mede, den verscheidenden blik op een herfsttuiltje rusten liet, die Maas en Waal met den Rijn vergelijken mogt, en des ondanks van de natuur zwijgt, neen, zich geregtigd geloofde uit te roepen:

O! een gloeiend verlangen doortintelt mijn borst
 Naar de aanschouwing van 't eeuwige schoon;
 O! mij kwelt een onleschbare, een brandende dorst...
 Wordt mij *nimmer* verkwikking geboôn?
 Onuitsprekelijk heimwee naar 't zuiver genot
 Der Natuur in oorspronkelijke pracht,
 Grootsch en schoon als ze kwam uit de hand van haar God -
 Wordt *nimmer* uw kwelling verzacht?

O mijn God, schiept Ge in mij een verlangen zoo rein,
 Opdat eeuwig die zucht onbevredigd zou zijn?

Of - maakt dat genot, dat op aarde me ontvlugt,
 Ééns een deel uit der hemelsche vreugd?
 Ééns een deel uit van Edens herwonnen geneucht,
 Welks hope mijn boezem verheugt?
 Een deel van het heil dat geen oog heeft aanschouwd,
 Dat geen sterfelijk oor nog vernam,
 Welks volheid geen menschelijk hart werd vertrouwd,
 In geen 's menschen verbeelding ooit kwam?

Den hoogsten en edelsten van ons geslacht was het eene gewijde taak, dag aan dag verder in de geheimenissen der natuur te dringen; en bij ieder nieuw blijk van wijsheid en goedheid, dat zich in steen, plant of dier hunnen bespieden blikken bloot gaf, de knieën dieper te buigen voor den Schepper, Verzorger en Behouder der aarde; - den hoogsten en edelsten van ons geslacht duizelde het brein van bewondering, als zij, nacht aan nacht, van dit stip des heelals opzagen naar de millioenen werelden, den loop volbrengende haar aangewezen door eene Almagt, die ze uit niets te voorschijn riep. Eindige geesten als we zijn, wat zou ons beter voegen, te smachten naar een hemel, dien wij slechts kunnen stofferen met ontkenningen van waarnemingen onzer zinnen; of Gode te verheerlijken naar de mate der gaven ons bedeeld, door het gaslaan zijner wonderen en het genieten zijner weldaën, met de dankbaarheid die uit de eenvoudige woorden spreekt:

O wunderschön ist Gottes Erde
 Und werth darauf vergnügt zu sein!

“Wereldgeschiedenis is wereldgerigt,” zegt de wijsgeer; maar, beamende wat er waars in de gedachte ligt, zien de oogen des geloofs in haar tevens de opvoeding van ons geslacht; - 's werelds wisselingen zijn voor den christen de wegen der Voorzienigheid. Hoe verheven het denkbeeld zij, het lag binnen den kring der begrippen der schrijfster, met wier geestvruchten wij ons bezig houden; de studie, dacht ons, moest iets aanlokkends hebben gehad, voor een gemoed als het hare gestemd. Het deert ons dat wij het moeten verklaren, maar loop de verzen door, geene enkele poging tot beschouwing van dien aard treft ge er in aan. De “Vaderlandsche Verzuchting” uit de dagen van den strijd met Bali, - een der weinige bijdragen, die bewijzen, dat zij in ons land, dat zij in onzen tijd leefde, - lost zich op in de bede om vreeze Gods, “bij raadslieën en regent!” Het moge van goeden geest getuigen, welke diepte is er in? Een open oog voor den toestand van ons volk, schijnt haar niet bedeeld te zijn geweest. Een open oor voor de stormen die ons werelddeel schokten, in de dagen van haren bloei, blijkt haar te hebben ontbroken. Hoe zoude men zich mogen vleijen met een dier gedichten, welke wegwijzers mogen heeten voor een volgend geslacht? Hoe een dier beschouwingen durven te gemoet zien, in welke de belangstelling in de toekomst der volken over de grenzen van ons gebied henzweeft, en niemand verre of vreemd meer acht, menschelijk, christelijk in den edelsten zin? We hebben het verleden vast laten varen, wij beperkten ons reeds tot wat wij allen hebben beleefd. Een oogenblik dachten we, dat ten minste ééne der groote gebeurtenissen onzer dagen, ééne der wonderen onzer eeuw, wij zeggen het onzen vroomsten lezer gaarne na, dien opmerkzamen geest zouden hebben getroffen, dat geloovig harte zouden hebben bezielde. De woorden boven het gedicht geplaatst: “Vaarwel aan X. X. X.,” schenen er ons aanspraak op te geven. Plaats noch persoon werden er duidelijk door, maar het vers zelf kon den toestand verklaren, - een afscheid van een vriend, die verre van hier ging, gelegenheid geven, het onderwerp dat ons aanlachte, regt te doen. Wat anders verwachtten wij, dan een antwoord op de vraag, die voor weinige jaren uit land bij land, en uit hart bij hart opging:

Heeft de aarde dan geen voedsel voor ons allen?

En wij vonden, - neen, wij mogen niet andermaal uitschrijven; - en wij vonden, - teleurgesteld, ondanks eenige waarlijk fraaije regelen, - wij vonden, ten afscheidsgroot aan dien vriend, eene bede om versterking in het geloof aan den Verlosser, een wensch, elkander in het Hemelsch Vaderland weêr te zien; - eer gij er ons over veroordeelt, dat wij de herhaling bejammerden, moogt ge weten wat wij hadden gewenscht. Het zou geene te zware opgave voor de zesentwintigjarige zijn geweest; ook zij, wij gaven het onderwerp reeds aan, ook zij had de donkere jaren beleefd, die het donker achtenveertigste vooraf gingen; ook zij had de klagten gehoord, die eene mislukking van oogst bij oogst, door het westen van ons werelddeel deden weêrgalmen. "Overbevolking!" moet het haar als ons in de ooren hebben geklonken; - en wij denken te gunstig over haar gemoed, om niet te gelooven, dat het harte haar van rilling zaâmkromp, als zij dezen het bekommerend verschijnsel den te langen vrede hoorde verwijten, als zij genen in de cholera eene verdiende plage zag begroeten, die ons van nog ergere bevrijden zou. "Overbevolking," de kleene wolke, door den staathuishoudkundige bij het opdoemen aan den trans, van verre en met schrik bespeurd; - "overbevolking," die aanwies tot geene twijfelzucht haar langer loochenen kon, tot ook het onervarenste oog haar zag, tot de hemelen zwaar gingen van zwarte vlagen; - "overbevolking," het onweder, dat heel de oude wereld in vlammen zette, trots de magtelooze afleiders, die de wetenschap aanbeval. Een dwarrelwind voerde de volken mede, en als het zuiden tot het noorden riep: "waar zijn de vorsten?" was het antwoord van het oosten aan het westen louter de ledige luchtgalm: "waar?" Een oordeel scheen uitgegaan over verdrukkers als over verdrukten; - Arme Beschaving! met ondergang bedreigd, wat zou het u hebben gebaat, dat ge greept naar de wapenen des gewelds, zoo de ingewanden der aarde zich niet bloot hadden gewoeld op den wenk van den vinger Gods! - zoo de stille zuidzee nu naar haar noorden, in de kielen aller natiën, niet aller overbevolking voortdroeg; zoo de gouddorst nu naar ons herdoopt Nieuw-Holland, niet de duizenden en tienduizenden dweept, wier ontginning van een vijfde werelddeel oogsten belooft, die heel den rijkdom der mildste mijnen zullen beschamen!

Zoo dekt de Almachtige zijn wegen!
 Zoo paart zijn wijsheid zich met macht!
 En zoo is 't hoogste nut gelegen
 In 't geen de mensch verwarring acht.
 Maar onvoorziens zal 't licht verschijnen,
 Dat alle nevels doet verdwijnen,
 En toont des Hoogsten wijze reên.
 Leer, stervling, leer altijd te hopen,
 Tot dat de tijd uwe oogen open',
 En toon', waarom gy hebt geleên.

ONNO ZWIER! wie zou niet wenschen dat gij onzen volksdichter worden mogt!

"Verloren Vriendschap" is in dit bundeltje de eenige proeve uit het derde boek, dat voor de dichteresse schier gesloten bleef; het boek der vrouwelijke gewaarwordingen, neigingen, hartstogten, - de onuitputtelijke bron der zangers aller tijden, en waaruit toch ieder meester ons met een frisschen teug heeft verkwikt. "Verloren Vriendschap," het is een onderwerp, waartoe elk onzer uit zijne levenservaring bijdragen leveren kan, maar dat we niet wenschen dat velen mogen opvatten zoo als zij:

VERLOREN VRIENDSCHAP.

Ook zeide de Heer tot Aäron: Gij zult in hun land niet erven, en gij zult geen deel in het midden van henlieden hebben; ik ben uw deel en uwe erfenis, in het midden van de kinderen Israëls.
 Num. XVIII: 20.

Weer een schoone droom vervlogen,
 Ligt voor de aard *te* schoon, helaas!
 Weder voor een zoete logen
 Bittere waarheid in de plaats!
 Bloesems mijner vreugd bedorven,
 Ach! een ideaal gestorven,
 Neen, meêdoogenloos vermoord
 Met een enkel, vlijmend woord!
 Toch, toch dank ik uwe opregtheid
 Die dat woord mij deed verstaan,
 En geen ander mijn gehechtheid

Zulk een wonde heeft doen slaan!
De eenzame avond, mijn vertrouwde,
- Vaak getuige van mijn strijd -
Die ook nu mijn smart aanschouwde,
Weet, dat ik u niets verwijt!

God, die aller menschen harten,
Als zijn waterbeken leidt;
Die zijn kindren onder smarten
Opvoedt tot zijn heerlijkheid,
Heeft dat leed mij toegewogen,
Heeft dien beker toebereid.
'k Hief mijn hart, mijn schreijende oogden
'k Zond mijn zuchten en gebeên,
Naar mijn Vader vol meêdoogen,
Naar zijn open hemel heen,
Naar mijn Vader in den hoogden
Die geen lust schept in 't geweên,
En nit wellust nimmer plaagde...
'k Bad, en 't licht zijns troestes daagde
Scheurend door mijn tranen heen:
"Vader! dat het vuur dier smarte
"Loutrend door mijn ziele ga!
"Wil haar heiligen aan mijn harte
"Door de kracht van uw genâ!
"Leer mij *niets* van de aard te vragen;
"U beminnen, U alleen;
"Trek mijn hart naar boven heen,
"Zij 't ook onder leed en plagen...
"Gij geeft balsem bij uw slagen!"

Eene oude bedeeling, die ons David en Jonathan schilderde, - eene nieuwe, die onze blikken ophief tot den Heer en den Jongere, dien Hij liefhad, - wenscht gij niet met ons, dat het motto dezer verzen ware uitgewischt?

Onder bittere beproeving vouwen zich de handen van zelve; maar eer wij Gode klagen, hopen wij, zij het ons helder, waarover en waartoe? Vriendschap, die de minst zelfzoekende van al onze neigingen zijn moest! wie is er, die uw naam nooit heeft misbruikt, nooit heeft ontwijd? Hoe zou, om uwer waardig te wezen, die behoefte blijkt slechts voor de edelsten onzer, hoe zou daartoe die gelijkheid in lot en levensja-

ren, dat behagen scheppen, dat belang stellen in een harte, welks vorming, zoo min als die van het onze, nog is voltooid, hoe zou, wat zoo velen er voor aanzien, voor u volstaan? Gij eischt meer dan éénheid van gemoedsaanleg, meer dan éénheid van geestesrigting; gij eischt eene overeenstemming van zielen, tot in zin voor zelfverloochening toe! Als er onder onze lezers zijn, die ter goeder trouwe hebben geloofd, dat zulk een zegen de hunne was, een zegen, - niet grooter in het genieten dan in het geven van geluk - en zij vonden zich bedrogen; dan hebben zij hunne ziel getoetst eer zij hebben geklaagd. En zoo aan het einde dier zelfbeproeving geen blos den blik naar boven voorafging, - dan beklagden zij toch voorzeker eerst den minder bedeelde; want, zoo op eenig menschelijk standpunt, op dit, het verhevenste, is begrijpen voor ons vergeven!

Onze dichteresse besluit aldus:

"En - Gij, mijn Zielenherder!
"Wiens stem ik heb gehoord,
"O, draag, bewaar mij verder
"Naar uw gesproken woord!
"k Wil al mijn levensdagen
"t Schaap uwer weide zijn,
"Het oog op u geslagen,
"In blijdschap en in pijn.
"Wat vrienden me ook ontzinken,
"Wiens liefde me ooit begeef!
"Uw liefdezon blijft blinken,
"Die eens mijn nacht verdreef!
"Mijn Heiland, zoo genadig,
"Mijn hoogste liefde nu,
"Geef dat ik nooit misdadig
"Iets minne *nevens* U!
"Voorzaagt Ge ook, in de verte,
"Dat ik aan vleesch en bloed
"Iets af zou staan van 't harte
"Dat U slechts kloppen moet?
"En hebt Gij mij dus teeder,
"Maar ernstig en getrouw,
"Beproefd, opdat ik weder
"U vuur'ger minnen zou?"

"Heb dank! ik kus uw roede,
 "Wijl Gij mijn hart doorgrondt;
 "En, hoe dat hart ook bloede,
 "Ik weet, Gij zalt zijn wond!
 "Welaan, ik wil met vreugde
 "Van dezen stond af aan
 "Wat meest me in 't stof verheugde,
 "Mijn Heer! U offren gaan.
 "k Leg al wat *hier* ooit waarde
 "Bezat voor mijn gemoed,
 "Mijn liefsten wensch ter aarde,
 "Ter neder aan uw voet;
 "Als offer van een liefde.
 "Zóó duur door u gekocht:
 "Mijne onbegrensde liefde...
 "Of ze u behagen mogt!"

Houdt het onzer opregtheid ten goede, wij missen na deze proeve den moed te wenschen, dat ons meerdere bijdragen harer beschouwing van banden des harten waren medege-deeld; er schijnt slechts ééne snaar op deze lier te zijn geweest. Liefde, huwelijkstrouw, ouderzorg, die goddelijke schakel van genietingen, welke het behoud onzes geslachts waarborgen, - ook weder zinnelijkheid die zedelijkheid wordt! - wat zou een gemoed, als het hare gestemd, er in hebben gewaardeerd? Schouwspelen zijn het, die de grootste geniën hebben geboeid, schouwspelen, den benijdenden blik van engelen waardig! - eene bloede maagd, die hare teedere hand, zoo gedwee, zoo gewillig, in die van een braven knaap legt, terwijl ge in beider oogen de vraag hunner harten leest: wat geeft ons regt op zulk een geluk? - eene aanval- lige jonge vrouw met een spelend kind aan hare borst, die meer dan dat zuivere vocht, die in de volheid harer liefde niet slechts hare schoonheid, neen, ook haar leven voor dit wicht over zou hebben; eene aanvallige jonge vrouw, door den gelukkigen echtgenoot en vader bespied; - een echtpaar, al zijn zegen waardig, dewijl het al zijne krachten zijn op- wassend kroost toewijdt, en den herfst des levens vrolijk te moet treedt, en voor den winter niet vreest, zeker als het zijn mag, dat zijne verscheidende blikken zich nog in de lente en den zomer dier kinderen zullen verlustigen, zeker, dat

liefde ook hunnen dood zaligen zal! Maar tot in dien hof toe, wassen de rozen aan de doornen, en had onze dichter-teresse zich aan de laatste wee gedaan, de wereld, wij zelve misschien, zouden onedelmoedig genoeg geweest zijn, hare eigenaardige beschouwing des levens toe te schrijven aan een gekrenkt harte. Zoo als het boekje nu voor ons ligt, wij getuigen het gaarne, geeft geen enkele regel ons het regt, het verschijnsel te verklaren uit de woorden des dichters, als hij van liefde en godsdienst zingt:

How kindred are the dreams you bring!
 How Love, though unto earth so prone,
 Delights to take Religion's wing
 When time or grief hath stain'd his own!
 How near to Love's beguiling brink,
 Too oft, entranced Religion lies!

Waar wij ons intusschen het regt toe ontzeggen, niet tot de vraag of geen der leeraars, voor welke onze verschei- dene vertrouwen en vriendschap koesterde, zich verplicht achtte, haar een wenk te geven, dat er velerlei openba- ring is, die zij, om de verlossing in Christus, geheel voor- bijzag; dat God ook uit de natuur, ook uit de geschiedenis, ook uit het menselijke hart tot ons spreekt? en dat het niemand vergund is, voor die stemmen zijn oor te sluiten; dat de waarlijk geloovige zin heeft voor aller harmonie? "Ge bewondert, ge benijdt ons bijna de gave der bekeering," verbeelden wij ons, had hun geest moeten getuigen, "maar man- "nen broeders als wij slechts van u zijn, hoe gelooft gij dan "dat wij die te weeg brengen? Het zij in nederigheid gezegd, "door, wel van verre, maar toch met al onze vermogens, "dien Heiland na te volgen, die ons heeft liefgehad tot den "dood des kruises toe; den Heiland, die blijde was met den "blijde en droef met den droeve; den Heiland, die wist wat "er in den mensche was! Lieve Zuster! onze taak is ook "de uwe, - maar wat zal er van die navolging worden, "waartoe zal zij in staat stellen, als zij niet in reiniging van "ons gevoel oorsprong neemt, als zij niet voortgang in ken- "nis tot waarborg heeft, als zij slechts in eene ontvlinding "der wereld ontaardt?"

Het gerucht wil - en inwendige blikken weërspreken het

niet, - dat Beets in zijn vers: "Aan eene jonge dichteresse,"
dus het woord tot de verscheidene rigtte:

Zeg uw gedachte, zing uw lied,
Laat ons uw gantsche ziel vernemen,
Eer u een engel Gods gebiedt,
Uw steilste vlucht te nemen!
Zet voor den opgezette vloed
De sluizen van den boezem open,
Vergun een uittocht aan den gloed
Eer u zijn vlammen slopen.

Laat op dit voorhoofd, rein en schoon,
De fikkring van den dichtgeest stralen,
Op 't fijn albast der maagdenkoôn,
't Verhoogde blosjen dwalen.
Laat, laat een vonk van 't heilig vuur,
Dat hart en bloedstroom houdt bewogen,
Ons tegentintlen in 't azuur
Van die zoo zielvolle oogen.

Is poëzy een gaaf van God,
Een Godenspijs voor menschenharten,
Een teug van hooger zielsgenot,
Een laafdrank in hun smarten;
O Pleng dien, pleng dien, stort hem uit,
Laat in ons hart dien nektar glippen,
Op 't klinken van uw zilveren luit,
Op d'adem van uw lippen.

Wy zullen, met verrukt gemoed,
Uw Godgewijde tonen vangen,
Wy zullen drijven op dien vloed
Van maagdelijke zangen.
Een bleekte, een blos, een traan vooral,
Een blik zal onze erkentnis toonen,
Maar erbewijs en lofgeschal
Uw zedigheid niet hoonen.

Geen weelderige mirtenkrans,
Van dartle rozengeur doortrokken,

Durft naadren tot den kuischen glans
Die afstraalt van uw lokken;
En ook de lauwer wage 't nooit
Zich tot een kroon voor 't hoofd te strenglen,
Dat met een schoonheid is getooid
Verwant aan die der englen.

Ook zien we een trek op dat gelaat,
Een glimlach om de lippen spelen,
Die ons bekommerd hart verstaat
En vrucht'loos wil verhelen.
Nog raakt uw voet een nietige aard,
Nog zweeft gy, troostende, in ons midden,
Maar uw verhaaste hemelvaart
Zal niemand meer verbidden.

O Toef, vertoef nog, neem geduld!
De dag van God bestemd zal komen,
Eerst moet, wat zulk een hart vervult,
Van zulke lippen stroomen.
Doorzuiver onze onreine lucht
Met galmen van verheven zangen....
Klep dan uw vleuglen, neem uw vlucht,
En boet uw heet verlangen.

Getuigt het, zijn wij de eenigen, die geen oog hebben voor
al dien dichterlijken pronk, om deernisvol slechts op het slag-
offer dier overspanning te staren?

Wie zou haar de ruste, die zij reeds is ingegaan, mis-
gunnen? - maar wie ook van ons vergen, dat wij de over-
tuiging zouden verhelen, dat zij het in de kunst verder zou
hebben gebragt, indien hare ontwikkeling minder eenzijdig
ware geweest? - wie het loochenen, dat zij dan gelukkiger
zou hebben geleefd? - Het bundeltje wordt geopend door
een dichtstukje: "Armoede" getiteld, waarin zij zich, zeer
ten onregte, beklaagt, dat haar de gave onthouden is, in
verzen weêr te geven wat zij gevoelt:

't Is wyl somtijds een aandrift mijn aders doortrilt,
Nu gansch zacht en weemoedig, dan bruischend en wild,

Die moest stroomen in gloeiende zangen,
 Maar die vruchteloos zoekt naar 't bezielende woord,
 Voor het schitterende beeld, dat mijn zielsoog bekoort,
 En 't ontwakende lied tot een zucht voelt gesmoord,
 Zich in boeijen der onmagt voelt prangen!

O gij, Dichters! bevoorregten! dat ik als gij
 In het heilge der heiligen der Poëzij
 Als ingewijd, binnen mogt dringen!
 En mijn smart mogt verkoelen aan 't levende nat
 Dat er, woelend en schuimend het outer bespat,
 En der taal haar geheimen ontwringen!

Thackeray zegt, in zijne geestige reeks van voorlezingen over Engelsche Humoristen der Achttiende Eeuw, als hij tot Addison gekomen is: "Door dien overvloed van genade "en glimlachjes, met welke bij voorbeeld Goethe of Scott "bijna iederen letterkundigen beginner, ieder onbeduidend "litterair avonturier, die aan hun hof kwam, ontvingen, en "die niemand de gehoorzaal des grooten konings verlaten "deed, dan gevleid en gestreeld, zich verkneukelende in de "aardigheid, die zijne letterkundige majesteit hem had ge- "zegd, - bragt zoowel de een als de ander dier goedaardige "potentaten in de letterkunde zijn star en zijn lintje in dis- "crediet. Jan en alleman had de orde van Zijne Majesteit. "Jan en alleman kreeg Zijner Majesteits goedkoop portret "op een snuifdoos met diamanten, een dubbeltje het stuk "waard." Het zij verre van ons te beweren, dat het AL- bertine Kehler bij hare geniën niet anders ging, niet an- ders verdiende te gaan; maar wel wenschten wij, dat elk van deze de woorden had ter harte genomen, welke Thackeray er op volgen laat: "Een waarlijk groot, regtvaardig en wijs "man moet niet prijzen zonder geest der onderscheiding, "maar voor zijne gedachte van de waarheid rond uitkomen."— Doch wie is gaarne zoo bar? Alsof niet een goede raad, bij de groote gevoeligheid onzer dichteresse, het grie- vende had kunnen temperen, wat eene gisping hebben mogt! Wat dunkt u, daar hunne zedigheit hen verbood zich zel- ven ten voorbeeld te stellen, wanneer ten Kate haar op Beets, wanneer Beets haar op ten Kate had gewezen; wan- neer deze haar had opmerkzaam gemaakt, hoe gene in zijne

eerste jeugd den grootsten Engelschen dichter onzer eeuw op zijde zocht te streven; en gene haar had aangewezen, hoe deze in den vroegsten bloei vast den stijl van meester bij meester meesterlijk te volgen wist; wat dunkt u, zouden zij haar niet doordrongen hebben van de waarheid, dat poëzij arbeid is, dat ook die gave kweeking, ontwikkeling, loutering behoeft? Wij mogen de beide dichters elkander niet verder laten bespieden in de wisseling hunner begrippen over kunst; maar indien zij, in een vertrouwelijk uur, het gesprek met hunne leerlinge hadden voortgezet, wij gelooven, dat er zich voor haren blik een schat van voorwerpen zou hebben opgedaan, harer studie overwaard, - dat zij niet, als nu, bij het staren naar den gezigteinder, louter barre heide zou hebben gezien, - heide, tot waar de hemel aan de aarde grenst.

Wij willen, ten bewijze dat het zaad in geen ondankba- ren grond zou zijn gevallen, eenige der fraaiste regels uit het bundeltje aanhalen; het onderwerp ligt wel weder binnen den engen kring harer lievelings-begrippen, maar de behan- deling bewijst toch, dat de vermogens, haar bedeed, niet zoo bekrompen waren als zij die geloofde; dat zij niet enkel aanleg had om weêr te geven wat zij droomde, maar ook wat zij zag. Het is een fragment uit: "De Dom te Keulen."

Als de blik zich verliest in de scheemrende verte
 Dier donkere bogen, dier zuilen zoo trotsch,
 Dan rijst onwederstaanbaar de psalm in het harte:
 "Hoe lieflijk en schoon zijn de woningen Gods!"
 O, wie hier mogt vertoeven van 's dageraads krieken
 Tot het vuur van den middag op 't vensterglas straalt,
 Neen, tot de avond ter neêr zinkt op graauwende wicken,
 Tot de nacht met zijn heilige schaduwen daalt:
 En dan in de stilte dier hooge gewelven,
 Waar het trillende maanlicht zijn zilver op giet,
 Zich alleen mogt gevoelen met God en zich zelven,
 Geen getuige om zich heen dan het zwijgend graniet...
 Ja, wij kennen de aanbidding in geest en in waarheid,
 Die den bidder aan tijd noch aan tempel bepaalt;
 Maar toch... hier voelt het hart met verdubbelde klaarheid
 Zich door 't licht van Jehova's nabijheid bestraald!
 Hoe besterft niet de werldsche lach op de lippen

Zoodra ge den voet zet in 't heilige koor,
 Terwijl fluistrend en zacht u de woorden ontglippen,
 Dat uw stem toch de eerbiedige stilte niet stoor!
 En in 't hart dat daar buiten een heermagt doorstormde
 Van driften en ijdelheên, zondig en dwaas,
 Dalen hier, of een daauw van Gods geest het hervormde,
 Slechts gedachten van ernst en van liefde in de plaats.

Ergert er u niet aan - onze beschouwing is ten einde - dat de kritiek bij het afscheid nemen, ondanks al hare bewondering voor deze fraaije verzen, besluit met den wensch, dat het boekske slechts ten deele invloed uitoefene op levens-, menschen- en wereldbeschouwing, dat eene veelzijdiger ontwikkeling voor onbedachte navolging behoeft! De verscheidene bezat een voortreffelijken aanleg voor alles wat goed en groot is; het staat ons niet te beoordeelen, waarom zij zoo velerlei gaven in haar gemoed sluimeren liet, waarom zij slechts die des geloofs aankweekte, tot overheersching aller andere toe. Heerlijk is zij, en tot hooger voert zij op, wanneer zij ons met lust al de pligten des levens volbrengen, al zijne gaven genieten doet; - maar het oor aan den lofzang der aarde te weigeren, om hier reeds het voorspel van dien des hemels op te vangen, geeft geen moed ter torsching der helfte van den last des levens, geene kracht ter kwijting van de opvoedingstaak, hier beneden aan de bestemming van echtgenoot en moeder verknocht! Liefde voor den Verlosser, waar zouden wij haar zoo gaarne haren zetel zien kiezen als in het gemoed van haar, aan wie de vorming der kleenen en in deze de toekomst van ons volk is toevertrouwd! - maar zoo er onder onze grootste mannen geweest zijn, die getuigd hebben, dat zij, in hunne beste daden, slechts in beoefening bragten, wat zij leerden, staande aan den schoot hunner moeder, het geheim schuilt daarin, dat de godsvrucht dier even vroede als vrome vrouwen niets droomzieks noch dweepends had, dat zij in zoowel verdraagzamen als verhevenen geest hervormd heeten mogt, dat bij haar, huisselijk-hollandsch uitgedrukt, "doen vóór zeggen" ging.

Een keerklank dier gedachten, dier woorden bijna, ruischte ons onlangs over de wateren van het verre westen toe; het is de Psalm des Levens van Longfellow, gezongen voor een volk, dat, even als het onze, in zijne jeugd, der wereld nieuwe wegen wijst, geloovende en arbeidende tevens.

A PSALM OF LIFE.

WHAT THE HEART OF THE YOUNG MAN SAID TO THE PSALMIST.

Tell me not, in mournful numbers,
 Life is but an empty dream!
 For the soul is dead that slumbers
 And things are not what they seem.

Life is real! Life is earnest!
 And the grave is not its goal;
 Dust thou art, to dust returnest,
 Was not spoken of the soul.

Not enjoyment, and not sorrow,
 Is our destined end or way;
 But to act, that each to-morrow
 Finds us further than to-day.

Art is long, and time is fleeting,
 And our hearts, though stout and brave,
 Still, like muffled drums are beating
 Funeral marches to the grave.

In the world's broad field of battle,
 In the bivouac of Life,
 Be not like dumb, driven cattle!
 Be a hero in the strife!

Trust no Future, howe'er pleasant!
 Let the dead Past bury its dead!
 Act, - act in the living Present!
 Heart within, and God o'erhead!

Lives of great men all remind us,
 We can make our lives sublime,
 And, departing, leave behind us
 Footprints on the sands of time.

Footprints, that perhaps another
Sailing ov'er life's solemn main,
A forlorn and shipwrecked brother
Secing, shall take heart again.

Let us, then, be up and doing
With a heart for any fate;
Still achieving, still pursuing,
Learn to labour and to wait.

Wie onzer gevierde, geestelijke zangers zal ons het eerst
met eene vertaling van dat vers verpligten?

E. J. POTGIETER.

DE JOURNALIST.

Roem vrij den hofnar, mijn vriend! wanneer gij een blik in het verleden werpt, dat menig man van verstand tegenwoordig terug wenscht; roem vrij de grootsche figuur, die in dat verleden te huis behoort, de figuur, die de menschelijke dwaasheid zoo lang vernederd, die zij met minachting steeds bejegend, in het kleed der zotternij gehuld, met bel en kap heeft opgetoojd, en die, door de luim te stieren van de koningen door Gods genade, welke echter toch ook de zwakheden der menschelijke natuur deelachtig waren, en dikwerf, zoo als de oude kronieken ons melden, leden aan ontsteking der hersenen, wie zeker te veel werd gevergd, zoo veel invloed oefenden op het lot der Staten. Roem vrij den ootmoedigen dienaar, die, getergd als de leeuw in de diergaarde, welke de manen schudden, den rookenden muil openen en de stomp gestooten klauwen mag rekken, maar het doet ten genooge der joelende kinderen, magteloos was als deze; die niets vermogt dan te doen gissen wat hij kon zijn, wanneer hij, ontdaan van zijne zotskap, vrij was als zij, die hem belaagden; die niets vermocht dan een lach te doen hooren tegenover den spot, en een scherts - zij het ook een bijtende - te doen klinken tegenover den hoon van de ruwheid.

Gij moogt achting voeden voor dien Wambo of Neef Floor, zoo als Walter Scott of diens levend copij ten onzent hem in hunne werken wisten voor te stellen, voor dien door de Natuur zoo uitwendig misdeelden mensch, maar wien ze dikwijls inwendig zoo veel had gegeven, waarom ik den

LTK Beets

E 5 3

J. L. de Kato
Abertine Lehrer.
/

Anders hlijer.

MENGELWERK.

ALBERTINE KEHRER.

EENE PROEVE. ¹⁾

DOOR

J. J. L. TEN KATE.

Daar liggen zij dan nu vóór mij, tot een frisch en sierlijk bundeltjen verzameld, die kleine, aansprakeloze Gedichten, die een enkel vrienden oog, bij lange tusschenpoozen, nu en dan, als in de schaduw had zien ontluiken; en zij, die ze schreef, de zes-en-twintigjarige, met al de aanleg en gaven, haar van Boven geschonken, ligt reeds ontbonden in den schoot der aarde, als faalde het ons aan de droevige les van elken dag, dat «de schoonste ook de teêrste bloemen» zijn! Deze eersteling is tevens het laatste, het éénigste, dat wij van den jongen dichtergeest te wachten hebben, dien wij moeten welkom heeten met een vaarwel — het Boekjen is een grafnaald, een *memento mori*; — en de ernstige inhoud wordt er te indrukwekkender door.

¹⁾ Bewerkt met het oog op het in vele opzichten behartigenswaardig en treffelijk geschreven Opstel van E. J. POTGIETER, getiteld: *Piëtistische Poëzij*, in «DE GIDS», voor September, blz. 282—316.

Toch was het een hachelijke onderneming van de naaste bloedverwanten der Verscheidene, met een hart, nog prikkelbaar tot overgevoeligheid toe, door een versch geslagen wond, zóó diep, dat de nerve wel nooit zal worden uitgewischt, zich te wagen aan de koelzinnigheid der Kritiek, die de teedere Dochter, de liefhebbende Zuster, de opgeruimde, werkdadige Christin niet heeft gekend, niet eens begeerde te kennen misschien, dewijl zij Kunst en Leven splitst, om alleen de Dichteres voor haar rechtbank te roepen, al te vaak eene Egyptische, die de gestorven koningen onverbiddelijkst weegt in hare schalen! Willen wij daarmede der gestrengste haar recht ontleiden, om bij een graf iets anders te doen dan als dat graf te zwijgen, of — te vleien? 't Zij verre! Er zijn hooger belangen der achterblijvenden dan de onschendbaarheid hunner smart; en de welsprekende *filippika* van POTGIETER behoefde er ons niet voor het eerst van te overtuigen, dat het: «Van de dooden niet dan goed» een gevaarlijke zwakheid, het: «Van de dooden niets dan waar» een heilige plicht is. Maar het zij dan ook in allendeel *waar!* Men fantazeere niet voort op eene éenzijdige kennismaking van het voorwerp, dat men immers wilde afschetsen, niet idealizeeren; want indien het zeker gaat, dat «het beeld, dat men uit eens schrijvers werken opvangt, onvoltooid blijft, als wij voorbijzien, welke stoffe, die voor zijne hand scheen te liggen, hij niet aanroerde,

of verzuimde aan te kweeken, of zich ontbreken zag,» even zeker ook gaat het, dat dit zelfde beeld evenmin volwrocht kan zijn (althands waar het meer dan een uitwendige *kunstenars-fyzionomie*, waar het ook een *menschelijk gemoed* wil terug spiegelen!) wanneer men geen onderzoekenden blik heeft geslagen, niet alleen op het Letterkundig, maar ook op het Huislijk en Maatschappelijk leven desgenen dien men afmaakt; dat het beeld zonder dat niet alléén niet af is, maar zelfs zijn grondlijnen mist. Bij en boven dit, vergete men vooral niet, dat er *verscheidenheid is der gaven*, en dat er geen schreeuwendere onbillijkheid kan worden begaan, dan die van aan *een enkelen leeftijd* de eischen te doen van *geheel een leven!*

«De Verscheidene bezat een voortreffelijken aanleg voor al wat goed en groot is:» wie zal het den vreemde eerder nazeggen dan wij, die, bij een vertrouwlijken omgang, overvloedige gelegenheid hadden, dien aanleg met eigen oog zich te zien openbaren niet slechts, maar ontwikkelen? En toch zou men zich zeer bedriegen, wanneer men meende, dat ALBERTINE KEHRER, kalme van geest die zij was, wie de oprechtheid voor overschatting van eigen krachten bewaarde, aanspraak maakte op den Dichternaam, in den verheven zin des woords. Zij kende niets van die cynische nederigheid, waarmeê zoo menig Poëet in zijn vaerzen zich het onaanzienlijkste plekje als dorpel-

wachter vóór den tempel der Schoonheid toekent, die toch even verontwaardigd als verwonderd zou opzien, wanneer uwe onnozelheid die konventionele zelfverwerping in goede ernst opnam en den geveinsden oodmoed eerlijk aanwees wat hij zich waard scheen te schatten. Neen, ALBERTINE KEHRER was eenvoudig, ongekunsteld, waar: wat zij in haar vers: «*Armoede*» zingt, was de overtuiging, die zij in nuchter proza menigmaal uitsprak, of nederschreef. 't Was dan ook zonder haar toedoen en tegen haren wil geweest, dat ik, in het stukjen: «*Zielzucht*,» allereerst het talent ontdekt had, dat in haar verborgen was, en waarvan zij mij het geheim nog nimmer door woord of wenk had verraden. Nog levendig herinner ik mij het geestig glimlachjen, waarmeê zij, bij onze eerste ontmoeting na de publiceering van mijn aan haar gericht dichtstukjen, mij teemoet voerde: «Lieve vriend, wat hebt gij mij hoog betiteld in «*Daphné*!» 't Is om verlegen, neen, verwaand te worden; nu ga ik ook doen zoo als de dichter B. van W., die mij laatst in 't breede heeft uitcéngezet, dat hij Dichter was, want die rang was hem door den Koning toegekend: het diploma kon hij toonen aan elk, die hem rijmelaar geliefde te noemen.» En vóór mij liggen, onder anderen, twee brieven (de een van 28 Januarij 1851, de andere van 16 Mei 1852), waarin zij zich hieromtrent op een merkwaardige wijze, half ernstig half schertsend, dus uitlaat: «Gij weet wel, dat ik eigenlijk dood-

arm ben aan dichterlijk genie; werp dan een toegelijken blik op de inliggende twee dingen, die ik geen van beide gaarne door een prozamensch met een helder hoofd uitgepluisd en beoordeeld zag: toch heb ik graag, dat een vers dat veelen kan.» En: «Telkens duidelijker voelende, dat mij de gaaf der Poëzy ontbreekt, heb ik mij den Apostolischen raad ten nutte gemaakt: «Tracht niet naar hooge dingen, maar voeg u tot de nederigen,» en nam ik mij voor, mij-zelve geen geesteskwelling meer te veroorzaken tot het zamenstellen van dingen, die de menschheid en het vaderland heel wel kunnen missen. Ik ben echter niet op ééns, maar als van lieverlede tot dit toppunt van levenswijsheid opgeklimmen, zoodat ik nu en dan wel eens eene poging heb gewaagd om te doen wat buiten en boven mijn sfeer ligt: pogingen, die eenigermate te vergelijken zijn bij het fladderen van den gekortwiekten vogel, die nog niet tot het duidelijk besef is gekomen van zijn magteloosheid om zich te verheffen boven de muren en daken, waar tusschen hij gevangen zit! Met dit onderscheid altijd, dat die vogel zich toch eens die kracht heeft gevoeld — ik nooit. Zooveel te dwazer van mij!»

En inderdaad, is het DICHTER te zijn, een hart om te dragen, niet alleen diep aandoenlijk voor de gewichtigste of zelfs voor al de verschijnselen binnen den engen kring van eigen huis en leven; maar groot genoeg om te gevoelen, dat de Poëzy

de volkomenste verpersoonlijking is der Menschheid, haar levend Kort-Begrip, haar laatste en innigste uitdrukking, de Logos der gevallen Natuur (gelijk VINET zou zeggen); is het, een oog te hebben, dat, naar SHAKSPEARES uitdrukking, «*in a fair phrenzy rowling*», van de Aarde naar den Hemel, van den Hemel naar de Aarde gaat, om beide als in éénen blik te weêrkaatsen, in hun noodzakelijk, eeuwig-onverbrekkelijk verband; is het, de kracht te bezitten om waerelden te scheppen, bevolkt met wezens, waarin het eigen IK, buiten zich-zelfen getreden, zich in de verschillendste vormen heeft verveelvuldigd, tot volslagen onherkenbaar-wordens toe; is het, altijd wakende en krachtvol, in elke werkelijkheid de Idee te zien, en deze in zich op te nemen, om straks, bij de meestmogelijke opgewektheid en spontaneïteit van geest en gemoed en fantazie, haar over te brengen in de welluidende taal der vaerzen, wier golven altijd gereed zijn om op nieuw te stroomen: met één woord is des Dichters wezen te vergelijken bij eene Aeöolsche Harp, met ontelbare snaren, die alle haar eigen harmo-niesch antwoord hebben aan elken wind, die komt of gaat door het onmetelijk gebied des Levens: — neen! dan was ALBERTINE KEHRER geen DICHTER. Zij was alleen eene DICHTERLIJKE NATUUR. Zij was het iets meer dan de meeste teder-georganizeerde menschen het zijn in de dagen der jeugd, dan iedere jonkvrouw het is, volgens JEAN PAUL,

(omdat elke Jeugd een kortstondig-bloeiende Poëzy is, gelijk de Poëzy een lange Jeugd); want zij was het ictwat langer dan gewoonlijk, en bezat bovendien de gave der taal in die mate, welke vereischt wordt om een «*lief vaers*» te schrijven. Is het niet opmerkelijk, en een bevestiging mijner bewering, dat dan ook bij haar de dichtader trager en trager begon te vloeien, naarmate de aller-eerste jeugd (de «*jonge jeugd*», zou BEETS zeggen) allengskens daarhenen trok? Want inderdaad, bijna al de stukjens in het Bundeltjen dagteekenen van kort vóór en gedurende mijn driejarig verblijf te Almkerk (1847—1850); latere ken ik bijna niet; en hare — klacht mag ik het niet noemen, maar — konstateering harer poëtische onvruchtbaarheid werd hoe langer hoe stelliger, zóódat zij in het laatste schrijven, dat ik van hare hand ontving, schertsende postscribeert: «*De «Muze» heeft voor goed oorlof genomen: de arme deerne heeft eindelijk gezien, dat zij zich in mij vergist had.*»

Een waar Dichter, dunkt mij, geeft, ook waar hij de benijdenswaardige gave bezit van zich te kunnen *objektiveeren*, niet alleen zich-zelfen eenigzins terug in zijn vaerzen; maar naarmate hij hooger staat, drukt hij er meer zijne *totaliteit* in af; (de hoogste eisch der Portretteerkunst, in de Plastiek, is immers ook niets anders dan dat zij *totalizeere*?) Hij moet van zijn Boek kunnen zeggen: «*Ce livre, c'est moi! Tout mon génie et tout mon coeur!*» Dat deed ALBERTINE KEHRER niet.

Eenvoudig omdat zij er zich het recht niet toe verwerven *kon*; en daarom zijn hare gedichten slechts een zeer oppervlakkige, zeer éézijdige bijdrage tot de kennis van haar-zelve. Maar daarom was zij-zelve niet oppervlakkig, niet éézijdig. Voorwaar neen! wie haar kende gelijk ik haar gekend heb, zal niet zeggen, dat de gave des Geloofs in haar ontwikkeld was, ten koste van elke andere. Daar leefde en bloeide véél in een hoofd en hart als het hare; en haar ziel was groot genoeg om menigerlei sympathiën te koesteren, zonder dat de ééne den wasdom der andere belemmerde: — maar, *deze werden bij haar niet tot Lied* — ZIJ HAD ER GEEN KRACHT VOOR! Vaeren, och! zij schreef ze zoo hoogst zelden; want dit Bundeltjen is niet zoo zeer een Bloemlezing als wel een vrij volledige Verzameling van alles wat hare zes-en-twintig jaren op Poëtisch Gebied voortbrachten: nog geen veertigtal «losse gedichten,» waarvan de kleiner helft bovendien vertaald!

«*Ecoute ton coeur battre et dis ce que tu sens,*» dit woord van DE LAMARTINES *Jocelyn* aan *Laurence*, sprak de Natuur tot haar niet dan bij schaarsche gelegenheden, en dan nog meestentijds alléén bij ééne bepaalde gemoedsstemming. Kwam de aandriften Lied over haar, slechts ééne zelfde Gedachte kon het doen klinken; en zeker, — het is de verklaring van het verschijnsel! — het was de hoogste en diepste, hoezeer dan niet de ééningste, van haar Leven. «Erschijnt

maar ééne snaar op deze lier te zijn geweest,» twijfelt POTGIETER. Juist! dat is het: niets meer en niets minder dan dat! Zal men nu daarom *haar* beschuldigen? De beschuldiging zou terugvallen op *Hem*, die den eenen tien talenten toevertrouwt, den ander één. «Er is verscheidenheid der gaven; doch deze dingen alle werkt één en dezelfde Geest, deelende aan een iegelijk in 't bijzonder gelijkewijs hij wil», is het geen Apostoliesch woord, dat ook hier zijn toepassing vindt?

«Maar zij heeft verzuimd wat op haren weg lag: zij heeft drie groote studieboeken veronachtzaamd, ongeopend gelaten, het boek der Natuur, het boek der Historie, het boek des Harten!» Eilieve, wie verzekert u dat? Mag ik eens vragen: heeft men geen sympathie voor de heerlijkheden der schepping, al schrijft men geen Jufvrouw-POST-achtige meditatiën over «*het Land,*» of geen vier boeken De-Lilliaansche alexandriënen over «*het Buitenleven?*» Vindt men de contrasten van Maas- of Waal- en Rhijngezichten niet verrukkelijk, al kunnen noch Maas noch Waal noch Rhijn de gedachte onderdrukken aan de Eeuwige Schoonheid, waarvan zij een voor gevoel geven, dat het genot tot hooger begeerte adelt:

«Heer, is Uwe Aarde reeds zóó schoon,
Wat moet Uw Hemel dan wel wezen?»

ALBERTINE KEHRER had de Natuur lief, omdat zij er haren God in terug vond; omdat er ook

voor háár oor een verstaanbare sprake was in de duizend stemmen der lucht, zwevende over rotsen en heuvels, door bergdal en weiland, in den lommer der bosschen en aan de oevers der zee. Ik zal mij niet beroepen op haar versjen: «*Herfstbloemen*,» waarbij men dan ook dat, getiteld: «*November*» zou moeten voegen. Ik wil wijzen op hare Persoon-zelve — en waarlijk de beschuldiging die wij afwenden, is meer een zedelijke dan een Aesthetische! — Ik wil mij de geestdrift herinneren, waarmede zij «*Het Muzykale in de Natuur*» en «*Te Katwijk*» van haren Lievelingsdichter TER HAAR, den Natuurschilder bij uitnemendheid, uit den rijken schat van haar geheugen aan de bevriende Pastorijbewoners ten beste gaf. Ik wil mij de kinderlijke blijdschap herinneren, waarmede zij, gedurende eenige dagen verblijf ten onzent in 1849, de Buitenlucht inademde, en de regels overlezen, waarin zij hare stemming uitdrukt, kort nadat zij tot de stad harer inwoning was wedergekeerd: «Ik zelve was den eersten dag niet regt thuis; het kwam mij vreemd en raar voor, een streep graauwe lucht en een rei grijze huizen te zien, in plaats van het zonnige groen en de duizende kleurschakeeringen van uwen tuin en Altona's liefelijke velden, waar ik mij zoo verkwikt heb gevoeld.» Ik wil mij voor den geest roepen de zusterlijke zorg, waarmede zij, het gantsche jaar door, haar geliefde bloemen kweekte, en vooral ook dien fijnen trek, dien VAN DER AA ons heeft

bewaard, en waar haar natuurzin zoo aandoenlijk uit spreekt: «eene der laatste verkwikkingen op haar ziekbed was een ruiker herfstbloemen, die dagelijks in hare nabijheid werd geplaatst.»

Dat zij een bijzondere voorliefde voor de studie der Geschiedenis zou hebben gehad, durf ik niet beweerden; maar dat «niet ééne der groote gebeurtenissen onzer dagen, niet ééne der wonderen onzer eeuw, dien opmerkzamen geest zou hebben getroffen, dat geloovig hart zou hebben bezielde,» gelijk men opmaakt uit de afwezigheid van vaerzen over dergelijke onderwerpen, moet ik ontkennen, op grond van menig gesprek, waarin wij de «teekenen der tijden» onzen geest voorbij lieten gaan, om ze te toetsen aan het woord der Eeuwige Waarheid, dat de oplossing geeft ook van de raadselen van den loop dezer waereld; en waarbij zij, door menig fijne opmerking, toonde hoe zij ook het diepe woord van HASE verstond: «Alles hat seine Zeit, der Herr der Zeit ist Gott; der Zeiten Wendepunkt CHRISTUS, der rechte Zeitgeist der heilige Geist.»

En zulk eene zou geen orgaan hebben gehad voor het schoone, het verhevene van het Waarachtig-Menschelijke: Liefde, Huwelijksrouw, Ouderzorg, «schouwspelen, (zegt POTGIETER, en wie deelt zijne opgetogenheid niet?) die de grootste geniën hebben geboeid!» Kunnen wij het gelooven? Is het in overéénstemming met de voorbeeldige trouw, waarmede zij haar gantsche leven

wijdde aan de verzorging van haren grijzen vader; met de tooverkracht, waarmeê zij, als instinktmatig, de kinderen tot zich trok, wier speelmaker zij werd, zich met beminnelijke zelfverloochening verkleinende naar hunne mate? getuige haar lieveling, het kind harer zuster, dat

„Knaapjen, uit wiens heldere oogjens,
Als twee starren in den nacht,
Schittrend onder de effen boogjens,
Levenslust en schalkheid lacht,“

als zij het toezong! — «Welzalig,» riep zij uit, (*Gedichten*, blz. 75),

„Welzalig, waar Uw liefde, Heer! de band is,
Die 't hart van Man en Vrouw omstrengeld houdt,
Waar beider ziel op 't innigste verwant is,
Wijl beider hope is op één grond gebouwd!“

«Moederliefde is iets heerlijks», (schreef zij mij, 16 Mei 1852) «ik zie dat van nabij bij MATHILDE» [hare zuster]; «hare kinderen zijn beide allerliefste kinderen; echter is er niet veel regtzinnigheid toe noodig om ADAM in hen te zien. Gelukkig, dat zij eene moeder hebben, die het nu reeds niet te vroeg acht, hen van den tweeden ADAM te spreken en de liefde voor Hem in hunne harten op te wekken! Onlangs zeide MINA, toen moeder haar verhaald had van SIMON van Cyrene: «daar ben ik niet bij geweest, wel moeder? anders had ik dat kruis wel willen dragen voor den Heer JEZUS» Moge zij door Gods genade het hare eens dragen achter Hem. Wie kan het beter

leeren dan eene moeder? Geheel haar hart en geheel hare roeping is daar!»

Zou onze ALBERTINE, met zulke overtuigingen in de ziel, geene voortreffelijke moeder zijn geweest, als God haar voor dien eerrang had bewaard?... Hij heeft het niet gedaan. Hij heeft haar vroeg weggenomen, en het is of de Verscheidene daar een geheimzinnig vóórgevoel van omdroeg in haar hart. Ja, er lag zelfs iets op dat fijne, bleeke gelaat — foei over den Daguerreotype, die het zoo onwaardig teruggaf! — iets onuitsprekelijk eigenaardigs in hare geheele wijze van doen, ook in haar gezonde dagen, dat U onwillekeurig met een zekere vrees vervulde, als laast gij het dáár, dat zij «niet lang» zou blijven. Mag ik een aanhaling doen uit een Boek, dat *zij* vooral ook met warme tranen van medegevoel zou hebben opgenomen in haar hart? Ik vind er mijne gedachten volkomen in weêr: 't is uit het schoone en groote boek van BEECHER-STOWE: «Is er ooit zulk een kind geweest als EVA? Ja, er zijn er zoo geweest, maar hunne namen staan alleen op grafsteenen, en hun lieve lachjens, hunne hemelsche blikken, hunne vreemde manieren en uitdrukkingen, leven als dierbare, verlorene schatten in het geheugen der rouwende harten. In hoe vele familiën hoort gij niet herhalen, dat al de goedheid en bevalligheid der nog levenden niets zijn in vergelijking van de uitnemende gaven van een kind dat niet meer is? Het is alsof de Hemel een uitgelezen schaar Eu-

gelen had, wier bestemming het was voor een korten tijd op aarde te verblijven, en het eigenlievende menschenhart te lokken en te winnen, opdat zij het, bij hunnen terugtocht huiswaards, mede naar den Hemel zouden kunnen leiden. Als gij dat diep en geestelijk licht in kinderoogen ziet; als de jonge ziel zich openbaart in woorden, lieflijker en wijzer dan de gewone woorden van kinderen, hoop dan niet dat kind te hehouden, want het zegelmerk des Hemels is er op gedrukt en het licht der onsterfelijkheid schijnt in zijn oogen. —

Bedrieg ik mij, of ging het ook anderen, ging het ook BEETS zoo? Ik zou het gelooven om vaerzen als dezen:

„Ook zien we een trek op dat gelaat,

Een glimlach om de lippen spelen,

Die ons bekommerd hart verstaat,

En vruchtloos wil verhelen.

„Nog raakt uw voet een nietige aard,

Nog zweeft gij, troostende, in ons midden,

Maar uw verhaaste hemelvaart

Zal niemand meer verbidden.»

Een groot verlangen, dat weldra vervuld stond te worden — gelijk wij nu, en tot onze droefheid, weten! — woonde en waakte in haar hart. Maar zullen wij die vóórgevoelende ziel «beklagenswaardig» heeten, omdat zij verlangde naar den Hemel,

„de zoetheên van haar Vaderland,»

gelijk zij in een harer vaerzen het uitdrukt? Beklagenswaardige veeleer, wiens Hope nooit sterk

*De Cchter
een geheel
Andere
gelden
Dof*

genoeg was om tot een Begeerte te worden! Wat was de plicht van den Herder en Leeraar, dat verlangen een vruchtbare richting te geven, waardoor het mede dienstbaar werd gemaakt aan de blijmoedige naleving van het Evangelie der zaligheid, dat ook een Evangelie der heiligheid is; of wel, er voor «te waarschuwen als voor een bedwelmenden beker?» Voorwaar! voorwaar! er zijn wel andere gifbekers, waarvoor men in de eerste plaats het jonge menschenhart heeft te waarschuwen, dat de kiem aller zonden omdraagt, vastgeeven als het is in het vleesch der zonde! De «begeerte om ontbonden te worden en met CHRISTUS te zijn» — wien, van PAULUS af tot op den minste zijner broederen in ons midden, heeft zij ooit bedorven voor de Maatschappij en het Leven? Het zijn de slechtste burgers niet, die Hemelburgers wenschen te worden! Ik geloof zelfs, dat er geen Christen is, bij wien, in meerder of minder mate, nu en dan, misschien wel in zijn beste oogenblikken, het oog niet naar Boven gaat, met een stilverzuchtend: «Wanneer?» — Zalig die het heimwee hebben, want zij zullen thuis komen: is de overtuiging een zwakheid of een kracht? Is GOSZNER een dweeper, als hij zegt: «Wij Christenen beschouwen ons als vreemdelingen en gasten, die slechts op vreemden grond opgenomen zijn, en nu geduld moeten oefenen.» Is LANGE een kloosterling, als hij betuigt: «Ons leven is met CHRISTUS verborgen in God; wij zijn in deze waereld

gelijk aan het tarwegraan onder den aardkorst; wij staan op de grensscheiding tusschen deze en de toekomstige waereld: hoe zou ons geloof niet reikhalzen? En de Poëzy-zelve, wanneer zij, gelijk wij vroeger aangaven, de hoogste uitdrukking is van het «zuchtend schepsel,» is zij vreemd aan zulk een verlangen, of behoort het veeleer tot hare natuur? Het zij mij vergund, ten antwoord, nog eene aanhaling te doen: ditmaal uit VINET, wien wel niemand van éézijdigheid of ziekelijkheid in zijne beschouwingen zal beschuldigen. «La poésie (zegt hij, in zijne *Essais de philosophie morale*) n'exprime pas toujours le regret; le désir ou l'espérance; il ne faut pas chercher ces sentiments à la base de tous les ouvrages poétiques, mais on les trouvera à la racine de la poésie, prise en général. Alors même, qu'elle est folâtre et gaie, son caractère essentiel dénonce son origine. Et pourquoi le malheur incommensurable qui a donné naissance à la vertu, n'aurait-il pas donné naissance à la poésie? Cette généalogie ne le rend pas méprisable; la perle, pour être le produit d'une maladie, n'en est pas moins perle; la poésie, cette perle de l'intelligence et de la vie, réfléchit sur notre front quelques pâles rayons de l'aurole qui en est tombé.»

Is POTGIETERS verwijt dan gehéél zonder grond? 't Is niet dát wat wij beweeren. Een verlangen naar den Hemel, zoo sterk, zoo herhaaldelijk, zoo heerschend uitgesproken als bij ALBERTINE KEHRER,

is niet onvoorwaardelijk te huldigen, omdat het wellicht, in gelijke mate gevoeld en gevoed, in andere naturen, minder harmoniesch, minder veêrkrachtig, minder bedrijvig van aanleg, een verkéerde richting zou *kunnen* nemen, die het: «Werk terwijl het dag is!» zou benadeelen. Hare Gedichten — wij beâmen het ten vollen — laten in menig opzicht te wenschen over: maar POTGIETER-zelf immers belijdt de waarheid, «dat Poëzy arbeid is, dat ook die gave kweeking, ontwikkeling, loutering behoeft;» welnu, eischen deze allen geen — tijd? en ALBERTINE KEHRER *stierf op haar zes-en-twintigste jaar!* Ziet; dat noemen wij onbillijk, — wij willen het hier herhalen — dat men aan eenen *leeftijd*, aan een zoo korten bovendien, de eischen doet van geheel een *leven!*

ALBERTINE KEHRER, verliezen wij het toch niet uit het oog, was zoowel in een *Dichterlijk* als in een *Christelijk* opzicht *nog aan 't worden*.

Hare begrippen over Kunst waren nog niet helder; van dáár — en het pleit voor haar gemoed, al pleit het niet voor hare aesthetika — dat zij het doel des Levens veréénzelvigde met het doel der Kunst. Haar groote, bijna éénige Dichterlijke Indruk was het verlangen naar Boven: wat wist zij er van, dat te «objektiveeren» en dus «plastiesch te maken?» Zij was er te zwak toe; en was zich bovendien als Dichteres geener andere roeping bewust, dan dien éénigen Indruk veredeld weder te geven. «Le poète lyrique est un *Moi* écoutant le *Moi* person-

nel et tel qu'un écho sévère, ennoblissant les accents qu'il recueille.» De stem van «alle vrouwelijke gewaarwordingen, neigingen, hartstochten,» uit die ééne, maagdelijke, melankolische snaar! Van die teêre hand «gedichten, die een wegwijzer mogen heeten voor een volgend geslacht; beschouwingen, in welke de belangstelling in de toekomst der volken over de grenzen van een gebied henen zweeft, en niemand verre of vreemd meer acht, menschelijk, Christelijk, in den edelsten zin,» — welk eene onuitvoerbare reuzentaak, welk een onbillijke eisch aan eene nog slechts »ontluikende Dichteresse,» aan eene zes-en-twintigjarige, aan eene bovendien, wier vleugelen, al hadden zij hier tijd ontvangen om te groeien, toch wellicht nooit hadden *kunnen* uitwassen tot *zulk* een vlucht!

«Eene ontluikende Dichteres; eene volleerde Discipelin van den Heer.» Het eerste oordeel hebben wij onderschreven; het tweede — wij zouden het *BEETS* *niet* zoo onvoorwaardelijk naspreken. Is *volleerd* — in de school des Heiligen Geestes die mate des Geloofs in *JEZUS CHRISTUS* deelachtig te zijn geworden, die, naar des Heeren woord, voor God rechtvaardigt en uit genade zalig doet worden — dan was zij 't ongetwijfeld. Maar is *volleerd*, het toppunt des christelijken levens bereikt te hebben, of althands tot een mate van rijpheid en wasdom te zijn gekomen, waarbij geene plaats meer overblijft voor de misgestalten, die

elke krachtsontwikkeling vergezellen, waarbij Verstand en Gemoed en Wil, de inwendige en de uitwendige waereld, tot hun volle recht en volkomen evenwicht zijn gekomen — neen! dan was zij *nog niet volleerd*. Al was zij van haar kindschheid af niet onverschillig voor den Heer, haren Verlosser en Zaligmaker, toch was hare hartelijke liefde voor Hem nog niet zóó lang haar bezielend levensbeginsel, Zijne dienst eerst later hare besliste keuze geworden. Zij verkeerde in een toestand, dien menig Christen zich herinnert uit de lente zijns hoogerens levens. Daarom was er in hare zelf- en waereldbeschouwing nog iets — ik durf niet zeggen ziekelijks, waar overgang is van dood tot leven, en niet omgekeerd — maar teeders, zwaks, onevenredigs, overgevoeligs, dat zich vooral in dien geestelijken *Sehnsucht* openbaarde, dien men haar tot verwijt heeft gemaakt. Liep zij daarom inderdaad zulk «een groot gevaar, eene ongelukkige dweepster worden?» Was zij daarom waarlijk niets dan «het slagtoffer eener overspanning?» Wij gelooven het niet: het «goede werk» was in haar begonnen; het was uit God! Van dien tint van overdrijving, die nu en dan — het zij zoo! — hare *vaerzen* schijnt te kleuren, werd in haar *leven* niets gevonden. *VINET* heeft recht gezien: «Ce qui s'imprime dans les chants lyriques, c'est moins la réalité immédiate, concrète, de nos impressions, que leur idéal.» Dat zij waarlijk den «goeden strijd» gestreden en overwonnen had, is

mijne innige overtuiging, maar zij praalde noch met hare wonden, noch met de palmen. «Dweepte» zij met het volgende leven, het was niet tot miskenning dézes levens toe.

Zij heeft het zelve in hare vaerzen gezegd:

„Ik neem ze dankend aan, Uw duizend zegeningen,
’t Gebloemte ontluikend voor mijn voet.“¹⁾

En:

„Meen niet, dat ik de vreugd der jonkheid wil versmaden,
Miskennend wat dit oord der voorbereiding biedt.“²⁾

En dien overeenkomstig was haar gantsche bestaan. Het was de leuze harer levenswijsheid:

„Geniet dan vrij de vreugd die ’t leven u wil geven,
Geniet ze — maar geef nooit uw kostbre ziel daaraan.“³⁾

Opgeruimd altijd, schertsend menigmaal, weerde zij den blijden glimlach nooit van de lippen. Er lag een kalme vrede, een «Menschenfreundlichkeit» als de Duitschers zeggen, op haar aangezicht, die dikwijls, en gemakkelijk, tot gulle vrolijkheid klom. Al kon zij weenen met de weenenden, aan niets deed zij minder denken dan aan het beeld, dat zij-zelve schertsend hekelt, waar zij in haar Boekjen spreekt

„Van een druiloer of een kniezer,
Die de veëren hangen laat,

¹⁾ „Gedichten“, blz. 42.

²⁾ Ald. blz. 10.

³⁾ Ald. blz. 10.

Flaauwen hoop- en moedverliezer,
Als de wind eens tegenslaat.“¹⁾

Zij was te gezond van hoofd en hart om in kloosterachtige eenzaamheid behagen te scheppen, te nederig, te naïf-oprecht, om die te veinzen; en het was wel haar eigenen, innigen zin voor het Huislijke en Gezellige, dien zij teruggaf, als zij op een *Albumbladjen*²⁾ nederschreef:

„Ik zie ’t haardvuurtje blaken
In ’t huislijk vertrek,
En door muren en daken
Dringt togtwind noch lek.
’t Is er vrolijk en licht,
Schoon de dagtoorts vroeg zwicht!
Hoe de Noorderstorm woed’,
’t Is er warm, ’t is er goed!“

Blijmoedige Christin als zij zich betoonde onder de vele vrouwelijke bezigheden, waarin zij zich dagelijks, van ’s morgens vroeg tot ’s avonds laat, met onverflaauwde lust en ijver bewoog, zou zij de hoogste en diepste gedachte van haar leven nooit hebben verstaan, zou zij nooit recht hebben leeren begrijpen wat «dat wordeke bekeering» in zich sluit? omdat zij «de bate die zij geeft» meer aan ’t licht bracht dan «de vorming waartoe zij voorbereiden moest»! Wijt het laatste aan de jonkheid van haar geloofsleven; maar meen

¹⁾ „Gedichten“, blz. 29.

²⁾ Ald. blz. 58.

niet, dat zij den aart van dat geloofsleven, de roeping des Christendoms, voorbijzag. Wel wist zij het, dat «zonder heiligmaking niemand den Heer zal zien», die eenmaal gesproken heeft: «Indien gij deze dingen weet, zalig zijt gij zoo gij ze doet!» en de dorst naar volmaking en de gloed eener werkdadige dankbaarheid — inderdaad bij den Christen in den grond één en hetzelfde! — vervulde haar niet minder dan het verlangen naar Boven, en zou dat zeker meer en meer gewijzigd, geheiligd en vruchtbaar gemaakt hebben, ware haar voorbereidingstijd hier beneden verlengd geworden.

Het straalt, als de dageraad van een schoonen dag, maar die hier op aarde niet voor haar op zou gaan, reeds door in menig woord, dat zij nederschreef, hetzij dan uit eigen boezem geput, hetzij dan opgevangen van de harpe des vroomen Duitschen Zangers, dien zij van de vreemden het liefst had. Mag ik het met enkele proeven staven? Zij mogen de aanhalingen in *De Gids* vervolledigen!

„'t Baat niet, met een somber treuren

Aan den voet van 't kruis te staan!..¹⁾

„Ik bid u niet: Neem weg mijns levens plagen!

Neen! geef geduld, geef liefde om die te dragen,

Geef mij 't geloof, dat me alles vromen moet

Wijl Gij mij alles, zegening en smarte,

Uit Uw genadig, liefdrijk-zeegnend harte,

En uit Uw trouwe handen komen doet!

¹⁾ „Gedichten“, blz. 66.

*Ik bid niet: „Laat mij spoedig zijn ontheven
Van al de moeite en 't lijden van dit leven.*

Neen! wees mijn vrede in alles, telkens meer!

Ik bid niet: laat mij haast uw Hemel erven!

Neen, eer ik sterf, laat mij der zonde sterven:

Werk zelf in mij den dood der zonde, Heer!..¹⁾

„Het blijve t'allen tijd uw hoogste vreugd der ziele,

Het Lam te volgen op des levens smalle baan.

Ja, naar uws Heeren eisch uw kruis Hem na te dragen,

Bij daaglijksche overgaaf van eigen wil en lust,

Den strijd niet schromend, waar Zijn Almagt in wil schragen;

Hij geeft in zwakheid kracht!²⁾

„Geef gené, die 't leven heiligt,

Waar Uw liefde 't hart ontvonkt,

Die den voet voor struiklen veilig,

En der ziel de kracht verjongt!

Leer, o JESUS! mij dan streven

Naar de hoogste heiligheid;

Wil mij vormen in DIT leven

Voor de vreugd die ginder beidt!..³⁾

„Wij zijn des Heeren! Hem willen wij leven,

Hem slechts behooren, met ligchaam en ziel,

Sprekend en handlend getuigenis geven:

Wij zijn des Heeren, wat zwichtte of wat viel!..⁴⁾

¹⁾ „Gedichten“, blz. 74.

²⁾ Ald. blz. 45.

³⁾ Ald. blz. 54, 55.

⁴⁾ Ald. blz. 80.

« Och, dat wij U met hart en daaden
 Niet beter, vuurger danken, Heer!
 Niet trouwer wandlen op de paden
 Des levens, naar Uw reine leer!
Niet ernstiger ons leven wijden
Aan al wat edel is en goed,
 En niet volkomener vermijden
 Wat, Heilige, U mishagen moet!

Buig U met nieuwe ontferming neder,
 En trek ons hart tot U, o Heer!
Versterk de slappe knieën weder!

Geef hand en arm hun voërkracht weër,
 Geef, dat we ons bij Uw strijdren scharen,
 Met nieuwe kracht en moed gesterkt,
 En 'theel der wereld openbaren
 Wat Uwe kracht in zwakheid werkt. ¹⁾

Is dat de taal eener bekeering, die «dweepend zaligt,» die den strijd ontvlucht en het kruis schuwt? Of spreekt hier de wensch naar «opwassing in kennis, naar reiniging des harten,» naar nieuwigheid ook des uitwendigen levens?...

POTGIETER geeft in zijn merkwaardig Opstel twee aanhalingen, twee verschillende toestanden van bekeering, geschilderd de een door DA COSTA, de andere door TER HAAR, en voegt er bij: «Er schijnt tusschen de twee een onderscheid als van hemelsbreedten; en toch is ons ten bewijze van beider opregtheid, ten borg voor beider duur,

¹⁾ «Gedichten,» blz. 77, 78.

één zelfde toetssteen gegeven — welke anders, dan dat de boom zich uit de vruchten kennen doe?» Welnu, dat woord heeten wij welkom, dien toetssteen nemen wij met vreugde aan; en wij wijzen nu niet meer op het Boek, maar op het Leven der Verscheidene, dat beter was dan haar Boek; en vragen aan allen die haar gekend hebben, of het al of niet hare praktijk was: «Blijmoedig leeren leven om zalig te sterven;» of zij al of niet met lust al de plichten des levens trachtte te volbrengen en al zijn gaven te genieten; of haar al of niet de Evangelische moed bezielde om de bezwaren des levens te dragen!... De boom was nog jong, en menige bloesem, die zich daarom nu nog niet zetten kón, hadde gewis, zoo er meerder zomers gevolgd waren, heerlijk vrucht gedragen. Maar met het oog op wat er reeds in zoo luttel jaren rijp was geworden aan zoo teëre twijgen, durf ik gelooven, dat wie haar aandachtig hebben gadegeslagen in den stillen kring, waarin haar leven zich bewoog, niet zullen aarzelen, met mij op haar lijkzerk te schrijven een woord, gelijksoortig met dat heilig woord, dat wij kennen: «*Zalig de dooden die in den Heere sterven: hunne werken volgen met hen.*»

Verder mag ik niet gaan. Ik wensch het ook niet. Ik heb gezegd wat ik zou gemeend hebben te moeten zeggen, al ware ik in de aanklacht der Kritiek niet bijna van medeplichtigheid beschuldigd, gelijk nu het geval is.

Mocht mijn opstel iets hebben bijgedragen tot de juiste waardeering eener verschijning, die in de geschiedenis onzer Christelijke Letterkunde wel altijd merkwaardig zal blijven! — U, lieve zuster, die in mijn hart blijft voortleven, ook na uw sterven, u vervange het de bloem, die ik op uw graf niet strooien mocht! Neen, wèl was het geen profecy, toen ik zong:

„'s Levens zoetst gebloemt' voor U,

Leliën en rozenglansen!“

Maar dat was ook niet als «Profecy» gemeend — het was eenvoudig eene «bede.» Zij is niet verhoord: God had U wat beters weggelegd. Maar profetiesch althands was het slot dier bede:

„Hoor het vóórspel in uw ziel

Van de hallelujah-psalmen!“

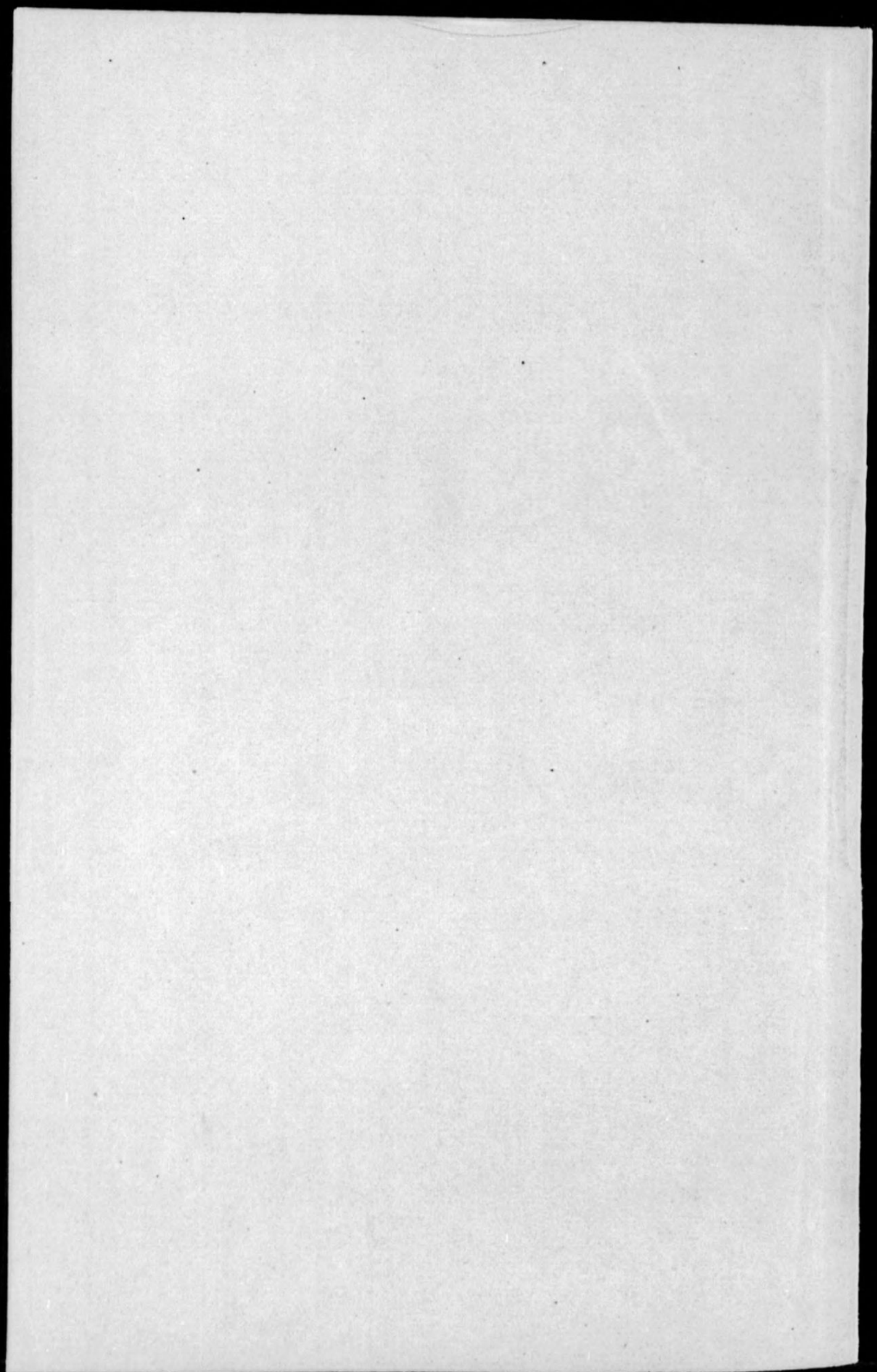
Die kent gij nu: want gij zingt ze bij uwen Heer. Wel vroeg, maar niet te vroeg, is 't nu bij u aan 't licht getreden en zijn hoogste ontwikkeling ingegaan, dat «*nieuwe leven*,» waarvan gij hier hebt getuigd:

„'t Nieuwe Leven, hier verborgen,
Dat zijn oorsprong heeft in God,
En bij 't licht van d' eeuwgen morgen
Heerlijk uit zijn windsels bot;
't Leven, in zijn diepte en sterkte
Door geens stervlings blik bespied,
Maar bewaard door Hem die 't werkte....
God vergeet Zijn Schepping niet! ')

Tot wederzien! — —

Middelburg, 12 October 1853.

1) «*Gedichten*», blz. 39.

LTK Beets

E 5 4

4
Zublaad 1853

DE RECENSENT,

ALGEMEEN LETTERLIEVEND MAANDSCHRIFT.

UITGEGEVEN DOOR

Mr. J. I. D. Nepveu

EN

Mr. C. L. Schüller;

ONDER MEDEWERKING VAN

EEN AANTAL VADERLANDSCHE GELEERDEN EN
LETTERKUNDIGEN.

Nr. 11, November 1853.

Te Amsterdam, bij
JOHs. VAN DER HEY EN ZOON.

BEVOEGDE KRITIEK?

BRIEF AAN DEN HEER

E. J. POTGIETER,

OVER ZIJN OPSTEL IN DEN *GIDS*, GETITELD:

PIËTISTISCHE POËZIJ.

WelEdele Heer en Vriend!

Het zal u wel geenszins bevreemden, dat ik de pen opneem, naar aanleiding van het belangrijk opstel door u geplaatst in het Septemhernummer van den *Gids* (1). Naauwelijks kondt gy verwachten, dat ik daarop het stilzwijgen bewaren zou; en zelfs geloof ik, dat gy, den inhoud van dat opstel nader overdenkende en welwegende, my zult moeten toestemmen, dat ik door te zwijgen in uwe achting niet zou behooren te winnen.

Gy hebt het van uwe roeping geacht de nagelaten *Gedichten* van Albertine Kehrer, met eene voorrede van mijne hand in het licht verschenen, tot het onderwerp te maken van eene "dubbele studie", en ze "in het belang der kunst te toetsen aan de kritiek" (bl. 284). Van zulk eene

(1) *Piëtistische Poëzij*. — Gedichten van Albertine Kehrer, geb. 19 October 1826, overl. 19 September [moet zijn December] 1852. Met portret en facsimile. Bijeenverzameld door haar broeder J. K. W. Kehrer. Met een voorbericht van Dr. Nicolaas Beets. Amsterdam. de Erven D. Onder de Linden en Zoon (Metzler en Basting). 1853.

toetsing, gy zult de eerste zijn het by nader inzien te erkennen, is niet veel gekomen. Gy hebt gemeend ze in uw zeer uitgebreid stuk, ter loops, met een enkel woord van goedkeuring en bewondering, of van zijdelingsche berisping te kunnen afdoen. Doch de toets uwer kritiek heeft, blijkens het opschrift en den geheelen inhoud van uw opstel, een ander, een hooger belang, het belang eener zuivere en redelijke godsdienst, het belang van het gezond en beoefenend christendom, op het oog gehad. En de uitkomst is geweest, dat gy de *Gedichten* der op zes en twintigjarigen leeftijd in de hoop des beteren levens ontslapene met dit belang in betreuenswaardigen strijd bevonden hebt.

PIËTISTISCHE POËZY, ziedaar de naam, die, volgens uw oordeel, aan het bundeltje wettig en eenig toekomt; ziedaar den stempel (en welk brandmerk kan in veler oogen smadelijker zijn?) dien gy er voor het oog van allen op gedrukt hebt? PIËTISTISCHE POËZY, „een piëtistisch verschijnsel”, eene verzameling van ziekelijke klachten, dweepzieke verzuchtingen en droomen, in fraaie, somtijds bewonderenswaardige verzen, die overigens van een voortreffelijken aanleg, voor al wat goed en groot is getuigen: ziedaar alles of althands het voornaamste, wat gy gevonden hebt in een boekken door my aanbevolen, en dat uit dien hoofde, naar gy vreest, „opgang, invloed, bewondering, navolgers, neen navolgeressen” te wachten heeft (bl. 299).

Het spreekt van zelf, dat gy de ontslapene dichteresse, „wie gy hare ruste niet benijdt”, hoeveel gy ook in haar persoon en gemoedsbestaan te berispen gevonden hebt en gemeend hebt openlijk te moeten berispen, toch niet verandwoordelijk stellen wilt voor eene uitgave buiten haar weten, na haar overlijden geschied. Deze verkeerdheid, die, onder uwe beschouwing, geen misstap blijft, maar eene misdaad wordt, kan ook slechts voor een klein gedeelte op de rekening van liefhebbende en zoo licht vooringenomene bloedverwanten gesteld worden. Met haar gantsche gewicht; en ik aanvaard haar; met haar gantsche gewicht moet de schuld

drukken op my, die het liefelijk, maar doodelijk vergif, door mijne „ongetemperde” aanbeveling als het werk eener „ontluikende dichteresse, eener volleerde discipelinne van den Heer”, wijd en zijd verspreid en ingang verzeke. En niet slechts dezen gruwel heb ik te verandwoorden. Van eene geheele reeks van gruwelen is hy slechts de natuurlijke vrucht en het waardig besluit. Weinig baat het my, indien ik op den boozen weg medeplichtigen gehad heb, die voor zichzelf mogen toezien; strafwaardig ben ik vooral, die het van my heb kunnen verkrijgen de ontlukende dichteresse, volgens u ook mijne „leer-, mijne kweekelinge”, en als zoodanig door my „erkend, opgeleid, aanbevolen” (bl. 283, 284), daar zy groot gevaar liep, met al hare bewonderenswaardige gaven eene „ongelukkige dweepster” (bl. 292) te worden, niet op het gevaar opmerkzaam te maken, haar op den ten verderf hellenden weg niet tegen te houden, haar niet te waarschuwen „voor de bedwelmig des bekens zoo gretig aan de lippen gezet;” maar die integendeel die „beklagenswaardige” het slachtoffer gelaten heb van „eene overspanning”, die haren voortreffelijken aanleg onderdrukt, aan haar levensgeluk geknaagd (bl. 311), wie zal het zeggen? misschien haar dood verhaast heeft. Wat? dat ik, leeraar van het evangelie, door gestreelde ijdelheid wellicht (bl. 312), de zwakheid, neen de trouweloosheid gehad heb haar op den verderfelijken weg aan te moedigen en te stijven door goedkeuring, door lofspraak, en ook door verzen vol „dichterlijken pronk” maar zonder mededoogen, die gy (niet zonder u schroomelijk te vergissen evenwel) als aan haar gericht aanneemt.

Of word ik niet van dit alles, hetzij zijdelings, hetzij openlijk, deels ingewikkeld, deels met zeer duidelijke woorden en sterke uitdrukkingen, in den loop van uw opstel beschuldigd? en dat zonder dat de aanklacht door iets verzacht wordt, of het moest dan zijn door de ter loops gedane inboezeming, dat de door my „erkende, opgeleide en aanbevolene kweekelinge” tegelijk als mijne geestverwante

(bl. 284) mag beschouwd worden, en ik dus ten deele zelf aanspraak heb op het medelijden, dat gy zoo ruimschoots voor het „deerniswaardig slachtoffer” ten beste hebt.

Eene beschuldiging van zoo ernstigen aart, en die zoo zeer in verband staat met het kiesch en heilig ampt, dat ik sedert een reeks van jaren bekleed heb, en met de achting en het vertrouwen, waarop de gezegende waarneming van dat ampt voor een goed deel berust; eene beschuldiging van zoo ernstigen aart, door een der uitstekendste medearbeiders van een onzer degelijkste tijdschriften tegen my ingebracht, met onverschilligheid ter zijde te leggen, zou voor u beledigend zijn, en in my eene onbetamelijke hooghartigheid of even laakbare gevoelloosheid moeten doen onderstellen. Ik neem ze dus op, en beantwoord ze, en dat zoowel uit achting voor u als voor my zelven; maar de taak mijner verdediging is my te aangenamer, ja zy is my heilige plicht, omdat zy cenzelvig is met het zuiveren eener eerbiedwaardige nagedachtenis van een vlek, van een blaam, die gy u gerechtigd geacht hebt daarop te werpen.

Gerechtigd *geacht*. Ik moet bekennen, dat en uwe beschuldiging tegen my ingebracht, en het hard en onrechtvaardig oordeel over Albertine Kehrer en hare nagelaten lettervruchten, waarin deze beschuldiging haar grond heeft, my oneindig meer zouden getroffen hebben, indien uw opstel in den *Gids*, ondanks al de blijken van belezenheid en al den rijkdom van eigenaardige schoonheden, waarmede gy gewoon zijt uw rechtmatig verworven roem te staven, minder geschikt geweest was om (vergeef mijne oprechtheid) den meer dan oppervlakkigen lezer, *en* uw blijkbaar onvermogen om hetgeen hier bewezen moest worden te bewijzen, *en* uwe blijkbare onbevoegdheid om in dezen een oordeel te vellen en uitspraak te doen, te laten in 't oog vallen.

Dit laatste vooral zal u vreemd in de ooren klinken. Ik heb de overtuiging, en de blijken zijn in uw stuk overvloedig voorhanden, dat gy aan deze bevoegdheid geen oogenblik getwijfeld hebt. Gy zelf hebt de taak „pijnlijk”

gevonden den arbeid eener vrouw, eener zesentwintigjarige, eener pas ontslapene, dus openlijk te moeten veroordeelen; ja zelfs verder te moeten gaan, en, zoo weinige maanden na haar overlijden, terwijl de wonde, door hare wegneming toegebracht, nog versch en bloedende is, en de eerste rouwkleederen nog niet versleten zijn, door een grijzen vader en bedroefde broeders en zusters over haar verlies aangetrokken, haar niet slechts een lof te moeten betwisten, die haar, niet zonder weemoed over haar vroeg verscheiden, als „ontluikende dichteresse”, was toegebracht, maar zelfs te moeten afdingen op den schoonen en goeden naam van „volleerde discipelinne van den Heer”, dien ze zich by al te verblinde vrienden verworven had, om nu, naar den eisch der onverbiddelijke waarheid, niet slechts haar arbeid, maar ook haar leven, en haar hart te berispen, en, anderen ten waarschuwenden voorbeelde, aan te wijzen, wat aan haar kunst en kennis niet slechts, maar aan haar geloof en liefde ontbroken had. Gewis, waar eene zoodanige taak volbracht moest worden, was het betrekkelijk slechts eene geringe zwaarigheid, de schuld van al dit berispelijke grootendeels terug te doen vallen op levenden, die nog in staat konden geacht worden iets ter hunner verdediging of verschooning in te brengen, en hen, als onderstelde meesters, van laakbare zwakheid met gestreelde ijdelheid in verband, als bedienaars van het evangelie en herders der zielen, van misdadig plichtverzuim te betichten! Gy hebt en het een en het ander gedaan, en dat welbezonnen en met de volle bewustheid van het te doen en het te moeten doen. Gy hebt het gedaan op de plechtigste wijze, op den ernstigsten toon; als staande op dat graf, dat nauwelijks gesloten was; als in het midden van dien kring van bedroefden en bevrienden. Gy hebt het gedaan met een brekend hart wellicht, maar met een onwankelbaar plichtgevoel; in naam der kunst, in naam der godsvrucht, in naam der tegenwoordige en der nageslachten... Want, zegt gy: „de priesteren van wetenschap of kunst oefenen invloed uit op geslachten, die zich hunner nauwelijks herinneren; en

hun schets, hun beeld, hun lied, hun woord, treft, en verleidt of verheft, bederft of bezielt nog, als hunne asch met den wind is verwaaid, als hun naam vergeten werd als deze!" (Bl. 284.)

Gewis, hier of nergens, is gevoel van roeping. Maar hoe zou het er *kunnen* zijn, hoe met die kracht, hoe ondanks al het pijnlijke dat die roeping oplegt, zoo het niet van eene even sterke overtuiging van bevoegdheid verzeld en als gedragen werd?

Of is het geoorloofd hier aan zelfbedrog, aan illusie te denken? Ik geloof ja, en meen het te kunnen aantonen.

Indien mijn geachte vriend Potgieter, wien het my nu reeds byna twintig jaren, een zoet, en somtijds een heilzaam bitter genoeg geweest is, zich op letterkundig terrein te zien bewegen, had kunnen goed vinden, zijn kritiek van den arbeid der ontslapene tot dat terrein te bepalen, en zijn gevoel van roeping hem niet meer had opgelegd dan eene toetsing harer nalatenschap "in het belang der kunst", dan zou ik voorzeker wel een der laatsten geweest zijn hem eene bevoegdheid te ontzeggen, welke hy zich beijverd heeft op velerlei wijze te staven. Maar, ook alzo, zou ik alle reden gehad hebben, uit zijne pen een ongunstig, ja wel waarschijnlijk een niet geheel onpartijdig oordeel te verwachten over *deze* poëzy. Algemeen gesproken, is prijzen en aanmoedigen, schoon het volgens den geestigen Thackeray soms het zwak van groote geniën is (bl. 312), *zijn* zwak niet; en kan hy zich, wat dit betreft, met volkomen gerustheid en zonder bleeken of blozen voor het aangezicht van elken rechter stellen. Nooit heeft hy aanzien des persoons gebruikt, en kunne of leeftijd ontzien. Doch by dit loffelijk krachtbetoon komt iets anders. Zelf (indien het my geoorloofd is, vrijmoedig mijne gedachte te zeggen) zelf misschien ruim zoozeer Schilder of geestig Teekenaar, als in den eigenlijken zin des words Dichter, zelf zeker een der *objectiefste* onzer dichters, en daar zijne eer in stellende, is hy zonder twijfel een onzer *subjectiefste* recensenten, en heeft hy

gedurende zijn gantsche kritische loopbaan niets zoo weinig gepoogd, of niets zoo weinig vermocht te verbergen, dan dat hy zich grootendeels door zijne sympathiën, en vooral door zijne antipathiën leiden en besturen laat. En onder al zijne antipathiën is er gewis geene enkele, die hy by elke gelegenheid meer op den voorgrond gesteld heeft, dan die, welke hem tegen alle subjectiviteit in de poëzy in het harnas jaagt. Is het niet zoo, geachte vriend! iedere uiting van, ik zeg niet, een ziekelijk, maar van eenig subjectief gevoel is by voorraad door u veroordeeld? Gedichten en gezangen, die niets anders zijn dan eene uitstorting des harten en uit de bloote behoefte aan uitstorting geboren, hebben by u geringe, indien eenige waarde. *Liefde voor de kunst* is by u de eigenlijke moeder der *kunst*; en by voorkeur spreekt gy van poëtische voortbrengselen onder dezen of dergelijken naam. Voorzeker op een barmhartig oordeel kon by u geen bundeltjen hopen van gedichten, die grootendeels uit subjectieve uitboezemingen bestonden, en van tijd tot tijd uit het hart en uit de pen gevloeid waren van een jong meisje, dat te weinig prijs stelde op deze uitvloeisels van den drang haars gemoeds, om zich rekenschap te geven van haren aart of waarde; van een jong meisje, dat er ook nimmer aan gedacht had de kunst om de kunst te beoefenen, en dit door velen hoog geprezen standpunt, in hare eenvoudigheid, waarschijnlijk zeer weinig verheven en zeer zonderling zou gevonden hebben.

Doch uwe kritiek, tot het belang der kunst beperkt, mocht onder den druk van uw onoverwinnelijk vooroordeel, niet geheel onpartijdig zijn uitgevallen, gewisselijk zou het haar, tot uwe eer en ons voordeel, niet aan nieuwe blijken van fijnen takt en goeie kunstgevoel ontbroken hebben. Nu gy echter het belang der kunst aan een hooger belang hebt ondergeschikt gemaakt; nu uw gewichtigst bezwaar tegen de *Gedichten van Albertine Kehler* niet is, dat zy subjectief zijn, niet dat de dichteresse nagelaten heeft "hare subjectieve gemoedsaandoeningen (zoo de behande-

ling van deze haar behoefte was) liever objectief te idealiseren", niet dat aan verzuchtingen van zulken aart als zy heeft neder geschreven "in haar toestand alle plastiek ontbreekt:" (bl. 288) maar dit bepaaldelijk dat zy *piëtistisch* subjectief zijn; nu uw gantsche beoordeeling geen ander doel heeft dan, ter heilzame waarschuwing van lezers, bewonderaars, navolgers, neen, navolgeressen! en ter beschaming van geestverwante leermeesters en plichtvergeten herders, in 't licht te stellen, dat het hooggeprezen boekken welbezien niet anders is, dan een "piëtistisch verschijnsel", en derhalve voor eene zuivere godsvrucht en beoefenend christendom ten hoogste nadeelig: nu zijt gy op een terrein getreden, waarop uwe voortreffelijke gaven niet zoo veel gelegenheid hebben om uit te blinken, maar veeleer, naar mijn nederig gevoelen, in de schaduw treden, om plaats te maken voor hetgeen my voorkomt uwe zwakke zijde te zijn; op een terrein, geachte vriend! waarop ik my verstouten durf u rondweg eene bevoegdheid te betwisten, die gy u zelve, blijkens den toon, dien gy in uw opstel voert, zonder eenige beperking hebt toegekend.

Vraagt gy naar mijne gronden? Wil niet wanen, dat ik die eenigzins stel in de in dezen niets beteekenende omstandigheid, dat gy kerkelijke noch godgeleerde zijt, en u nogthands opwerpt om in zake van christelijke zielkunde en godsdienst des harten uitspraak te doen; noch ook daarin dat uwe rechtzinnigheid by my zoude verdacht zijn; noch ook daarin, dat ik my wellicht niet ontzien zou uwe christelijke gevoelens en godsdienstige overtuigingen in twijfel te trekken. Ik hoop zoo wel voor clericale laatdunkendheid als voor iedere andere onchristelijke aanmatiging bewaard te blijven, en niets te oordeelen dan hetgeen geheel onder het bereik van mijn oordeel is. Dit echter is de inhoud van uw opstel, zoo als gy het geschreven en te lezen gegeven hebt; en hetgeen my daarin van uwe beschouwingen en voorstellingen op het gebied van christelijke zielkennis en godsdienst des harten kenbaar geworden is, is van dien aart, dat ik althands voor den

toetssteen uwer kritiek in zaken op dit gebied te huis behoorende alle vertrouwen verloren heb.

Ik kan niet ontkennen dat gy het wezen, immers de verschijnselen van het piëtisme (in kwaden zin) goed gevat hebt. Ofschoon gy verzuimd hebt de krankte, die gy in de poëzy van Albertine Kehrer gingt aanwijzen, voor de lezers van den *Gids* in de eerste plaats, met korte en duidelijke woorden te omschrijven, opdat zy ook zelf in staat zouden zijn, ze in de door u aan te halen proeven waar te nemen, zie ik toch genoegzaam, dat gy haar houdt voor dien ziekelijken vorm van het godsdienstig leven, waarby de kennis voor het gevoel, de beoefening voor de beschouwing achterstaat, en de waarde en betekenis van het reële, door hooge ingenomenheid met en verdieping in het ideale, miskend en voorbygezien wordt. Ongeschiktheid voor het praktische leven, ja afkeerigheid daarvan, onlust daarin; ongevoeligheid voor het goede en schoone in de zinnelijke wereld; beperking van de wereld der ziel tot een engen kring van gedachten, genietingen, droomen; ontwijking van den strijd tegen de zonde, by een machteloos verzuchten *over* de zonde; ziedaar kennelijke trekken in het beeld van den piëtist. Maar als gy nu de trekken van dit ziektebeeld ook op het gezonde aangezicht meent te bespeuren, en deze ziekteverschijnselen ook daar meent waar te nemen, waar niets dan de normale en noodzakelijke verrichtingen van het godsdienstig leven, ofschoon dan, naar de eigenaardige omstandigheden van het individu, op eenigzins ongewone wijze, en wat sterker dan gewoonlijk geaccentueerd, te aanschouwen zijn, dan komt gy my voor op die jonge doctoren te gelijken, die, van de boeken tot de menschen gekomen, altijd zieken zien, en by voorkeur die ziekte, waarvan zy het laatst gelezen hebben, en, dank zij de eene of andere toevalligheid, het meest vervuld zijn. Nu zij het verre van my te beweeren, dat doctoren van deze sterkte niets of weinig van ziekte en gezondheid weten zouden; maar ik kan niet aanraden, op dezen trap hunner clinische ontwikkeling,

hen bepaaldelijk in consult te roepen. En evenzeer zij het my dan ook vergund, het vonnis en de rechtsbevoegdheid te wraken van iemand, wien het, waarschijnlijk door al te groote afkeerigheid van het piëtisme, overkomen is, het te zien waar het geenszins aanwezig was; van iemand, wien het gebeurd is met den naam van piëtistische poëzy te stempelen een dichtbundeltjen, grootendeels van ernstigen, van godsdienstigen, ja van hooggestemden inhoud, en waarin men wat meer verscheidenheid had kunnen wenschen, zonder nogthands het recht te hebben die te eischen; maar dat, ondanks het gebrekkige, dat daarin de nog slechts "ontluikende dichteres" verradt, alom getuigenis draagt van een kracht, van een gloed, van een vlucht, veel grooter en vrijer dan met de bekrompene en ziekelijke stemmingen van het piëtisme bestaanbaar zijn. En ziedaar, geachte vriend! wat u overkomen is, en waardoor het is geschied, dat gy gemeend hebt eene ijdele droomster, een deerniswaardig slachtoffer van schroomelijke overspanning, iemand die op het punt stond eene ongelukkige dweepster te worden, zoo zy het niet reeds maar al te zeer was, te moeten beklagen, in eene, die veeleer aller benijding waardig was; die zichzelf en de ijdelheid eener voorbygaande wereld wat eerder had leeren kennen dan de meesten van haren leeftijd en kunne, en die, onder de leidingen Gods, vroeg voor den hemel gerijpt, vroeg is weggenomen van eene aarde, waarop zy allen, die haar gekend hebben, de gezegende herinnering en het stichtelijk voorbeeld heeft nagelaten eener vroegtijdige, onbevleete, redelijke, blijmoedige, zoowel als diep doorgedrongene en verhevene godsdienstigheid; godsdienstigheid, die geenszins in "droomen" bestond, of by "zeggen" ophield, maar haar in staat stelde tot het vrolijk, getrouw en standvastig betrachten van de plichten des aardschen, maatschappelijken, gezelligen en huisselijken levens, en die haar ook geenszins belet heeft een open hart te bewaren voor al wat schoon, liefelijk en welluidend was, voor elke edele genegenheid en voor iedere onschuldige

vrengde. Het is waar, ééne groote gedachte had, gelijk in het gemoed zoo ook in de weinige zangen der ontluikende dichteresse, den boventoon; ééne gedachte deed meer dan andere, en wilt gy, byna uitsluitend den poëtischen snaar in haar boezem trillen; en die gedachte was — niet zoo als gy vermoedt de gedachte "bekeering", maar de gedachte van den Psalmist: "Wien heb ik nevens u in den hemel? nevens u lust my ook niets op de aarde;" de gedachte van den Apostel: "Ontbonden en met Christus te zijn, dat is zeer verre het beste". En deze is eene gedachte, waarvoor men, Gode zij dank, geen Azaf of Paulus behoeft te wezen, om ze als zy, en ook te midden van vele zegeningen, door God op den aardschen levensweg gestrooid, te voelen leven in den boezem, dit is eene gedachte, die ook het jonge meisje dat haar koestert, en naar de mate van haar zelfbewustzijn en dichtvermogen uitdrukt en gaarne uitdrukt, geenszins tot eene naargeestige piëtiste of ongelukkige dweepster maakt, al is het ook dat zy, trouwens zonder eenigen grond, geacht wordt van de wereld weinig te kennen, doorgaans naar het ligchaam gezond mag zijn, en over geen byzondere rampen te klagen heeft (bl. 292); en zulks vooral niet wanneer zy met een geheiligd leven gepaard gaat, en een vroege dood het zegel op haar drukt.

Doch laat ons zien op welke wijze gy gepoogd hebt de beschuldiging van piëtisme te staven, en of gy eenigzins hebt kunnen slagen haar aannemelijk te maken.

Er zouden er misschien gevonden worden die, met de verbazende kracht der vooroordeelen onbekend, den weg, dien gy daartoe ingeslagen hebt, nog met een anderen naam dan dien van zonderling zouden willen bestempelen. Want wat hebt gy gedaan? Zijt gy, onverbiddelijk voorstander der objectiviteit, begonnen met het geven van een geheel objectief verslag van den inhoud van het dichtbundeltjen, dat gy aan eene "dubbele studie" meendet te moeten onderwerpen? Hebt gy den lezer van uw opstel in staat gesteld, om, al had hy zelf dat bundeltjen niet gelezen, nogthands daarvan een zelfden indruk te hebben, alsof hy

het geheel gelezen had? om daarna dien inhoud aan de wetten der kunst niet zoo zeer, als aan het belang eener zuivere godsdienst en van het christendom van den echten stempel te toetsen; en duidelijk in voorbeelden aan te wijzen, dat en hoe het daartegen, op piëtistische wijze, had gezondigd; en, zoo gy uwe taak hiermede niet voltooid gerekend had, den arbeid der ontslapene, uit hetgeen van haar leven medegeedeeld was, nader toe te lichten en, zoo mogelijk, te verklaren?

Gantsch anders voorwaar! is de weg geweest, dien gy gemeend hebt te moeten bewandelen. Na reeds door het opschrift uwer beoordeeling op des lezers eigen oordeel te hebben vooruitgelopen, zijt gy begonnen met hem in te leiden in het gebied der verbeelding; heeft het u goed gedacht hem belust te maken op een denkbeeldigen dichtbundel van eene denkbeeldige jonge dichteresse; dichtbundel en dichteresse die naar uwe voorstelling niets te wenschen zouden overlaten; waaraan misschien het christelijke ontbreken zoude, maar die stellig boven alle verdenking en zweem van verdenking van piëtisme zouden verheven zijn... „De teedere toonen eener maagdelijke lier”: wie zou ze niet gaarne beluisteren? „Het verrassende eener nieuwe lente, eener eerste min”... Wien verrukt het denkbeeld niet het te mogen genieten? Hoe groot moet dan de teleurstelling zijn, die gy uwe lezers bereid hebt door hen de Gedichten der vroeg ontslapene te vertoonen als een bundeltjen, waarin och arme! een vers op Dr. Bernard ter Haar, en „ten blijke van vertrouwelijk verkeer, zangen aan Ten Kate en aan Beets”... en voorts gedichten onder opschriften als deze: *Een Sterfbed — Paaschlied — Verlangen — Zielzucht — Een Harptoon — Herfstbloemen — Vertrouwen.*

Deze optelling van een gedeelte van den inhoud van het boekskes moet waarschijnlijk reeds als *commencement de preuve* indruk maken? Maar verdient zy het te doen? Of kan de poëzy inderdaad geen ernstige onderwerpen kiezen, zonder in piëtisme te vervallen? Kan eene jeugdige dichteres niet by voorkeur, niet by uitsluiting zulke onderwerpen behandelen, zonder te zijn op den weg

der dweepery? Leert de ervaring niet, en heeft de zielkunde geene opheldering voor het feit, dat zeer ernstige onderwerpen voor opgeruimde gemoederen en vooral ook voor pas ontluikende talenten hunne zeer aanlokkelijke zijde hebben? Doch gy laat uw lezers den tijd niet deze vragen te doen, en met eene plechtige en uitvoerige verklaring over den duren plicht om, het koste wat het koste, de waarheid te verkondigen, ook en vooral aan den rand van versch gedolven graven, begeeft gy u — nog niet tot het mededeelen van doorslaande bewijzen van piëtisme in de Gedichten van Albertine Kehrer, maar voorloopig tot eene teekening van haar beeld. In dier voege nogthands, als meest geschikt is om aan die bewijzen, zoo ze volgen zullen, de meest mogelijke kracht by te zetten.

Tot deze teekening heeft u de korte levenschets uit de pen des heeren A. J. van der Aa de trekken aan de hand moeten doen, of liever, gy hebt ze daarin gezocht en meenen te vinden. Die niet met uwe oogen het korte opstel van den heer van der Aa leest, ontfangt van Albertine Kehrer den indruk als van een kind, verstandelijk vroeg, lichamelijk laat, maar toch ten laatste gelukkig ontwikkeld; van een kind eerder leergierig dan speelziek; van eene jonge maagd, wie veel, maar boven alles het dierbaar Evangelie des Verlossers ter harte ging; toonbeeld van stille, onbevleete deugd, van een ingetogen, godsdienstigen wandel, de genietingen des levens geenszins verachtende, maar aan haar teder geweten toetsende; gevoelig voor het liefelijke niet slechts, maar ook voor het stoute in Gods schepping; de bloemen liefhebbende en kweekende, de toonkunst beminnde en gelukkig beoefende; in den gezelligen kring haar gezelschap overwaardig; hy ziet eene dichteres, die zich een te hoog denkbeeld vormt van de eischen der poëzy, om grooten prijs te stellen op haar eigene, schaarsche dichtproeven; eene dochter, die hare moeder vroeg verloren hebbende, al de liefde van haar kinderlijk hart en al hare liefdezorg toewijdt aan een dierbaren vader; hy ziet een gemoed, blakende voor al wat

goed, schoon en edel is, eene voorstanderesse van menige nuttige instelling, naar het voorbeeld van haren Heer zich medelijdend ontfermende tot over de diepst gevallen en geheel verlorenen... In één woord, eene begaafde, beminnelijke ziel, die door velen bemind, en door allen bewaard, tot een vroegtijdig afscheid van al het aardsche en onvolmaakte geroepen werd, om zich te gaan verzadigen aan dat Volmaakte, waarvoor in haar vroeg tot God getrokken hart vroegtijdig maar tijdig eene sterke behoefte ontwikkeld was.

Maar zie nu met welk een somberen nevel uw onverbiddelijk vooroordeel dit liefelijk en naar waarheid geschetst beeld omhult, tot onherkenbaarheid toe. Met behulp van een mislukt en door u zelf gewantrouwd daguerrotype-portretjen, eene te onpas en buiten hare bedoeling gebruikte aanhaling uit een der overigens voor uwe oogmerk onbruikbaarste stukjens der verzameling, een handvol gissingen, altoos in zoo tedere aangelegenheid zoo ongeoorloofd als gewaagd, en voorts een, ik moet wel zeggen, onbeschaamd wegredeneren van hetgeen in de door den heer van der Aa geleverde schets geschikt is, om aan alle vermoeden van piëtisme, waar het mocht zijn opgerezen, een einde te maken, brengt gy voor het beeld der "ontluikende dichteresse en volleerde discipelinne van den Heer", dat der ontluikende, indien niet der reeds volleerde dweepster in de plaats. Wy zien een "ernstig kind, het zwakste harer ouders, zoo zeer geest, zoo weinig ligchaam, dat zij om te leeren eer breidel dan prikkel behoeft. De lachjens (het portret doet het vermoeden) hebben zelden om dien mond gespeeld." "Arme kleene! zij was niet speelsch — een boekken had meer aanlokkends dan de pop, — hoe zou zij wild zijn geweest, die in de eerste vaag harer ontwikkeling met krankte bij krankte worstelde?" "Vraagt ge naar hare vroegste lektuur — niet van Alphen, niet zijn gelukkige kinderwereld, eene hulde aan echte beschaving en rijkdom van gemoed" — maar helaas! Helmers, en nog wel zijne *Hollandsche Natie* was "haar lievelings-

stuk"... Misschien zou iemand van gedachte kunnen zijn, dat het drukken op deze laatste byzonderheid, op eene tegenstelling in de *Vaderlandsche Verwachting* der ontslapene gegrond (1), aan het opkomend beeld der piëtiste schaden moest. Immers wat heeft hooge ingenomenheid met den roem des vaderlands en met de zangen daaraan gewijd, wat heeft Helmers, wat heeft de Kantiaan op *zijn* manier, wat heeft de dichter van *Jesus van Nazareth* met het piëtisme te maken? ... Maar geen nood! Gy zijt er met drie sprongen. Het omdolen in het groote verleden des vaderlands, "voorgevoel van de behoefte aan een onderwerp, dat haar hart geheel vervullen zou": eerste sprong. "En echter niet in het aardsche vaderland was zij bestemd dat te vinden; het toefde haar in het hemelsche": tweede sprong. — "Maar gij allen, die haar hebt gekend, van der Aa, en ten Kate vooral! Waarom de aanleiding niet medegedeeld, die haar, tot miskening dezes levens toe, met het volgende dweepen deed?" Derde sprong. Een weinigjen halsbrekend. Dwars over eene kloof, waarover een bewijs als brug had kunnen dienen. Maar gy zijt er; en "hebt geen vrede met het piëtistisch verschijnsel."

Geen vrede. Misschien zou de "gedachte aan den schok, dien de dood eener lieve moeder der dertienjarige toebragt," iets tot bevrediging kunnen hydragen; maar gy hebt brief noch zegel, die er u toe machtigen. Misschien moet gy ter opheldering denken aan een leeraar, die by het godsdienstig onderwijs "een zaad strooide, dat zóó, dat, lacy, al te welig opwier"; maar gy hebt uit de pen van den heer van der Aa wel de verzekering "dat het Evangelie van Jezus Christus voortdurend de hoofdzaak

(1) Van Alphen's kinderzang, hoe schoon, geviel mij niet, *Mij* trof de stoute toon van 't bruisend bardenlied.
'k Heb dweepend naar 't akkoord van Helmers lier geluisterd,
Die uren achtereen mijn aandacht hield gekluisterd,
Wanneer hij, meester van uw eigen rijke taal,
Uw lof en roem vermeldde in 't dichterlijk verhaal.

was, waarmee zij zich bezig hield"; maar, lacy, geen "schets van den indruk door eene eerste avondmaalviering op dat teeder gemoed gemaakt." Dat het zaad, lacy, te welig is opgewassen, blijkt u duidelijk genoeg; want schoon de heer van der Aa verzekert dat "hare stille onbevleete deugd, haar ingetogen godsdienstige wandel, haar niet mogt leiden tot de verachting van de genietingen des levens en der jonkheid, maar om daaraan slechts in zoo verre deel te nemen als deze niet in strijd waren met haar teeder geweten" — wat beteekent dit uit de pen van haren stadgenoot, zoo het hem niet verwondert, dat hare hier gedrukte gedichten geen berijmd bewijs leveren voor "den zin voor liefelijke en stoute natuurtooneelen", dien hy haar toekent? dat "alle blijk van verrukking voor de gewrochten der menschelijke kunst zieh in het boekken bepaalt tot een vers op den Dom te Keulen, tot eene hulde aan een tweetal, of wilt gij drietal gevierde geestelijke zangers onzes tijds"? "Ook de bloementuin was haar lievelingsuitspanning", zegt de heer van der Aa, "en een der laatste verkwikkingen op haar ziekbed een ruiker herfstbloemen, die dagelijks in hare nabijheid werd geplaatst", en "deze trek, als die harer trouw in het verzorgen van haren grijzen vader behooren," ook naar uw gevoelen, "tot de innemendste en aandoenlijkste der beeldtenis". Maar de eerste verzekering verliest voor u alle waarde, en de beminnelijke trek verzinkt weldra in 't niet, wanneer gy laat opmerken, dat in het gantsche bundeltjen onder een aantal van, hoeveel wel? van niet minder dan vier en twintig oorspronkelijke gedichten, er slechts één te vinden is, dat die "schoone kinderen des velds ten onderwerp heeft," en dan nog maar alleen "om stoffe te geven tot eene alledaagsche, maar sombere beschouwing." Misschien zou hare vereering der toonkunst, en de "allergelukkigste wijze, waarop zij die beoefende" (1), eenigzins hebben kunnen strekken om de ergste stroefheid van het droevig beeld, dat u voor oogen staat, een weinig

(1) V. d. Aa.

te verzachten — maar hoe is het mogelijk, daar die zelfde Albertine Kehler, met al hare liefde voor de muziek, en al haar talent voor de muziek, toch maar nooit of nimmer een lied ter eere der muziek aangeheven — maar daarentegen Spitta's "stichtelijke bespiegelingen" vertaald heeft, en navolgingen geleverd van Schiller's *Kindermoordenaars* en van *Den dood der Tempelridders*, door Raynouard? Het is wel niet alles even piëtistisch, maar toch zeer droefgeestig.

Er zullen misschien onder de lezers van uw opstel gevonden worden, die, ondanks het gebruik, dat gy van de door den heer van der Aa geleverde schets hebt weten te maken, en de wijze, waarop gy die deels aangevuld, deels wederlegd hebt, het piëtistisch verschijnsel nog niet zoo onbetwistbaar zien te voorschijn komen, als gy natuurlijk en plichtmatig acht. Deze wederspanning verstanden zullen wellicht van oordeel zijn, dat, al werd ook het ontluikende meisje, op het een of ander tijdstip van haar kinderlijk leven, dat zy zich krachtiger dan andere herinnert, meer door Helmers dan door van Alphen geboeid, het juist daarom nog niet als bewezen behoort te worden aangenomen, dat de uitnemende van Alphen, met zijn rijkdom van gemoed en echte beschaving, niets of weinig heeft bygedragen tot de ontwikkeling van dit jeugdig hart en zijne vroege godsvrucht. Mogelijk zijn zy zelfs verblind genoeg om door de byzonderheid, dat juist Schiller's *Kindermoordenaars* en een brok van Raynouard's *Tempelridders* door de ontluikende dichteres (niemand weet wanneer of waarom, maar wellicht bloot tot oefening) vertaald zijn, juist zoo veel niet bewezen wordt voor de droefgeestige stemming van haar eigen gemoed. Gy zoudt, als later blijkt, liever Byron's meesterstukken ter navolging hebben zien aanraden; maar deze lieden zijn misschien stomp genoeg, om niet te bevreden waarin de meerdere blijgeestigheid der bedoelde meesterstukken bestaat, en hoe zy beter dan de gedichten van Schiller en Raynouard tot eene gezonde en lustige levens-

beschouwing zouden hebben medegewerkt. Wie weet of zy zich zelfs niet vermeten op te komen tegen den vernuftigen voorslag, die in uwe beschouwingen opgesloten ligt, en die gewis evenzeer het gezond verstand als de richting des tijds voor zich heeft, om namelijk door cijfers (door cijfers, mijneheeren!) aan te toonen wat al of niet in den mensch is, en, by voorbeeld, in eene ontluikende dichteresse, de al of niet aanwezigheid en de mate van het gevoel voor natuur-schoon of schoone kunsten, te bepalen uit het getal verzen, door haar in een gegeven tijdsbestek op natuurtooneelen of kunstvoortbrengselen gemaakt. Misschien behelpen zy zich daarentegen met de opmerking, dat het gevoel voor de natuur, zich zelfs in verzen op geheel andere onderwerpen zou kunnen verraden, en dat het welluidend zingen zoowel als het bezingen van het welluidende een teeken zou kunnen zijn van een zelfs meer dan alledaagsch kunstgevoel, daar toch ook op dit gebied dat woord wel van kracht zal zijn dat „doen voor zeggen gaat.” Ook zou het kunnen zijn, dat deze onhebbelijke lezers, in de overmaat hunner ongezegelijkheid, straks eenige opheldering noodig hadden, voor het in hunne oogen misschien niet geheel onpartijdig verschijnsel, dat het by u voor „de bewoners van een huisje in de achterbuurten onzer groote steên, om welks verweerden dorpel een wingert zijne bladeren wiegelt” (zit het in dit wiegelen? of in de grootheid der steên? of in de keus der gewassen?) genoeg is „een pot muurbloemen en duizendschoon” in het venster te hebben, om onwillekeurig uwe ingenomenheid op te wekken; dat niets in uwe oogen de rijken der aarde zoo „beminnelijk” maakt als de bloemtafels in de hoeken hunner versierde zalen; niets eene lieve verwante zoo lief als „de zorg die zij draagt voor het bed viooltjes, waarop bij ieder ontbijt uw blik zoo welgevallig rust”, terwijl de jeugdige Albertina Kehler, gedurende haar leven „haar geliefdste uitspanning in den bloementuin zoekende”, en in haar sterven naauwelijks van die schoone kinderen des velds kennende scheidt, ondanks dat alles een piëtistisch verschijnsel blijven moet, waar-

mede gy geen vrede hebt, omdat zy, naar uw beste weten, slechts éénmaal een vers gemaakt heeft onder het opschrift *Herfstbloemen*, een vers, waarin gy niets ziet dan eene „alledaagsche en sombere beschouwing. „Zekerlijk omdat het aldus eindigt:

Bloempjes! wie van u mogt leeren

Stil en zacht met kalmen moed

's Levens stormen te braveren

Als gij 't die van 't Noorden doet,

Vrolijk 't hoofd te blijven heffen

Naar den hemel, naar het licht,

Tot — de nachtvorst 't hart komt treffen

Met haar doodelijken schicht!

Mogelijk had de mededeeling dezer regels, tot bewijs der *sombere* stemming, waarmede de zes en twintigjarige, zelve eene bloem, die welhaast zou verwelken, op de herfstbloemen nederzag, het getal der twijfelaars aan uwe beschouwing kunnen doen aangroeien. Wellicht ware ook de opneming van het geestig schertsend *Rijm aan mijn tweejarigen neef*, en van het lieve albumversjen, bl. 58, waaruit, by een hartelijk vriendschapsgevoel, ook de vatbaarheid voor gezellig genoegen zoo duidelijk spreekt, aan de eenstemmigheid tusschen u en uwe lezers niet bevorderlijk geweest. Maar al is het, dat gy van deze stukjens geheel gezwezen hebt, niet gaarne zou ik u den lof weigeren van een moed, die aan vermetelheid greunt, waar het er op aankomt, om door het aanhalen van proeven, die uwe uitspraak zouden moeten staven, hun zelfstandig oordeel en tegenspraak als het ware uit te tarten.

Het moge dan waar zijn, dat gy door eene gepaste inleiding en de voorstelling van eene met uw gevoelen over den arbeid overeenkomstige beeltenis der persoon, den geest uwer lezers eenigzins bewerkt en voorbereid hebt om in alles toe te stemmen; nog is het voorwaar geene kleinigheid, maar veel eer eene daad, die my aan de groothartigheid van een der grootste der sieraden van dat tijdvak onzer geschiedenis,

waarvoor ge te recht zoo sterke voorliefde koestert, die my aan de groothartigheid van Tromp doet denken, toen hy in den zeeslag by Duins het aanbod deed zijnen tegenstander zelf van buskruit te voorzien, indien gy, op de genomene maatregelen en de kracht uwer wapenen steunende, geenszins schroomt, in hun geheel uit te schrijven, en in hun geheel onder de oogen uwer lezers te brengen, drie stukjens uit den bundel, die behalve dat zy uit een aesthetisch oogpunt onder de schoonste der verzameling mogen geteld worden, daarenboven recht geschikt zijn, om de stemming der dichteresse als eene echt christelijke te doen kennen, en het „piëtistisch verschijnsel” in een zuiver godsdienstig te doen veranderen. Of zoudt gy waarlijk niets gewaagd hebben, toen gy er op rekendet, dat by de meesten uwer lezers de kracht van het vooroordeel groot genoeg zou zijn, om hen in dat keurig drietal gedichten: *Zielzucht*, *Verwachting*, *Een Zonnestraal*, waarmede gy het Septembernummer van *den Gids* zoo uitnemend versierd hebt, *piëtistische* documenten te doen ontdekken, gelijk gy?

Wat my betreft, ik kan in het eerstgenoemde (*Zielzucht*) niet anders gewaar worden, dan de oprechte en welsprekende uitdrukking eener innige hartsbehoefte aan toeneming in die „heiligmaking en vrede, zonder welke niemand God zien zal;” niets dan een ootmoedig: „niet dat ik het alreede verkregen heb en alreede volmaakt ben, maar ik jage daarnaar of ik het ook grijpen mocht, waartoe ik door Christus Jezus ook gegrepen ben;” niets dan een biddend zoeken van inwendige kracht by de Bron der kracht, om in den strijd des uitwendigen levens niet te bezwijken, maar dien met *blijmoedigheid* te strijden. Daarom bedroeft het my, u, na de mededeeling van dit vers, de onkiesche en ongepaste aanmerking te hooren maken, dat het, vermits „tous les sentiments naturels ont leur pudeur,” liever tusschen God en haar geweten had moeten blijven, en u voorts, na de subjectiviteit er van berispt te hebben, te zien overgaan tot de liefdelooze inboezeming, dat onder den christelijken ootmoed, dien het ademt, wel eens hei-

densche hoogmoed schuilen kon, en over zwakheid geklaagd worden, zonder dat het ernst ware met den strijd, waarbij dan den dichter en leeraar J. J. L. ten Kate onder het oog gebracht wordt, welken raad hy „de jeugdige kweekelinge” in deze beide hoedanigheden had behooren te geven. Maar terwijl my dit bedroeft, verwonder ik my geenszins zoo gy in gebreke gebleven zijt met veel of weinig woorden aan te toonen, waar toch in dit vers het naargeestig en onpraktisch piëtisme schuilen mag. Zou ik het zoeken moeten in belijdenissen als deze:

Wel riep zijn Geest reeds een wensch in mij wakker
— Aanvang van 't hoogere leven der ziel —
Ach! maar hoe vaak nog verdringt in mijn akker
't Onkruid der zonde het zaad dat er viel?

of in beden, als waarmede het stukjen besluit:

Leer me onvermoeibaar naar 't hoogste te streven,
Heilig te zijn als uw heilige Zoon.
Dat ik voor u in mijn hart en mijn leven
't Beeld van een burger des Hemels vertoon!

Zij dan het uur van mijn rust nog verschoven,
Wacht mij nog arbeid en moeite op de baan:
'k Hoop, onder wakend en biddend gelooven,
Vrolijk mijn reisweg ten einde te gaan?

Veel verbazender voorzeker is het, zich te moeten overtuigen, dat gy u ook maar voor één oogenblik hebt kunnen verbeelden, dat iemand van hart en gezond verstand, in het schoone lied „*Verwachting*”, of het moest dan zijn tusschen de regels in, de bewijzen zou lezen van eene berispelijke en op den leeftijd der dichteresse onverklaarbare onvoldaanheid met het aardsche; onvoldaanheid die volgens u op zich zelve wel een blij onzer hemelsche afkomst is, maar waarmede een jong meisje nog niet behoort getooid te wezen; onvoldaanheid die zich by deze dichteresse in ongepaste uitvallen tegen een onbekende wereld lucht geven, en in zulke mate haar deel zou zijn, dat zy haar tot een voorwerp moest maken van meewarig beklag. Voorwaar,

ik twijfel zeer of er iemand gevonden zal worden, die dit vers in haar bundel lezende, in de verzoeking zal komen, om met u daar onder te schrijven: „Uyt mijne cloostercelle; ik weene — ik wensch — ik wacht —” of die, het gelezen hebbende, zich als gy het beeld voor oogen stellen zal eener diep beklagenswaardige, met den bedwelmenden beker der dweepery aan de koortsige lippen! Of is het reeds dweepery, zich de heerlijkheid van het tweede huis grooter voor te stellen dan die van het eerste? zich, met alle apostelen en belijders, van de aanschouwing des Heeren eene grooter zaligheid voor te stellen dan de aarde geven kan? en met een vurig verlangen zich by oogenblikken te verdiepen in de verwezenlijking eener hope, die niet beschaamt, en die de heilbeloften des Heeren tot onwankelbaren grondslag heeft? Verdient het voor een oogenblik den naam van een „tot miskenning van het aardsche met het hemelsche leven dweepen”, waarby men niets gevoelt van hetgeen Claudius gevoelde als hy uitriep:

O wunderschön ist Gottes Erde,
Und werth darauf vergnugt zu sein,

wanneer men zingt:

Neen 't is geen ondank, geen miskennen uwer gaven,
Gij weet het, die de harten kent!

Als zich mijn zoekend oog naar de overzij der graven
Met onbepaald verlangen wendt.

*Ik neem ze dankend aan uw duizend zegeningen,
't Gebloemte ontlukend voor mijn voet;*

*Met duizend stemmen wilde ik van uw liefde zingen
En juichen: o, de Heer is goed!*

Maar toch, *terwijl voor mij de wijn der vreugde perelt,
Mijn beker vullend tot den rand,*

Keert, hopend zich mijn oog, naar 't heil der hoogre wereld,
De zoetheên van mijn vaderland?

Voorwaar, indien ook dit een *piëtistisch* verschijnsel is, zie hier dan een ander, vast niet minder afkeurenswaardig:

„Deze allen zijn in het geloof gestorven, — en hebben

beleden dat zy gasten en vreemdelingen op aarde waren. Want die zulke dingen zeggen betoonen klaarlijk, dat zy een vaderland zoeken. En indien zy aan dat vaderland gedacht hadden, van hetwelk zy uitgegaan waren, zy zouden tijd gehad hebben om weder te keeren. Maar nu zijn ze begeerig naar een beter, dat is, naar het hemelsche.”

Lees echter ook hetgeen volgt:

„Daarom schaamt zich God hunner niet, om hun God genaamd te worden; want Hy had hun eene stad bereid.”

Maar mijne verbazing stijgt ten top, daar ik u de derde bloem in de bloemlezing, het aandoenlijk stukjen: *Een Zonnestraal*, zie aanwenden, niet slechts om een nieuw bewijs van naargeestig piëtisme aan te voeren, maar om ons den sleutel van geheel het piëtistisch verschijnsel ter hand te stellen, in de gedachte, welke schuilt in het daarin gespeld wordende wordeken: *bekeering!*

De taak (opgave, noemt gy het) om eene afdoende definitie van de *zaak* te geven, wordt door u „bij de oneindige verscheidenheid van vormen, waarin zich het verschijnsel openbaart”, geacht „iets verbijsterends” te hebben. Men bemerkt dat ook wel. Doch zie hier te midden der verbijstering eenig vaste punten. Vooreerst, dat in den „uitzonderingtoestand van den heer da Costa, den zoon van het Oosten, een anderen Paulus, erkenning overgave was”. Ten tweede, dat voor hen die „eeuwen na de Hervorming” in het Westen [men lette wel op het verschil der windstreeken] geboren zijn, [kerkelijke] aanneming toewijding wezen moet”. Doch dat, ten derde, eene bekeering, waarin naar het woord van den Wijze, „door de droefheid des aangezichts het hart gebeterd wordt”, wel „dweepend zaligen”, maar onmogelijk met opwassing in kennis, en reiniging des harten gepaard kan gaan. En dat derhalve ten vierde, de volgende regelen, door de jeugdige dichteresse in de liefde van haar hart aan eene bedroefde weduwe toegezongen, het afdoend bewijs opleveren, dat het denkbeeld bekeering, denkbeeld, dat blijkens de verzen aan drie christenleeraars, wie zy beurtelings toewenscht, dat zy zielen mogen winnen voor den

Heer, „geheel haar gemoed, geheel haar gezang beheerschte;” haar ongelukkigerwijze niet helder was geworden.

Misschien — maar

ik veroordeel niet

Wie God zoo zwaar beproefde;

En — mogelijk vormt uw zielsverdriet

U „tot naar God, bedroefde!”

De smart die thans uw borst doorboort,

Uw schreiend oog verduistert,

Wordt haast misschien het liefdekoord,

Dat u aan Jezus kluistert.

En dan, als duizenden weleer,

Zult gij ervaren mogen

Hoe onbeschrijflijk zacht de Heer

De tranen weet te droogen.

Inderdaad, geachte vriend! dit gedeelte van uw opstel is my allerzonderlingst voorgekomen. Het ziet er uit alsof lang gekoesterde denkbeelden over Bekeering en hare onderscheiding in Oostersche en Westersche, daarin om een plaatsjen hadden aangehouden; het heeft gelegenheid gegeven tot overschoone aanhalingen; doch wat het tegen de gemoedsstemming der ontslapene dichteresse, en voor den piëtistischen geest harer poëzy bewijzen moet, blijft my ten eenemale duister.

• Doch het schijnt, dat gy ook zelf aan de afdoende kracht der staving uwer beschuldiging langs den positiven weg getwijfeld hebt; immers gy keert, tot den reeds vroeger betreden negativen terug. Met dubbelen ijver. Gy hebt uwe „gedachten over het bundeltje nog maar ten halve ontwikkeld.” Niet wat de ontslapene dichteresse gedacht en geschreven heeft, maar wat zy had behooren te dichten en te schrijven en niet heeft gedicht en geschreven, zal ten laatsten alles afdoen! „Drie onderwerpen, die het getroffen gemoed het hoogste belang plegen in te boezemen, drie boeken zoo gij wilt [het boek der natuur, het boek der geschiedenis, het boek des gezelligen levens], waarin

de blik des geloofs [?] zich gaarne vermeidt, zijn hier veronachtzaamd, zijn hier ongeopend gebleven.”

Aan het wederophalen en uitwerken dezer beschuldiging, waarvan wy de waarde en de gegrondheid reeds eenigzins getoetst hebben, zijn wy hier, in uwen bekenden stijl, een aantal schoone bladzijden verschuldigd, waarin gy recht welsprekend, gemoedelijk en opwekkelijk over de hooge waardy en beteekenis der drie door u opgenoemde boeken spreekt; treffende uitweidingen, die zeer veel plaats innemen en ook zeer op haar plaats zijn in een tijdschrift, waarvan gy mederedacteur zijt, en dat zijne lezers geleerd heeft smaak te krijgen in algemeene beschouwingen; zeer geschikt ook om ons een groot denkbeeld te doen opvatten van hetgeen het wezen zal als de dichter van de *Liedekens van Bontekoe* ons eenmaal zelf vergasten zal op een bundel poëzy, waartoe hy de stoffe uit elk dezer boeken, en uit elk dezer boeken evenzeer genomen heeft, en, zonder zweem van piëtisme, met recht godsdienstigen ernst, en in den echten, gelouterden en verhevenen toon van het christelijk gemoed behandeld. Maar, ondanks den ophef, komt het my voor, dat alle deze schoone bladzijden gezamenlijk niet voldoende zijn, om de overigens door niets bewezene onderstelling te staven, dat de vroeg ontslapene discipelinne des Heeren in geen dezer boeken gelezen, voor geen dezer boeken hart gehad heeft; al is het ook dat by en boven dit alles, naar hare eigene betuiging, „een gloeiend verlangen naar de aanschouwing van 't eeuwige schoon haar borst doortinteld heeft”, en dat zy menigmaal behoefte gevoeld heeft juist dat verlangen uit te drukken: al is het ook dat, onder hare weinige liederen, slechts ééne vaderlandsche verzuchting het geschreven bewijs geleverd heeft, dat zy in haren tijd leefde, zonder het nog duidelijk te maken of de eenvoudige burgerdochter, die hare uren tusschen haars vaders huishouding, haars vaders winkel, haar bijbel en haar bloemtuint verdeelde, al of niet met een open oog was bedeed voor de toestanden van ons volk; ja zelfs al is het ook, dat zy, o gruwel! in het afscheid nemen van iemand dien gy, geen sterveling weet waarom, vermoedt een vriend te zijn geweest, die naar Indië ver-

trok, verzuimd heeft het dichterlijk thema der Overbevolking aan te roeren, zoo als gy zelf dat zoo treffend gedaan hebt in uw onvergetelijk gedicht *Fortuin zoeken*, te vinden in het jaarboekjen *Tesselschade* voor 1836. Trouwens dit hadt gy vóór! De vriend, wien gy het vaarwel toeriept, ging metterdaad naar Indië; maar de gewaande vriend van Albertine Kehler was geen vriend, maar eene vriendin, wier afscheid in geen opzicht met landverhuizing in verband stond.

Uwe liefdelooze beoordeeling van het stukjen *Verloren Vriendschap* zal ik laten rusten. Herlezing van hetgeen gy daaromtrent geschreven hebt, zal u doen zien, dat gy hier, hoe hoog gy uwe verantwoordelijkheid aan tijdgenoot en nakomelingschap ook moogt aanschrijven, veel te ver gegaan zijt. Maar indien eene uitboezeming, welke niets anders bewijst dan dat zich bedrogen te hebben in eene menschelijke genegenheid, der vroeg ontslapene slechts dienen moest, om zich, zonder bitterheid jegens degene (want ook hier betrof het eene vrouwelijke persoon), die haar teleurgesteld had, te inniger aan den Heiland en Vriend harer ziele te verbinden; indien zeg ik, zulk eene uitboezeming u „den moed doet verliezen om te wenschen dat er meerdere bijdragen harer beschouwing van banden des harten waren medegedeeld” — gy hebt naar mijne overtuiging ook daardoor slechts een bewijs te meer geleverd van uwe volkomene onbevoegdheid om op het gebied van christelijke zielkennis en godsdienstige poëzy uwe stem te laten hooren.

In de daad, geachte Vriend! eene onberedeneerde vreeze voor het Piëtisme, tot miskenning van de godsdienst des harten toe; en voorts miskenning van de verscheidenheid der gaven, en van de verscheidenheid der werkingen in des Heeren onderscheidene discipelen; miskenning van het innig wezensverband tusschen den troost en de kracht des christendoms, tusschen eens christens gelooven en hopen, en eens christens leven en doen; een onverantwoordelijk oplossen (althands in theorie) van het geheele christendom in een eenzijdig practicisme, waar by wel „doen voor zeggen gaat,” maar dat gevaar loopt in den strik te vallen van te veel waarde te hechten aan het altijd *zeggen* dat er

gedaan moet worden; ziedaar wat zich door geheel uw opstel verraadt. Ondanks dit alles kan men zeer wel een uitnemend schrijver en voortreffelijk kunstkenner, en evenzeer een rechtschapen en werkzaam lid der maatschappy zijn en een christelijk leven leiden — maar men behoort zich met de bekende troostrede: dat niet allen alles vermogen, van schrijven en oordeelen over Piëtistische Poëzy, en van het in naam van tijdgenoot en nageslacht lezen van de les aan levenden en dooden op godsdienstig gebied te onthouden.

Voor uwe bevooroordeelde eenzijdigheid, op dit gebied, spreekt misschien niets zoo sterk als, ten slotte van uw opstel, de uitnoodiging aan onze *geestelijke* zangers om Longfellows *Psalm of Life* in hollandsche verzen over te brengen. Dit is dan by u het ideaal van geestelijke, van vrome poëzy, waarvoor gy u geen „zin” ontzegt wilt zien (bl. 294). Zekerlijk van piëtisme is deze *Psalm of Life, or what the heart of the young man said to the Psalmist* vrij; en het schoone vers stelt eene groote en goede waarheid in het licht. Wy gelooven echter, dat de Psalmist den jongen mensch nog wel iets zou weten te antwoorden, en dat aan dezen levenspsalm nog wel het een en ander ontbreekt, om ze tot het model aller geestelijke liederen te verheffen. De dichter gelooft aan een God, dat is zeker, en ook dat het leven niet gegeven is om te droomen, te slapen of te klagen, maar om te werken, te dragen, en een goed en bemoedigend voorbeeld na te laten; doch uit welke beginselen, en uit welke bedoelingen blijkt niet. Verre zij het van my den dichter te beoordeelen, doch dit is zeker, dat *deze* Psalm of Life zoo wel door het eerezuchtigst kind der eeuw, dat aan geen Heiland of hemelvreugd gelooft, van harte mede gezongen, als door een christelijk gemoed ten goede kan geduid worden.

Het zij my vergund dezen langen brief ook met eene aanhaling te besluiten; en wel uit dat schoone tijdvak onzer geschiedenis, toen de godsdienst, volgens u, niets droomends noch dweepends had, en van een dichter van wien gy u

wel overtuigd zult houden, dat ook by hem „op zijn huisselijk-hollandsch uitgedrukt: doen voor zeggen ging”:

SUFFICIT UNA.

Als het Entjen is geset,
 Alle tacken doen belet,
 Daerom wat ter syden groeyt,
 Dient ten naeusten afgesnoeyt,
 Maer dat na den hemel wast,
 Daer op dient te zijn gepast,
 Want wat in der hoogten sweeft,
 Dat is dat de vruchten geeft.

Rechte stamme, Christen mensch,
 O! Besnijdt u aertschen wensch,
 Wat behaegt u dit en dat,
 Groote staten, groote schat?
 Ach! dat is al anders niet,
 Als dat van ter zijden schiet;
 Als dat enckel hinder doet,
 Dat je niet en wort gevoedt,
 Dat je met een vollen sucht,
 Niet kunt stijgen in de lucht;
 Weert dan van uw gave stam,
 Al wat u het voetsel nam.

Siet dit is de ware leer,
Een is noodig, sonder meer.

Van deze „ware leer” is, geloof ik, Albertine Kehrer zoo wel geweest als Vader Cats, en heeft zy het beginsel, nadrukkelijk, en zonder het te misvormen, op alles toegepast. Het is de Verhevene Eenzijdigheid, tot welke een zelfde Heiland als de hare ook ons uitnoodigt en den weg wijst.

Geloof my met achting en toegenegenheid

Uw Vriend

12 October 1853.

NICOLAAS BEETS.

I N H O U D.

Boekbeoordeelingen.

- PH. BOUCHER, Ciel et terre — door Dr. F. C. van den Ham. . . Bl. 609.
Dr. DANIEL SCHENKEL, Gesprekken over Protestantisme en Katholicisme — Wat is waarheid? — door J. H. Sonstral. . . » 613.
Dr. DOWLING, Geschiedenis der Roomsche Kerk, eerste deel, eerste aflevering — door Alb. van Toorenenbergen. . . » 617.
Voorlezing over de Hartstogten. . . » 619.
Dr. B. G. REUSCHLE, De aarde natuurkundig beschouwd — door Profr. C. H. D. Buys Ballot. . . » 620.
Cranimetrie of onderzoek naar den Menschelijken Schedel. . . » 624.
H. DIJKEMA, Proeve van eene geschiedenis der landhuishouding en beschaving in de Provincie Groningen, tweede stuk. . . » 625.
THOMAS BABINGTON MACAULAY, Geschiedenis van Engeland, enz. Derde deel — door G. Kuijper Hz. . . » 630.
CHARLOTTE ELIZABETH, Het beleg van Derry — Waarheid en Logen. . . » 642.
GRACE AGULLAR, De dagen van Bruce — door J. H. Sonstral. . . » 644.
Dr. C. SCHÖFFER, De aarde staat stil — door Profr. C. H. D. Buys Ballot. . . » 647.

Mengelwerk.

Proza.

- G. KUIJPER HZ., Lord Clive, de grondvester der Britsche Staatsmogendheid in Indië. Eene karakterstudie, naar het Engelsch van Thomas Babington Macaulay. (Vervolg van bl. 483.) . . Bl. 513.
Dr. N. BEETS, Bevoegde Kritiek? . . . » 547.
Pöëzij.
J. P. HASEBROEK, De Onbekende. . . » 577.

ERRATA.

Boekbeoordeelingen.

IN N°. 8.

Bl. 451, r. 11 v. o. staat: aanprijzing, lees: aanwijzing.

Mengelwerk.

IN N°. 10.

Bl. 449, r. 1 v. b. staat: 1806, lees: 1836.

LTK Beets

E 5 5

5
Pau de Scheyve,

Dr. J. Van Wieren

Gastwirthsge Pany

(Albertine Keker, u kan vuyllt we
Procedura art.

[Potgeten. Rechts. la Kato]

GODSDIENSTIGE POËZY.

(ALBERTINE KEHRER, EN HARE VERSCHILLENDE BEGRDEELAARS *).

BOEK

DR. J. VAN VLOTEN.

Die Poesie kann gar keine hohe oder tiefe sein, wenn sie nicht immer in das Gebiet hinübergeht, in welchem auch die Religion weilt.
W. VON HUMBOLDT.

In de laatste weken van het jaar 1852, is er te Gorinchem een meisje overleden van een schoonen dichterlijken aanleg, dien het slechts jammer is, dat zij niet wat meer en wat langer heeft willen en kunnen ontwikkelen — een meisje, dat in het eerste jaar na haren dood reeds meer opspraak verwekt heeft, dan in de zes-en-twintig haars kalmen, vreedzamen, en eenvoudigen levens. Wie toch, buiten hare verwanten, vrienden en bekenden, en dezen of genen harer landgenooten, die enkele harer versjens in een of ander jaarboekjen of maandschrift las, wie kende den naam van Albertine

*) Zie: *Gedichten van Albertine Kehler*, Amsterdam 1853, en daarover de H. H. Potgieter in den *Gids* van Sept., Beets in den *Recensent* van Nov. en Ten Kate in de *Boekzaal* van Oct. 1853.

Kehrer? — en thans is nog de jaarkring van haar verscheiden niet gesloten, en reeds hebben drie onzer bekendste dichters en schrijvers, als om strijd, met het meeste vuur de pen opgevat, om hare nagedachtenis en hare verdiensten als mensch en dichteres, op verschillende beweeggronden, aan te vallen en te verkleinen, of te verdedigen en te vereeren. Een der drie zelfs heeft — ongelukkig genoeg! — die verdediging niet beter weten in 't werk te stellen, dan door haar met eene onbillijke verkleining te doen gepaard gaan; hij heeft gezocht de mensch te redden, ten koste der dichteres — als tot eene nieuwe proeve van de waarheid der vaderlandsche zegswijs, dat men het van zijne vrienden hebben moet. Zulken verdediging was echter noch juist, noch noodig. Albertine Kehrer had meer, had schitterender en hooger dichtgaven, dan haar onhandige voorspraak en vriend, de gewezen herder en leeraar van Almkerk, Ds. Ten Kate, schijnt te bezeffen, of, ten vermeenden voordeele zijner zaak, toegeven wil. „Zal men haar beschuldigen,“ vraagt hij? „De beschuldiging zou terugvallen op hem die den eenen tien talenten toevertrouwt, den ander één. — Zij was,“ zegt hij — met die gezochte en onhollandsche schrijfwijs, die hem eigen schijnt ¹⁾ „geen dichter“ neen, natuurlijk, zij was eene dichteres! — „zij was alleen eene *dichtelijke natuur*... zij bezat de gave der taal in die mate, welke vereischt wordt om een lief vers te schrijven; zij was er te zwak toe (om iets beters te doen); zij had er geene kracht voor.“ Zelfs een der schoonste verzen uit haren bundel geeft hij rockeloos prijs aan den aanvaller, die het in zijn overdreven en eenzijdige beschouwing, én misverstaan én geheel ten onrechte veroordeeld had. Haar tweede — zooveel krachtiger — verdediger, Beets, had dit beter gezien, en het is een zijner meest billijke grieven tegen dien aanvaller, dat deze „die bloem in de bloemlezing, het aandoenlijk stukjen: *Een zonnestraal*, als een bewijs van naargeestig piëtisme“

¹⁾ De heer Ten Kate schrijft hier en daar een ware brabbeltaal, en daar wij dit punt hier nu toch aanroeren, willen wij er, hem en anderen ter leering en waarschuwing, eenige staaltjens van aangeven: „aansprakeloze Gedichten;“ de „nerve“ (*Narbe*) van een wond; „naamte de allereerste jeugd daar *hansen* *trak*“; de beschuldiging is meer een zedelijke dan een aesthetische; „aan eene bovendien, wier vleugelen“; „de aanhalingen *vervolledigen*“; „misgestalten“ (voor wanstaltigheden) „verschijning“ (voor verschijnsel) enz.

aanvoert. Wij zullen den lezer laten oordeelen, omdat wij er tevens de beste aanleiding door krijgen, den aanval des heeren Potgieter van zijne zwakke zijde te leeren kennen, en onze eigene denkbeelden over A. Kehrer en hare Poëzy te ontwikkelen. „Ik trad „zoo luidt het bedoelde stukjen,

Ik trad het somber klaaghuis in,
Waar de arme weduw treurde,
't Verblijf van 't vreedzaam huisgezin,
Welks band de dood verscheurde.

Een kostbaar offer vroeg hij daar,
De koning der verschrikking;
Zoo ooit, nu viel het zwijgen zwaar
In 't leed van Gods beschikking.

Ook zat ze in sprakeloozen rouw,
Voor de aard geheel verloren,
En smolt in tranen weg, en wou
Der vrienden raad niet hooren.

Het lief en vrolijk daglicht scheen
Haar haatlijk in haar smarte;
't Was even donker om haar heen,
Als in haar nokkend harte.

Hoe treurig stak dat duister af
Bij 't middaglicht daar buiten!
Zij wilde 't zóó. Als in een graf
Zou zij zich op gaan sluiten.

Maar door een oopning, klein en naauw,
Een reetjen in de blinden,
Wist toch een lichtstraal, zwak en flauw,
Een doortogt zich te vinden.

En zie, die zachte glans bescheen
't Beeld des gedorenkroonde,
Dat — was het toeval? — dus alleen
Als lichtpunt zich vertoonde.

Of gij het zaagt, bedrukte vrouw,
Met uw benevelde oogen!
Och, waarom houdt gij in uw rouw
Halstarrig 't hoofd gebogen?

O gij, wier leed mijn harte breekt,
'k Ween met u om den doode;
Zie op, merk wat dat lichtspel spreekt,
Stomme Evangelie-bode:

„Hoe zwart een nacht van rouw daar viel,
 Het beste is niet verloren;
 Er blijft een lichtpunt voor de ziel
 Die Christus mag behooren.

Hij is het zelf, de man van smart,
 Oneindig in erbarmen;
 Hij, met zijn Godlijk liefdehart,
 Zijn open broederarmen.

Hij, die de diepste boezempijn
 Wil zalven en verzachten,
 En ten volkomen trooster zijn
 Hun, die zijn troost verwachten!”

Verfrischt, verkwikt die hemeldauw
 U, neergebogen lelie?
 Of is dat woord — gij antwoordt naauw —
 Is 't u geen evangelie?

Is Jezus liefde u niet genoeg.
 Hoe fel de wonden bloeden?
 Wat God u gaf en weder vroeg,
 Kan Hij 't u niet vergoeden?

Zoo 't waar, wel diep beklaagbre dan;
 Dat gij een troost moet derven,
 Die enkel vrede geven kan
 In leven en in sterven!

Zoo 't waar, maar ik veroordeel niet
 Wie God zoo zwaar beproefde;
 En mooglijk vormt uw zielsverdriet
 U tot „naar God bedroefde!”

De smart die thans uw borst doorboort,
 Uw schreijend oog verduistert,
 Wordt haast misschien het liefdekoord,
 Dat u aan Jezus kluistert.

En dan, als duizenden weleer,
 Zult gij ervaren mogen,
 Hoe onbeschrijflijk zacht de Heer
 De tranen weet te droogen.

In deze keurige proeve van kristelijke poëzy, die alleen zou
 volstaan kunnen, om te bewijzen, dat Albertine Kehler wel

dekelijk dichteres, in den hoogen zin van 't woord, was, — in
 dit dicht, dat, op kristelijk gebied wel te verstaan, de meest
 juiste gemoedsbeschouwing in keur van verzen bevat, en op
 welks — kristelijke — waarheid niets valt af te dingen, vindt
 de heer Potgieter nu eene „bekeering” geschetst, van welke hij
 schrijft, dat er „de bate, die zij geeft, meer (in) aan het licht
 komt, dan de vorming, waartoe zij voorbereiden moet”, eene
 bekeering, die „zoo dweepend zaligt, (dat) zij het (niet) wezen
 (kan), welke, in de krachtige taal van het voorgeslacht, blij-
 moedig leerde leven, om zalig te sterven.” De beschuldiging is
 zoo onbillijk en ongepast mogelijk; het zal altijd een hachelijk
 ding blijven, om verzen in onrijm te ontleden en in kort-begrip weer
 te geven, maar wat kan er — altijd kristelijk gesproken —
 troostrijker en heilzamer tevens, aan zwaar beproefden wor-
 den voorgehouden, dan de voorstelling, hoe weldadig Hij, die
 allen tot zich roept, die belast en beladen zijn, op het bedrukt
 gemoed, het verslagen hart werkt; wat kan hun, zijn zij voor
 dien troost nog niet toegankelijk, liefderijkers worden gewijd,
 dan de bede, dat hun druk en hartzeer zelf het middel moge
 strekken, om hen van de liefelijke waarheid dier voorstelling
 proefondervindelijk te overtuigen; en waar nu werden die voor-
 stelling en die bede in zuiverder en aanschouwelijker dicht
 geuit dan hier? — De heer Potgieter echter heeft zich door
 het schrikbeeld des piëtisme, dat voor hem was opgerezen, — en
 welks jammer-aanschijn hij hier en daar in de verzen der Gor-
 cumsche dichteres meende te bespeuren — zoo laten beheerschen,
 dat zijn kunstkeurig oog haast geheel gesloten bleef voor wat
 er schoons in haar bundel was; hij het een met het ander ge-
 wrocht der „weemoedige nachtegaal” gelijk hij haar noemde,
 als een „piëtistisch verschijnsel” verwierp. Zoo kon het Beets
 met recht in hem wraken, dat hij „de trekken van het ziektebeeld
 ook op het gezonde aangezicht meende te bespeuren”; en wanneer
 hij zich op de „blijmoedige” vroomheid van het voorgeslacht —
 gelijk wij hoorden — beroept, dan was het zeker een bijkans onver-
 antwoordelijke onachtzaamheid van hem en een bewijs voor zijne
 vooringenomenheid om, in een vers, dat hij zelf als proef voor de
 juistheid zijner beweringen wil aanvoeren en daartoe geheel
 mcèdeelt, de beide slotregels over het hoofd te zien:

'k Hoop, onder wakend en biddend gelooven,
Vrolijk mijn reistogt ten einde te gaan.

Ein gesundes, frisches Blut
Hat ein *fröhlich's* Leben,
Giebt uns Gott dies eins'ge Gut
Ist uns g'nug gegeben,

zegt onze kristelijke lievelingsdichter, de zoo gezond vrome Paul Gerhardt, en zoolang wij juffrouw Kehrer haar zielsverlangen naar een toekomstig leven, met eene vrolijke en opgeruimde stemming voor het tegenwoordige zien paren, kan er geene verdenking van piëtisme op haar vallen. Een tweede trek in haar, die getuigt dat hare vroomheid niet ziekelijk was, en die evenzeer door den heer Potgieter is voorbij gezien, is het vermaak dat zij in de natuur schepte, het genot dat het buitenleven voor haar had, de liefde, die haar tot op de laatste uren haars levens voor bloemen bijbleef. „Geh' aus“ zingt uit een zelfde gevoel voor de natuur Paul Gerhardt,

Geh' aus mein Herz, und suche Freud,
In dieser lieben Sommerzeit
An deines Gottes Gaben;
Schau an der schönen Garten Zier,
Und siehe, wie sie mir und dir
Sich ausgeschmücket haben.

Die Bäume stehen voller Laub,
Das Erdreich decket seinen Staub
Mit einen grünen Kleide;
Narcisus und die Tulipan,
Die ziehen sich viel schöner an,
Als Salomonis Seide.

Die Lerche schwingt sich in die Luft,
Das Taüblein fleucht aus seiner Kluft,
Und macht sich in die Wälder;
Die hochbegabte Nachtigall
Ergötzt und füllt mit ihrem Schall
Berg, Hügel, Thal, und Felder.

Die Glücke führt ihr Völklein aus,
Der Storch baut und bewahrt sein Haus,
Das Schwälblein speist ihr' Jungen,
Der schnelle Hirsch, das leichte Reh
Ist froh, und kommt aus seiner Höh,
Ins tiefe Gras gesprungen.

Der Waizen wächst mit Gewalt,
Darüber jauchzet jung und alt,
Und rühmt die grosze Güte
Des, der so überflüsig labt,
Und mit so manchem Gut begabt
Das menschliche Gemüthe.

Ich selbsten kann und mag nicht ruhn,
Des grossen Gottes grosses Thun,
Erweckt mir alle Sinnen;
Ich singe mit, wenn alles singt,
Und lasze, was dem Höchsten klingt,
Aus meinem Herzen rinnen.

Vinden wij nu ook bij Albertine Kehrer geene zoo uitgewerkte natuurbeschouwing, als in deze treffende verzen gegeven is, het ontbreekt in hare gedichten aan geene teekenen van dergelijken gelukkige natuur-stemming; „Ik neem“ zegt ze ergens,

Ik neem ze dankend aan uw duizend zegeningen,
't Gebloemte ontluikend voor mijn voet,
Met duizend stemmen wilde ik van uw liefde zingen,
En juichen: o de Heer is goed!

Leest ook hare *Herfstbloemen* slechts, omtrent welke Beets zich zoo te recht aan de onzinnige veroordeeling van Potgieter geërgerd heeft; het keurige, gevoelvolle stukjen is eene plaats naast genes Najaarsmijmering, waaraan het kennelijk herinnert, waardig:

Laatste bloemen, die er bloeijen,
Tusschen 't gelende geblaart,
Als de Octoberstormen loeijen,
En het doodsch wordt in de gaard;
Die voor lente en zomer beiden
Bloost noch zwicht in pracht van vorm,
Schoon ge nableeft toen zij scheidden,
Nableeft onder vocht en storm:
'k Heb u lief, o najaarstelgen!
Meer dan 't weeldrig zomerkind,
Dat de zuchtjens in mag zwelgen,
Van den laauwen zuiderwind.
Mooglijk, wijl eens de eigen vlagen
Gierden om mijn wiegjen heen,
En in droeve Octoberdagen
't Eerste zonlicht mij bescheen.

Of omdat een tweetal nachten
 Ligt uw schoon verdwijnen doet,
 En de winter, dien wij wachten,
 Haast uw schoonheid sloopen moet.
 't Is als met een heimlijke eerbied,
 Kinderen van 't stormgetier!
 Dat mijn oog op u ter neer ziet,
 Zoo geduldig en zoo fier.
 Bloempjens, wie van u mogt leeren,
 Stil en zacht, met kalmen moed,
 's Levens stormen zoo braveren
 Als gij 't die van 't Noorden doet;
Vrolijk 't hoofd te blijven heffen
 Naar den hemel, naar het licht,
 Tot — de nachtvorst 't hart komt treffen
 Met haar doodelijken schicht!

Hoort, hoe zij „in November” reeds het voorjaarsgroen, van
 vóór zijne geboorte af, in zijn kleinsten kiem weet te bespieden,
 hoe zij 't weet op te merken, dat

„ieder vallend blaadjē
 Eén klein knopjen zigbaar maakt,
 Waar, bij 't lente-dageraadjen,
 't Jeugdij groen weér uit ontwaakt;
 Zie, hoe aan de dorre topjens
 Van kastanje- en iepenlaan,
 Millioenen van die knopjens
 (Herfst) en winters magt weérstaan.

In hetzelfde stukjen komen trouwens vervolgens enkele
 regelen voor, die een wat minder heldere stemming verraden en
 op welke wij later terugkomen.

Dat overigens die liefde voor de natuur niet, als uit haar hoofd
 gesproten, in hare verzen slechts leefde, maar deze daarin de
 wêrklank van haar hart waren, is ons niet slechts in haar kort
 levensbericht door den Heer van der Aa verzekerd, maar
 blijkt ook uit de regelen, door Ds. Ten Kate uit een harer
 brieven meêgedeeld, en waardoor hij althans eenigen dank aan
 hare nagedachtenis verdiend heeft; „ik was” schrijft zij, nadat
 zij uit zijne pastory naar Gorcum was teruggekeerd, „ik was
 den eersten dag niet regt thuis; het kwam mij vreemd en raar
 voor, een streep graauwe lucht en een rij grijze huizen te

zien, in plaats van het zonnige groen en de duizende kleur-
 schakeeringen van uwen tuin en Altena's liefelijke velden,
 waar ik mij zoo verkwikt heb gevoeld”. — Ook nog een der-
 den trek heeft de Heer Potgieter in het slachtoffer van zijne
 anti-piëtistische luimen over het hoofd gezien, waarop even-
 eens Ten Kate gewezen heeft, hare liefde voor huiselijken haard
 en gezellig verkeer; behalven op het lieve albumblaadjen, ook door
 Beets aan Potgieter tot verbetering van zijn oordeel voorgelegd,
 en waaruit een even gezonde als blijde stemming spreekt:

Hoor de herfststormen fluiten
 Door 't davrend geboomt!
 Hoor, hoe teger de ruiten
 De regenlaag stroomt!
 De winter rukt aan,
 Met vorst en orkaan,
 En naar zuidlijker lucht
 Is de zomer ontvlugt. ¹⁾

Maar 'k zie 't haardvuurtjen blaken
 In 't huislijk vertrek,
 En door muren en daken
 Dringt togtwind noch lek:
 't Is er vrolijk en licht
 Schoon de dagtoorts vroeg zwicht!
 Hoe de noorderstorm woed'
 't Is er warm, 't is er goed.

Nog een luttel tal jaren,
 Is de zomer voorbij —
 Al zijn droomen ontvaren
 Ook voor u en voor mij!
 Maar met liefde in het hart,
 Wordt ook die herfst getart;
 Wordt de boezem niet arm,
 Blijft het licht, blijft het warm!

behalven op dit versjen, moeten wij verder op de schertsende rijmen
 aan haar zusters tweejarig zoontjen wijzen,

Knaapjen, uit wiens heldre oogjens,
 Als twee starren in den nacht,
 Schitterend onder de effen' boogjens,
 Levenslust en schalkheid lacht —

¹⁾ Wij nemen de aesthetische verdediging dier beide laatste regels, die
 verlamdend achterna slepen, niet op ons.

Wij tarten den meest hartstochtelijken tegenstander onzer omwentelingschuwe partij, er een zweem van piëtisme of droefgeestigheid in te vinden; Potgieter heeft ook dit dichtjen blind voorbij gekeken. Een ander vers daarentegen, dat hem toch evenmin aanstoot had moeten geven, heeft hij wel gelezen, maar ongelukkig zeer bevooroordeeld gelezen, en daardoor onrechtvaardig veroordeeld; wij komen er mēe op een nieuwe stof van juffrouw Kehrsers poëzy, de vaderlandsche aangelegenheden. „Wereldgeschiedenis is wereldgerigt” zoo begint de heer Potgieter zijne beschouwing daarvan, met eene Hegeliaansche spreuk, welker doel wij echter hier niet recht vatten, en die ons als bij de haren angesleept voorkomt; hij spreekt dan vervolgens over de opvoeding des menschdoms, en betreurt het dat daarover in die „vaderlandsche verzuchting niets gelezen worde.” Prof. Hofstede de Groot heeft, meenen wij, over het verlangde onderwerp een lijvige reeks van Groninger beschouwingen geschreven, die waarschijnlijk aan het kerkelijk standpunt des heeren Potgieter vrijwel beantwoorden zullen, en waarop wij hem dus tot leering en onderricht over dit punt verwijzen; maar waarom van een jong meisje, dat in waarlijk verdienstelijke verzen haar vaderlandsch gevoel krachtig uit, en van hare hartelijke deelneming in den luister en roem des vaderlands ten volle doet blijken, gevergd, dat zij liever een dergelijk opvoedingsvertoog op rijm levere? Waarom haar daarenboven nog euvel geduid en als een piëtistischen lak aangewreven, dat zij hare vaderlandsche wenschen met een, op haar kristelijk standpunt, waarlijk passende bede, om de inwoning der vreeze Gods in de harten harer landgenooten, besluit?

— Daar is Eén

Die de overwinning geeft, en hooger dan de hoogen!
Mijn volk, voor Hem de knie, voor Hem het hart gebogen!
Zijn zegen rust op 't land waarin zijn vreeze woont,
't Geschiedboek heeft het vaak en schitterend aangetoond;
O mogt die vreeze Gods geheel ons volk doordringen! —

Wij bekennen het, er is van die vreeze Gods en hare prediking, vroeger en later, vaak misbruik gemaakt, maar mocht dit aanleiding geven tot de veroordeeling van eene warme ontboezeming, die men zeker alleen dan, wanneer men 't er van

buiten inlegt, van een dergelijk misbruik verdenken kan? — Niet minder onredelijk is een andere eisch van den Heer Potgieter, dat zich ieder jong meisje, dat verzen maakt, die op den naam van poëzy recht zullen hebben, met staatshoudelijke bespiegelingen inlatende, met het vraagstuk der „overbevolking en colonisatie” onledig houde; hij rekende dat „geene te zware opgave (lees: taak) voor een zes-en-twintigjarige”, acht het daarentegen als geen geringe grievende, dat zij, in plaats van dergelijke bespiegelingen, een harer bekenden, ten afscheid „een bede om versterking in het geloof aan den Verlosser, en een wensch om elkander in 't Hemelsch vaderland weder te zien” toeroept; een wensch en eene bede, die op haar kristelijk standpunt vrij natuurlijk zijn, en geene verdenking van Piëtisme behoeven op te wekken. — Neen, juffrouw Kehrer was geene piëtistische, zij was eene godsdienstige dichteres, en wanneer zij dat in den goeden zin van 't woord — dien wij hier aannemen — was, dan kan dit alleen tot verhooging van de waarde harer dichten bijdragen. „Geene poëzy kan hoog noch diep zijn, die niet tot het gebied reikt, waarin ook de godsdienst huist;” wij hebben deze woorden van een schrandere en voortreffelijke man aan het hoofd dezer regelen geplaatst en gelooven niet, dat ze voor iemand eene verklaring zullen behoeven; zij moeten ons echter thans tot eenige beschouwingen leiden, welker noodzakelijkheid eene ter loops geuite meening van Potgieters krachtigen tegenstander, Dr. Beets, ons heeft doen inzien. Wanneer toch poëzy en godsdienst te recht als zoo naauw verwant moeten geacht worden, dan blijft de gevaarlijke misvatting mogelijk, de poëzy aan de stellingen eener bepaalde kerk te binden, en 's heeren Beets boven bedoelde uiting heeft ons doen zien, hoe licht men daartoe, zelfs bij den meest gezonden godsdienstzin en het keurigste kunstvermogen, komen kan. Godsdienst, men verliest het maar al te zeer uit het oog, men vergeet gewoonlijk het op te merken, godsdienst is een zedelijke toestand, eene innige gemoedstemming, die in verschillende stellingen en begrippen wel hunne min of meer evenredige uitdrukking vinden, maar altijd aan die uitdrukking voorafgaan; en die voor het al of niet redelijke en gepaste der uitdrukking aan het steeds zich ontwikkelende verstand zijn verwezen, als

't welk alleen tot maatstaf hunner meerdere of mindere redelijkheid en gepastheid strekken kan. Slechts voor dat laatste dus, de zich trapsgewijze meer ontwikkelende en zuiverende uitdrukking van het godsdienstig gevoel, is er inderdaad een verschil in de verschillende stellige godsdiensten, die zich na en met elkander op het wereldgebied vertoond hebben en nog vertoonen; maar wat het godsdienstig gevoel zelf betreft, dat aan die uitdrukking ten grondslag ligt, dit kan bij den onbeschaafdsten mensch op gelijken trap van innigheid en levendigheid staan, als bij den meest verlichten. "t Is", gelijk Kamp-huyzen ergens van zijne rijmen zegt, "t is andre saus, maar al dezelfde spijs." Dit neemt natuurlijk niet weg, dat, naarmate die voorstellingen bij ieder redelijker zijn, ook het gevaar om tot valsche, ziekelijke, en verderfelijke godsdienstbegrippen te komen, bij ieder minder is; en niemand zal loochenen, dat er daarin, van den ruwsten tooverdienst en Fetichisme af tot het Kristendom toe, steeds eene voortgaande verbetering en reiniging te bespeuren valt, welke men daarom ook geen recht heeft met dien laatsten godsdienstvorm gesloten te rekenen. Een zelfde krachtig en innig godsdienstig gevoel echter laat zich onder al die verschillende vormen denken, en zal zich voor ieder dergelijk niet miskennen laten. Wanneer wij dus ook persoonlijk allerminst de geloofsbegrippen en leerstellingen van juffrouw Kehler deelen, haar Heer noch haar Hemel voor de voldoening onzer eigene godsdienstige behoeften begeeren noch van doen hebben, zoo blijft daarom toch ons oog of ons oor, noch ons hart niet gesloten voor het gevoel, dat zij, onder die kristelijke voorstellingen, die haar eigen zijn, in altijd onberispelijke, veelal schoone en treffelijke dichten, uit. Wij hebben er, naar wij meenen, in de voorgaande bladzijden, blijken genoeg van gegeven; maar wij moeten nu ook van onze zijde, tegen des Heeren Beets in 't voorbijgaan gesproken vonnis opkomen, dat, godsdienstzin in 't algemeen met den bepaalden vorm, dien hij in 't kristelijke leerbegrip heeft aangenomen, vereenzelvigend, vrij smadelijk van "het eerzuchtig kind der eeuw" rept "dat aan geen Heiland of Hemelvreugd geloofd"; 't is licht mogelijk, dat er vele eerzuchtigen zijn, die aan heiland noch hemel gelooven, maar zoo min als wij

— en wie niet met ons — in het geloof aan die beide voorstellingen een vrijbrief tegen eerzucht of welke andere wereldsche zwakheid zien, even min zouden wij meenen, dat met de verloren behoefte aan dien Hemel en Heiland noodwendig eenige ondeugd of zwakheid verbonden ware. De persoonlijke instemming met beide die begrippen hangt slechts van de verschillende mate en aard van ieders verstand af, 'twelk alleen aansprakelijk mag gesteld worden voor wat het al of niet redelijk en oorbaar vindt in de voorstellingen, waarin onze godsdienstige gewaarwordingen en aandoeningen zich verzinlijken. Wanneer wij de gezondheid van juffrouw Kehler's godsdienstzin, in spijt van hare anti-piëtistische tegenstanders, en van enkele min gelukkige uitingen — waarover later — staande houden, dan hebben wij recht te eischen, dat men evenmin de gaafheid van onzen eigen godsdienstzin verdenke, al is 't ook dat wij hem niet onder dezelfde vormen, als zij en hare geloofsverwanten uitgedrukt zien noch erkennen willen. Beets heeft Potgieter — en dat met het volste recht — "een onzer subjectiefste recensenten" genoemd, maar wij zouden gewisselijk recht hebben, hemzelf, in meerdere of mindere mate, denzelfden naam te geven, wilde hij geen waarachtig godsdienstig gevoel onder andere vormen erkennen, dan waarin hij zelf het zijne — in zoo treffende, schoone en verhevene poëzy — pleegt te uiten.

Wat Albertine Kehler en hare dichterlijke gewrochten, om op deze terug te komen, betreft, hoe vreemd het klinken moge, zelfs tegen hem, haar zoo ijverigen en gelukkigen verdediger, moeten wij thans nog van eene zijde voor haar optreden, van welke hij haar, aan de zeker eenzijdige bedenking, tegen het persoonlijke — subjectieve — harer verzen geuit, prijs geeft. Van zijne twee, tegen Potgieter aangevoerde grieven, de verwarring in dezès beoordeeling van een praktisch-kristelijk en een aesthetisch standpunt, en zijn weërzin tegen alle persoonlijkheid in de poëzy, hebben wij van de eerste boven staaltjens genoeg onder de oogen gehad en behoeven er hier niet op terug te komen; maar wat de tweede betreft, al geven wij die even gaarne toe, al misprijzen wij evenzeer elke eenzijdige voorliefde voor één dichttrant — zij het ook de hoogste — dan hadden wij echter niet gedacht, dat hij zijne dichteres van die zijde,

zoo maar klakkeloos zou hebben prijs gegeven. Het verwonderde ons met één woord, de volgende verontschuldiging bij hem aan te treffen, dat hare gedichten die zijn „van een jong meisjen, dat er nimmer aan gedacht had de kunst om de kunst te beoefenen, en dit door velen hooggeprezen standpunt, in hare eenvoudigheid, waarschijnlijk zeer weinig verheven en zeer zonderling zou gevonden hebben.“ Met deze woorden doet hij gewisselijk juffrouw Kehrs kunst-aanleg en -bezeft onrecht. Het valt licht, bij de eerste doorbladering van haar bundeltjen te zien, dat hare gedichten „grootendeels uit subjectieve uitboezemingen (bestaan)“ maar zoo min als wij er levendige aanschouwelijkheid — wij wijzen o. a. op de boven aangehaalde *Zonne-straal* en *In November*— een aanleg voor „objectiviteit“, gelijk men 't noemt, in meenen te mogen miskennen, zoo weinig kunnen wij ook toegeven dat allen van tijd tot tijd slechts „uit het hart en uit de pen gevloeid (zijn) van een jong meisjen, dat te weinig prijs stelde op deze uitvloeisels van den drang haars gemoeds, om zich rekenschap te geven van haren aart of waarde.“ Zoo gedachteloos gelooven wij niet, dat de maakster er bij is te werk gegaan. Wanneer wij geen anderen grond voor onze meening daaromtrent hadden, dan zouden wij ons reeds op het eerste stukjen in den bundel beroepen kunnen, haar „Armoede“ van hetwelk zelfs Potgieter beweerd heeft, dat „zij er zich zeer ten onregte in beklagt, dat haar de gave onthouden is, in verzen weér te geven wat zij gevoelt“. Zoo zij wenscht dichteres te zijn, zegt zij daar,

't Is wjl somtijds een aandrifl mijn anders doortril,
Nu gansch zacht en weemoedig, dan bruischend en wild,
Die moest stroomen in gloeiende zangen;
Maar die vruchteloos zoekt naar 't bezielende woord
Voor het schittrende beeld, dat mijn zielsoog bekoort,
En 't ontwakende lied tot een zucht voelt gesmoord,
Zich in boeijen der onmagt voelt prangen!

't Is, (dichters,) wjl soms in het diepst van mijn hart
Een zoo wondre, onverklaarbare, kwellende smart
De verborgenste snaren doet beven;
Ecne smart, door geen stoffijke wereld verstaan,
Maar die 'k dikwijls, in uw onverganklijke blaân,
Zoo welsprekend vind wedergegeven.

Iemand die zich, in zoo vurige en „welsprekende“ verzen, hare armoede aan kunstvermogen zoekt op te dringen, moet zich meer „rekenschap van de aart en waarde“ harer dichtgewrochten gegeven hebben, dan met de voorstelling van den heer Beets te rijmen valt; „le poète lyrique“, zegt Ten Kate met de woorden van Vinet „est un moi écoutant le moi personel et tel qu'un écho sévère, ennoblissant les accents qu'il recueille“, en hij voert die aan, waar hij de „zwakheid“ van haar dichttalent meent te moeten erkennen; wij zouden eerder vragen willen, welk beter bewijs voor hare dichtkracht hij zou verlangen, dan dien verhevenen, edelen weerklank der uit haar binnenste gesproten gewaarwordingen, in die onrechtmatige klacht over hare armoede? of rekt hij een lyrisch dichter geen dichter? dat laat zich zeker allerminst van hem verwachten. Wij gaan verder en verklaren: zoo er een ding is, waarin wij met Potgieter moeten instemmen, dan is het de bejammering, dat zij niet meer tijd en moeite gewijd heeft aan de ontwikkeling harer dichtgaven en de study daartoe noodig. Hij uit die meening op den goeden grond „dat de vermogens, haar bedeed, niet zoo bekrompen waren, als zij die geloofde; dat zij aanleg had om weer te geven (ook) wat zij zag“, en, ten bewijze zijner gegronde meening, voert hij die inderdaad heerlijke regelen uit haar stukjen over den „Dom te Keulen“ aan, die wij thans ook hier niet mogen voorbij gaan:

'k Heb gestaan aan den voet van die reuzen-pilaren,
Door hun duiz'lende hoogte nog slank bij dien bouw,
En mijn oog werd niet moede op het kunstwerk te staren,
Welks schoonheid mij nimmer verzadigen zou.
Als de blik zich verliest in de scheemrende verte
Dier donkere bogen, dier zuilen zoo trotsch,
Dan rijst onwederstaanbaar de psalm in het harte:
„Hoe lieflijk en schoon zijn de woningen Gods!“
O, wie hier mogt vertoeven van 's dageraads kriecken,
Tot het vuur van den middag op 't vensterglas straalt,
Neen, tot de avond ter neer zinkt op graauwende wicken,
Tot de nacht met zijn heilige schaduwen daalt;
En dan in de stilte dier hooge gewelven,
Waar het trillende maanlicht zijn zilver op giet,
Zich alleen mogt gevoelen met God en zich zelven,
Geen getuige om zich heen dan het zwijgend graniet.

Dat mag men aanschouwelijke poëzy heeten, en iemand die

zulke verzen dichten kan, mocht waarlijk over geene armoede aan dichtvermogen klagen, noch geen harer verdedigers haar over haar onvermogen verontschuldigen, of haar miskennen met de bewering, dat er geen dicht- „kracht“ in haar was. De verzen zijn zeker de schoonste uit den bundel, toch laten wij ons niet weêrhouden ook nog eenige andere op te nemen, op welke wij bij Potgieter, Beets, noch Ten Kate verwezen werden, en die toch, bij eene meer uitvoerige behandeling dezer gedichten niet mogen voorbijgezien worden; het zijn die, gericht aan den kerktoeren van Gorkum, vóór den wederopbouw der kerk zelve:

Statig en fier heft ge uw spits naar de wolken,
 Reuzige grijze, die de eeuwen belacht!
 Om u verkwinden geslachten en volken:
 Gij — staat nog daar in steeds jeugdige kracht.
 Angstig en droef schijnt ge in 't ronde te staren...
 Ach! niet een enkele vriend uwer jeugd,
 Geen wien de schittrende riddereeuw heugt,
 Moogt ge in de verte aan uw voet meer ontwaren!
 Droef boven al staart ge neêr op den grond,
 Dien eens uw trouwste vriendinne mogt sieren:
 Ach! niets dan onkruid en distelplant tieren
 Nu op de plek, waar zij eertijds bestond!
 Zusterlijk stond ze u zes eeuwen ter zijde,
 De oude Sint Janskerk, door de Arkels gesticht,
 Lang door de zon der hervorming verlicht,
 Schoon eerst de waskaars haar schemerglans spreidde
 Door haar gewelven! — Gij treurt niet alleen,
 Grijze kolos! om 't vernederd gesteente,
 Zie aan uw voet haar bedroefde gemeente,
 Vruchteloos zoekend naar 't huis der gebeên!
 't Huis, waar sinds eeuwen uw roepstem vergaarde
 De armen van geest, de gebroeknen van hart;
 Heilige plaatse, waar nooit een bezwaarde
 Laafnis vergeefs zocht voor tollenaarssmart;
 't Huis, waar zoo vaak ons, in statige galmen,
 't Godgewijd orgel ons de ziel heeft ontroerd,
 En onze zuchten, gebeden en psalmen
 Krachtig en schoon naar den Hemel gevoerd!
 't Huis, dat den schamelen arme der aarde
 Nooit, door bekrompenheid, de intrêe verbood,
 Maar ook hem liefd'lijk zijn poorten ontsloot;
 't Huis, dat, bevloerd met de zerken der vaderen,
 Predikte aan elk, die zijn drempel kwam naderen:

„Stervling, gij hebt hier geen blijvende stad!“
 En boven alle zijn daken deed rijzen,
 Als om 't geloof nog naar boven te wijzen:
 „Christen, omhoog is uw hart en uw schat!“

Wijsgeer of vrome, veracht, zoo ge wilt,
 Rijkdom der wereld, ik blijf dien begeeren:
 O, had ik schatten, de tempel des Heeren
 Hief dra zijn zuilen weer hemelwaarts heen!
 Dan dreunde er 't orgel weer rond door de bogen,
 't Lied der gemeente klom dankend ten hoogon —
 Ras, oude reus! stondt ge niet meer alleen! —

Die verzen zijn even schoon als godsdienstig, kristelijk-godsdienstig; dat zij piëtistisch zijn zouden zal zeker zelfs Potgieter niet willen beweerden. — Is er daarom niets piëtistisch in den bundel die voor ons ligt? niets, dat den arren moed des heeren Potgieter, wel niet wettigen noch zelfs verontschuldigen kan, maar toch de min of meer schuldige aanleiding zijn kon, dat hij zijner anti-piëtistische luim zoo roekeloos bot vierde? Wij hebben boven het punt reeds een paar maal aangeroerd en moeten er hier op terug komen. Wanneer wij dat echter doen en die aanleiding werkelijk gegeven achten, dan behoeven wij daarin nog niet zoo verre te gaan, als de karakterlooze Ten Kate, van wien wij slechts de halve waarheid zeiden, wanneer wij boven schreven, dat hij in zijne overledene vriendin de dichteres had opgeofferd om de Kristin te redden; ook deze toch werpt hij, waar het op hare dadelijke verdediging aankomt, maar gewetenloos over boord; *préserved nous de nos amis!* mag het van hem heeten! — „In hare zelfs- en wereldbeschouwing was“ zegt hij „nog iets — ik durf niet zeggen ziekelijks, maar teeders, zwaks, onevenredigs, overgevoeligs, dat zich vooral in die geestelijke *Schensucht*, die men haar tot verwijt heeft gemaakt, openbaarde.“ Gelukkig dat hij er ten slotte toch nog bijvoegt: „van den tint van overdrijving, die nu en dan — het zij zoo! — haar verzen schijnt te kleuren, werd in haar leven niets gevonden.“ En inderdaad, zooveel wij Albertine Kehler uit de besten harer gedichten en uit de schriftelijke en mondelinge mededeelingen harer vrienden en bekenden hebben leeren kennen, schijnt er niet de minste reden, om niet aan Beets' verzekering

gehoor te geven van „de gezegende herinnering en het sichtlich voorbeeld (door haar) nagelaten, eener vroegtijdige, onbevleete, redelijke, blijmoedige, zoowel als diep doorgedrongene en verhevene godsdienstigheid; godsdienstigheid, die (echter) geensins in „droomen“ bestond, of bij „zeggen“ ophield, maar haar in staat stelde tot het vrolijk, getrouw, en standvastig betrachten van de plichten des aardschen, maatschappelijken, gezelligen, en huiselijken levens, en die haar ook geenszins belet heeft een open hart te bewaren voor al wat schoon, liefelijk, en welluidend was, voor elke edele genegenheid en voor iedere onschuldige vreugde.“ In hare gedichten echter zijn er enkele plaatsen, waarin men het ernstige, het „hooggestemde“, naar Beets' gelukkige uitdrukking, harer verzen, tot eene hoogte ziet opgevoerd, die men, ware er van toonkunst sprake, te hoog en als boven den omvang der stem zou moeten noemen, die men best met de verzachtende uitdrukking van „wat sterker dan gewoonlijk geaccentueerd“ (*Beets*) aanduidt; plaatsen, die zoo ze de grenslijn al niet mochten overschreden hebben, op het kantjen af van het piëtisme zijn. Daartoe rekenen wij bijv. dat geheele fragment *Verlangen* betiteld, dat slechts in minder gelukkige verzen den inhoud van *Zielzucht* en *Verwachting* weergeeft, zonder het tegengif dezer beide laatste tegen een overdreven begeerte om, naar de Paulinische uitdrukking, ontbonden en bij „Christus te zijn,“ tevens met zich te voeren; daartoe behooren de volgende regelen „in November“ gedicht, en klagende over de

„— kon van 't werkelijk leven,
Die zoo menig ideaal
Reeds verstoord heeft en verdreven
In te wreede zegepraal;

eene klacht die zich meer uitvoerig nog in „Verloren Vriendschap“ hooren laat, al geven wij Beets gaarne toe, dat Potgieter in zijne veroordeeling van geheel dit laatste gedicht „veel te ver gegaan is.“ Daartoe rekenen wij het, wanneer wij juffrouw Kehrler Ds. Ten Kate — helaas, hoe slecht heeft hij het haar bewezen en beloond! — een „engel in het stofgewaad“ hooren noemen. Potgieter heeft, op weinig liefderijke wijs, Beets „den bos (weten te) besparen,“ die hem, naar zijn oordeel, „een

overdruk“ van den lof hem door de overledene toegezwaaid, aanjagen zou; Beets zelf heeft, op waardigen toon, „de hooggestemde bewoordingen“ zoeken af te weeren waarin, gene „haar recht hartelijk gevoel van dankbare vriendschap“ voor hem had uitgedrukt, al „beantwoordt“ hij misschien meer en beter aan de voorstelling, dan de bescheidenheid hem mocht veroorloven „in te zien;“ maar het Engelenschap aan Ds. Ten Kate reeds in zijn aardsche omwandeling toegekend, duidt eene „hooggestemdheid“ aan, kan alleen aan eene sterkte van „accent“ toegeschreven worden, die inderdaad tot het ziekelijke en valsche toe reiken.

Heb dank Ten Kate, rijkbegaafde,
Die zoo uw lichtstar schijnen laat;
Die, Engel in het stofgewaad,
Zoo vaak met hemelvreugde ons laafde;

in spijt zijner huidige verloochening der vriendin uit zijne pastory te Almkerk¹⁾, en wat zij, naar zijne uitdrukkingen „zwaks, onevenredigs, overgevoeligs“ hebben mag, moeten wij bekennen, dat de herder en leeraar, die zich die vier regels door een bewogen vrouwelijk gemoed zonder blozen, en zonder vriendelijke, maar dringende terechtwijzing laat toezingen, zeker veel van het „zwakke, onevenredige, en overgevoelige“ voor zijne rekening hebben zal, dat zich later in dit gemoed mocht ontwikkelen; en in dit opzicht, zouden wij het juffrouw Kehrler hebben kunnen toewenschen, dat haar vriend van Almkerk niet Ten Kate, maar de zooveel gezonder en krachtiger Beets geweest ware, die haar, zoo op kristelijk als kunstgebied, een leids-

¹⁾ Men zal onze ergernis over die verloochening gewis deelen, wanneer men bedenkt welke wekelijkse verzen hij haar placht toe te wijden, haar het zoete schetsende van

„Verborgten in de abcelen,
Door wier loof de starren spelen,
Jezus 't lied des lofs te kweelen
Weemoedvolle nachtegaal!”

Waarlijk tegen zulken taal kan men Potgieter geen ongelijk geven, wanneer hij een andere leering uit den mond haars herderlijken vriends, verlangd had. Ook geven wij hem Ten Kate in dit opzigt gaarne prijs.

man had kunnen zijn, waardoor haar leven en hare gedichten voor alle overgestemdheid van enkele oogenblikken of versregels hadden gevrijwaard kunnen blijven, en haar dichtbundel bovendien de "verscheidenheid" misschien hadde erlangen kunnen, die men thans, had men ook niet "het recht ze te eischen," er, met Beets, in "wenschen" moet.

Wat de verzameling betreft in dien dichtbundel opgenomen, zij schijnt de volledige nalatenschap van gedichten der overledene te behelzen; ook kan men zich licht voorstellen, dat hare aanverwanten en vrienden belang stelden in het kleinste papiersnipperjen door hare pen beschreven, den minsten versregel aan de geliefde borst ontweld; toch ware het misschien wenschelijk geweest aan die belangstelling niet al te veel toe te geven, en de verzameling harer nagelaten dichten in gehalte te doen winnen, wat zij in omvang verloor. Ons, die Albertine Kehler en hare lettervruchten eerst na haren dood leerden kennen en, wij hopen het bewezen te hebben, waardeeren, ons ware althans een bundel meer welkom geweest, die het vele schoone, in dezen vervat, gegeven hadde, zonder er het meer onbeduidende, het enkele zwakke bij te voegen, dat hem nu onzes inziens ontsiert. Wij hadden noch het "Verlangen", noch het vers aan Ten Kate, noch — om geheel andere reden trouwens, alleen namelijk omdat het ons weinig verdienstelijk voorkomt — dat aan Ds. Ter Haar opgenomen willen zien; ook onder de vertalingen naar Spitta hadden wij liever eene keuze zien doen, die der *Kindesmörderin*, alleen waarschijnlijk eens ter oefening bewerkt, hadden wij niet willen medegedeeld zien; evenmin, behoeven wij het te zeggen? het "teedere, zwakke, onevenredige, overgevoelige" om niet "ziekelijke" te zeggen, het vers van Ten Kate, meenende dat de eenvoudig-schoone hulde in proza van Beets, die de verzameling opent, en die in dicht van van der Hoop, aan het slot, met het korte levensbericht van van der Aa, hadden kunnen volstaan ter vereering harer gedachtenis. Het afschuwelijke portretjen, dat, volgens het oordeel van allen, die de ontslapen dichteres in haar leven gekend hebben, geheel mislukt is, hadden wij gaarne gemist, of zoo mogelijk door een ander, al ware het een door eene vriendenhand uit de herinnering gewijzigd, vervangen gezien.

